

MOHOLY-NAGY MŰVÉSZETI EGYETEM DOKTORI ISKOLA

K. LUKÁTS KATÓ

MŰVÉSZETE A TERVEZŐGRAFIKÁTÓL
AZ ILLUSZTRÁCIÓIG

DOKTORI DOLGOZAT

BÉKÉS ROZI

•
TÉMAVEZETŐ

DR. ISTVÁN MÁRIA
EGYETEMI DOCENS

BUDAPEST, 2016

K. LUKÁTS KATÓ

MŰVÉSZETE A TERVEZŐGRAFIKÁTÓL
AZ ILLUSZTRÁCIÓIG

DOKTORI DOLGOZAT
BÉKÉS ROZI

TÉMAVEZETŐ
DR. ISTVÁN MÁRIA
EGYETEMI DOCENS

MOHOLY-NAGY MŰVÉSZETI EGYETEM DOKTORI ISKOLA
BUDAPEST, 2016

TARTALOM

TÉZISEK / 4

BEVEZETÉS / 5

K. LUKÁTS KATÓ ÉLETÚTJA, MUNKÁSSÁGÁNAK VISSZHANGJA
ÉS KUTATÁSTÖRTÉNET / 6

AZ INDULÁS IDŐSZAKA / 8

A PLAKÁT A 20-AS ÉVEKBEN / 11

NYOMDÁK, MINT KIADÓK ÉS MŰHELYEK / 16

A KORSZAK ILLUSZTRÁCIÓJÁRÓL / 17

TANÁROK / 21

EGYÜTT INDULÓ NŐI ALKOTÓK / 23

LUKÁTS KATÓ GYŰJTÉSEI, VÁZLATAI / 26

A KOR EGYIK JELLEMZŐ LENYOMATA: A LEVÉLPAPÍR / 32

KOZMA LAJOS HATÁSA / 36

LUKÁTS KATÓ LAKBERENDEZÉSHEZ KÉSZÜLT MUNKÁI / 38

GRAFIKAI TEVÉKENYSÉGE / 41

CSOMAGOLÁSTERVEK / 45

A DÍSZÍTÉS RŐL / 58

LUKÁTS KATÓ TEVÉKENYSÉGE ÉS ILLUSZTRÁCIÓI AZ 1940-ES ÉVEK
MÁSODIK FELÉTŐL / 60

A 60-AS ÉVEK GRAFIKAI VILÁGA / 77

A 60-AS ÉVEK KÖNYVILLUSZTRÁCIÓJA, A FIATALABB NEMZEDÉK / 82

KASS, REICH, WÜRTZ STÍLUSÁRÓL EGY KÖNYVSOROZAT KAPCSÁN / 86

A MÓRA KIADÓ SZEREPE A 60-AS ÉVEK KÖNYVILLUSZTRÁCIÓJÁBAN / 79

A DIAFILM / 80

LÁTOGATÁS LUKÁTS KATÓÉKNÁL... / 90

FÜGGELÉK / 93

K. LUKÁTS KATÓ ÉLETRAJZ ÉS MŰKÖDÉSI ADATOK / 93

IRODALOMJEGYZÉK / 97

ÖSSZEFOGLALÓ / 105

KATÓ LUKÁTS – SUMMARY / 108

SZAKMAI ÖNÉLETRAJZ BÉKÉS ROZI / 110

TÉZISEK

Lukáts Kató két háború közti tervezői működése az art deco időszakára esik, de jellemző rá a stíluselemek sajátos, egyéni alkalmazása, egy mértéktartó látásmód, amely egyfajta kortalanságot biztosít munkáinak.

A két háború között kialakított motívumhasználat, a csomagolástervek dekoratív, jó arányú stilizációja, a tiszta, egyszerű megfogalmazás megjelent későbbi, 60-as évekbeli illusztrációiban. Csomagolásterveit az illusztratív, jelenetábrázoló, figurális díszítés emeli művészi szintre.

Tipográfiai képzettsége, magas szintű betűrajzolása fontos elemévé vált csomagolás- és grafikai terveinek, valamint későbbi könyvillusztrációs tevékenységének.

Csomagolás-, textil- és bútortervein, valamint későbbi könyvborítóin fontos motívum a népművészet ihlette stilizált ornámenek, a díszítés, amely a korszak más irányú tendenciái ellenére tervein egyfajta funkcióként szerepel.

Hosszú pályafutása ellenére stílusa az évek folyamán igen keveset változott, de egyszerűsége, szeretetteljes ábrázolásmódja időtállóan bizonyult, párhuzamosan működött a fiatal, újító szellemű illusztrátorokkal.

Illusztrációinak jellege, technikája, az alakok, a háttér és a környezet ábrázolás módja kisgyermek számára könnyen érthető, szerethető képi világot teremtett.

BEVEZETÉS

A stílus önmaga „datálja” magát, sohasem független attól az időszaktól, melyben születik, még akkor sem, ha új fejezetet nyit. Mindig „foglyai” vagyunk akár alkotóként, akár nézőként annak a két tartománynak, mely mögöttünk és előttünk van. Amikor régebbi korok alkotásait szemléljük, éreznünk kell azt az energiát is, ami a mű létrejötté előtti időkből keletkezik, vagyis egy alkotás „valamihez képest” születik meg, akár egy békésen hömpölygő folyamat lassú átalakulásaként, akár hirtelen, változásként jelenik meg.

Ha a művész mer mást és másképp csinálni, előhívni érje legtitkosabb zugából valami újat, az is egyfajta viszonyt teremt az azt megelőző alkotásokkal, és később, ha pár év múlva valaki megnézi művét, ő is más látószögben szemléli azt. De ettől függetlenül, ha elnéző megbocsájtással tanulmányozunk valamit ami nem kelti fel érdeklődésünket de tudjuk, hogy „mihez képest” készült, az is nagyban befolyásolja véleményünket. Ítéletünk nem is annyira egy stílus mellett voksol, hanem azon belül találja meg, leli fel a szélsőségek-től mentes, szép arányú alkotásokat.

Az idő lassan hömpölygő, de talán biztosan ítélő sodrában a felesleges formák „leválnak”, eltűnnek, maradnak azok, melyek önmagukban, mindentől függetlenül, zárt egységet, szép harmóniát mutatnak. Soha nem tudjuk megfogalmazni a „szép” kritériumait, de örömmel ismerjük fel a legkülönbözőbb műalkotásokban.

Lukáts Kató nem tartozott a merészen újító tervezőművészek közé, de életművének érvényessége áthúzódott a stílusváltásokon. Talán pont azért érdemes nagyobb figyelmet szentelni munkáinak, mert jó arányérzékkel, mértéktartóan tudta ötvözni a hagyományt a modernnel, a részletező megfogalmazást az összefogottsággal, a megrendelő elvárásait saját, igényes grafikus látásmódjával.

K. LUKÁTS KATÓ ÉLETÚTJA, MUNKÁSSÁGÁNAK VISSZHANGJA ÉS KUTATÁSTÖRTÉNET

Kaeszné Lukáts Kató (Jászkajárjenő, 1900 – Budapest, 1990) a magyar art deco, a 30-as évek tervezőgrafikájának kimagasló alkotója, csomagolástervezője, majd a 60-as évek sikeres gyermekkönyv illusztrátora volt. Pályája a 20-as évek második felének sokszínű időszakában indult, amikor a művészi színvonal, az igényes szakértelem újra fontossá vált a kereskedelmi grafikában és a könyvművészetben. Címlapokat, plakátokat, üzleti papírokat tervezett, az alkalmazott grafika több területén is működött.¹ A harmincas évektől főként csomagolásterveket készít, melyek révén nemzetközileg is elismert, hazai és külföldi szaklapokban publikált (Magyar Grafika, Magyar Iparművészet, Gebrauchsgraphik, Commercial Art and Industry) művésszé válik. Az iparművészet más ágaiban is szép tervek bizonyítják sokoldalúságát: intarziát, textilt, tapétát tervez. Díszítő motívumain érződik a korábbi századok francia, osztrák, német iparművészetének, a biedermeier, valamint a Wiener Werkstätte hatása. Két háború közti stílusa az art deco dekoratív világához is kapcsolódik. Többször dolgozott együtt férjével, a kitűnő belsőépítész és tanár Kaesz Gyulával. A házaspárt szakmai és baráti kapcsolat fűzte Kozma Lajoshoz, akinek munkássága meghatározó volt a korszak magyar iparművészetében.

K. Lukáts Kató grafikáit, csomagolásterveit a kitűnő rajztudás, a realitást könnyedén és jó ízléssel stilizáló, mértéktartó dekoratív stílus és derűs mesélőkedv jellemzi. Ezen terveit művészi színvonalra emeli a figurális, kisebb jeleneteket is ábrázoló, illusztratív ábrázolás. A bécsi Altmann & Kühne édeségboltjában ma is árulják dobozait, csomagoló papírjait. A háborút követően

¹ K. Lukáts Kató: Életrajz és működési adatok. (Kiss Éva gyűjtése nyomán) Iparművészeti Múzeum Adattár KLT 2973

pályája a gyermek- és tankönyv illusztráció területén folytatódott. A 60-as évek elején kiadott *Gőgös Gúnár Gedeon* mint oktatási segédkönyv, Gazdag Erzszi: *Mesebolt*, valamint Móra Ferenc *Zengő ABC*-je sok kiadást megért sikerkönyvek, melyeket a fiatalabb generáció is ismer. Azon kevés grafikusok, illusztrátorok közé tartozik, kiknek munkái a mai napig „forgalomban vannak”, akár csomagolásterveire, akár könyveire gondolunk. Jó arányérzékkel, mértéktartóan tudta ötvözni a hagyományt, a népi motívumokat a modernnel, a részletező megfogalmazást az összefogottsággal, a rendezettséggel. A megrendelő elvárásait szem előtt tartva saját grafikus látásmódja is művészi szinten jelent meg. Munkáinak túlnyomó része és levelezése az Iparművészeti Múzeumban, más tervei közgyűjteményekben, illetve magántulajdonban vannak.

A harmincas években már több hazai szaklapban is feltűnik neve: a Magyar Grafika beszámol plakátjairól, csomagolásterveiről.² Rosner Károly, a kiváló művészeti író a Commercial Art and Industry 1934-es márciusi számában,³ a Gebrauchsgraphik 1938 decemberi számában nyolc oldalas cikkben mutatja be grafikáit,⁴ ezenkívül több cikkben is ismerteti őt a Modern Publicity, valamint a Commercial Art and Industry oldalain.⁵ Számos szakmai kiállításon szerepel.⁶ A háborút követően a hetvenes években Kiss Éva figyel fel munkásságára, több írásában is méltatja őt.⁷ Batári Ferencsel együttműködve 1979-ben, az Iparművészeti Múzeumban életmű kiállítással tisztelegnek művészetéről, melyet Miklós Pál művészettörténész nyit meg. A kiállítással kapcsolatban olvashatunk cikket Róser Norberttől.⁸ Haimann György: A Kner család és a magyar könyvművészet 1882-1944 című könyvében közli néhány illusztrációját.⁹ Horváth Hilda *Harcban a veendőért* című írásában emeli ki csomagolás-

² Mihályfi Ernő: A könyv- és reklámművészeti kiállításról Magyar Grafika, XI. évf. 1-2 szám, 1930. 76-80 oldal

³ Rosner, Charles: Kato Lukats and her work in the Field of Deluxe Advertising, Commercial Art and Industry 93, 1934, 81-89

⁴ Gebrauchsgraphik 1938. december 2-10 oldal

⁵ K. Lukáts Kató i.m.

⁶ K. Lukáts Kató i.m.: Györgyi Kálmán emlékkiállítás Iparművészeti Múzeum 1928, A Magyar Könyv és Reklámművészek Kiállítása Iparművészeti Múzeum 1929, Milánói Triennálé 1933, 1936, az Iparművészeti Társulat Jubiláris Kiállítása 1935, Nemzeti Nyomdász Kiállítás 1937, Az új magyar otthon kiállítás 1940.

⁷ Kiss Éva: Kaeszné Lukáts Kató (1900-1990), az alkalmazott grafika mestere. Magyar Iparművészet, 2000/3 22-24 oldal

Kiss Éva: Die Wiener Confiserie Altmann und Kühne, Alte und Moderne Kunst, 30 évf. 1985, 20-34 oldal

⁸ Róser Norbert: Gondolatok Lukáts Kató grafikusművész kiállításáról. Propaganda Reklám, 1980/3. 37-38 oldal

⁹ Haimann György: A Kner család és a magyar könyvművészet 1882-1944. Corvina Kiadó, 1979. 86, 118. oldal

terveit, mint a korszak egyik fontos grafikai eszközét a kereskedelemben.¹⁰ Egger Zsófia szakdolgozatot írt csomagolásterveiről¹¹ és tőle ismerünk még két tanulmányt, melyek az Artmagazinban, valamint az Iparművészeti Múzeum Art deco kiállításának katalógusában jelentek meg.¹² A dolgozat opponense Lichner Magdolna művészettörténész volt, aki 2012. június 20-án az Iparművészeti Múzeum „Teaház” sorozatában Lukáts Kató alkalmazott grafikai címmel tartott előadást.

AZ INDULÁS IDŐSZAKA

Az „Óvodai nevelés” 1984-ben készült interjújában (Szűcs Katalin) olvashatunk arról, hogyan fordult Lukáts Kató érdeklődése későbbi pályája felé: „... háborús kamaszként saját kezűleg rajzolt képeslapokat küldött bátyja barátainak a frontra. Ezekből potyogott ki néhány a Szénási-féle papírkereskedésben, amik azonnal felkeltették a tulaj érdeklődését, és rendelt belőlük. A darabonként előbb ötven, majd hetven fillérért átvett lapokat üzlete kirakatába kitéve, így hirdette: valódi, kézzel festett művészi lapok... 1919-ben már Uitz Béla szabadiskolájának növendéke. Érettségi után megismerkedett a gobelin szövéssel is... 1922-től járt az Iparművészeti Iskolára, ahol képesítő munkaként Balázs Béla meséihez készített fametszeteket...”¹³

Lukáts Kató 1925-ben fejezi be tanulmányait az Iparművészeti Iskola grafika tanszékén és még ebben az évben házasságot köt a kitűnő bútortervező, belsőépítész és tanár Kaesz Gyulával (1897-1967), aki társa és kollégája lesz egy életen át. Az ő tanácsára megy el egy évre fizetés nélküli gyakornoknak a Globus nyomdába (melynek vezetője Bíró Miklós a Magyar Grafika szerkesztője), hogy a gyakorlatban is kipróbálja az addig tanultakat.¹⁴

Érdemes egy pillantást vetni a pályakezdés éveire, a '20-as évek második felére, mely a magyar grafikai élet legizgalmasabb fejezetei közé tartozik. Rend-

¹⁰ Horváth Hilda: Harcban a vevőért. Múzsák múzeumi Magazin, 1989 1. 36-37 oldal

¹¹ Egger Zsófia: Lukáts Kató munkássága, különös tekintettel csomagolásaira az 1930-as években ELTE, 2012

¹² Egger Zsófia: Mesebolt Kaeszné Lukáts Kató csomagolásai a bécsi Altmann und Kühne csokoládéüzlet számára. Artmagazin 2015/10. 20-27 oldal. Egger Zsófia: Lukáts Kató kapcsolatai a lakberendezéssel az 1930-as években. In: Horányi Éva (szerk.): Art Deco és modernizmus. Lakásművészet Magyarországon 1920-1940. Kiállítási katalógus. Iparművészeti Múzeum, 2012. 95-99 oldal

¹³ Szűcs Katalin: K. Lukáts Kató. Óvodai Nevelés, 1984/7-8. 286-287 oldal (Interjú az Anyukám képeskönyve című kiadvány kapcsán)

¹⁴ K. Lukáts Kató i.m.

Kaesz Gyula és Lukáts Kató a '20-as években

kívül sok stílus és irányzat bontakozik ki és él egymás mellett, kitűnő szakemberek és alkotók neve fémjelzi az időszakot. A kereskedelem és a reklám fellendülése piacot és igényt teremt. A hagyományos tendenciák, stílusok mellett megjelennek az új, modern grafikai törekvések. A kereskedelmi grafikákra és könyvművészetre a megújulás a jellemző, melyet számos szakmai szervezet létrejötte, művészeti iskola és kiállítás segít.

Céljuk volt a magyar iparművészeti élet fellendítése, a születőben lévő új szakma, az iparművész anyagi és szellemi támogatása.

Egyik ilyen fontos szerveződés az 1885 óta tevékenykedő Országos Magyar Iparművészeti Társulat volt.¹⁵ Céljai közé tartozott a népművészet és a kortárs iparművészet tervszerű gyűjtése, iparművészeti munka védelme, az iparművész, mint szakma elfogadtatása és ezen terület érdekvédelmi képviselése. Jól szervezett együttműködést tudott kialakítani az 1926-ban létrejött Magyar Iparművészek Országos Egyesületével, mely több kiállításon is bemutatta tagjai munkáját (Nemzeti Szalon 1931, Tokió 1932).¹⁶ Az Országos Magyar Iparművészeti Társulat a '30-as években rendszeresen rendezett kiállításokat, konferenciákat, melyeken a reklámgrafikán kívül az iparművészet minden területe szerepelt: építészet, formatervezés, textil és ötvösművészet, üveg- és kerámiatervezés. Segítette az alkalmazott grafika, plakát, könyvművészet érvényesülését és tájékoztatott külföldi iparművészeti eredményekről. 1929-ben megalakult az Országos Iparművészeti Bizottság, melyben több szakmai intézmény is képviselve volt.¹⁷

A Magyar Könyv- és Reklámművészek Társasága bemutatkozó kiállításán (1930) a magyar reklámgrafika szinte valamennyi jelentős alakja szerepelt és jelen voltak a művészeti iskolák növendékei is.¹⁸ Alelnökei között volt Bortnyik Sándor, Kner Imre, Végh Gusztáv, titkára, Rosner Károly, aki lelkes és hozzáértő publicistája volt a magyar reklámgrafikának. Tagjai között jeles művészek és szakemberek voltak: Kner Izidor, Majorszky Pál, Nagy Sándor, Végh Gyula, Berény Róbert, Gádor István, Jaschik Álmos, Jeges Ernő, később K. Lukáts Kató, Kassák Lajos, Kner Imre, Kozma Lajos, Lesznai Anna, Molnár C. Pál, Moholy Nagy László, Vértés Marcell, Molnár Farkas, Kaesz Gyula

¹⁵ Kontha Sándor (szerk.): Magyar Művészet 1919-1945. I-II. Akadémiai Kiadó, 1985. 62. oldal

¹⁶ Ernyey Gyula: Bozay Dezső és pályatársai. Fuga, 2016. 46. oldal

¹⁷ Kontha Sándor (szerk.) i. m.

¹⁸ Mihályfi Ernő: A könyv és reklámművészeti kiállításról. Magyar Grafika, XI. évf. 1-2 szám, 1930. 76-80 oldal

la.¹⁹ Fontosnak tartották a magyar könyv és reklám szakmai színvonalának emelését és biztosítását. Említést kell tennünk a Magyar Műhely Szövetségről, mely európai mintára (Werkbundok) jött létre (1932), valamint a KÉVE csoportról.²⁰ Az oktatásban is megjelentek azok a művészeti iskolák, amelyek már a kereskedelmi és reklámgrafikát oktatták. Ilyen volt Csabai-Ékes Lajos magániskolája a *L'art* (1919–1940), Jaschik Álmos '20-as évek elejétől működő igen jelentős műhelyiskolája, amelyben a népművészet tanulmányozása, az illusztráció, a betű- és reklámtervezés a kosztüm és díszlettervezés szerepelt a tantárgyak között. Jaschik tanította először a színpadi makettépítést.²¹ Kassák Lajos a 30-as évektől komoly művészetpedagógiai munkásságot folytatott a *Dokumentum* és a *Munka* lapok szerkesztésével, illetve az ezek köré szerveződő alkotók körében.²² Bortnyik Sándor *Műhelye* (1928–1938), Pécsi József a reklámfotózást is tanító iskolája, valamint az Orbán Dezső alapította *Atelier* (1931–1938), melyben a Bauhaus hagyományai is folytatásra leltek. Olyan, ekkor már neves művészek oktattak itt, mint Kozma Lajos, Lesznai Anna, Kner Albert, Kovács Zsuzsa, Lukáts Kató.²³ (Sok más jelentős művész mellett itt tanul Bródy- Maróti Dóra (1899-1985) is, aki később, a '60-as években meghatározó művészeti vezetője lesz a Móra Kiadónak.)

Színvonalas, a szakmával és az érdeklődő közönséggel, valamint az igényes nyomdászokkal egyaránt kapcsolatot tartó folyóiratok lelkes kritikusai, művészeti írói, értő figyelemmel kísérték a magyar alkalmazott grafikai életet. Fontosnak tartották a tájékoztatást kiállításokról, szakmai fórumokról, pályázatokról. Ismertették az újabb nyomdatechnikai eljárásokat, szakmai eredményeket. Szakemberek osztották meg nézeteiket vagy ütköztették véleményüket egy-egy alkotóval, kiállítással kapcsolatban. Így az is lehetővé vált, hogy a leendő megrendelők tájékozódjanak, könnyebben válasszanak tervezőt.

A *Magyar Iparművészet* 1897-től 1944-ig jelent meg és az iparművészet minden ágával foglalkozott.²⁴ A *Magyar Grafika* (1920–1932) folyóirat alapítója, vezetője Bíró Miklós, a Globus Nyomda tulajdonosa, kiváló szakértője volt a területnek. Szerzői között volt Nádai Pál, Rabinovszky Máriusz, Rosner Károly, Mihályfi Ernő. Már a lap megjelenése is rendkívül karakte-

¹⁹ A Magyar Könyv- és Reklámművészek Társasága bemutatkozó kiállításának katalógusa. Budapest, 1930. április 12-27.

²⁰ Ernyey Gyula i.m. 29. oldal

²¹ Mezei Ottó: Jaschik Álmos és iskolája. In: Prékopa Ágnes (szerk): Jaschik Álmos. A művész és pedagógus. Noran Kiadó, 2002. 23. oldal

²² Vadas József: A magyar iparművészet története. Corvina, 2014. 95-97 oldal

²³ Kontha Sándor (szerk.) i.m. 46. oldal

²⁴ Ernyey Gyula i.m. 20. oldal

res volt, nagy hangsúlyt fektettek az igényes, korszerű grafikai arculatra.²⁵ A *Reklámélet* (1928–1938) kiállításokról, a reklámmal kapcsolatos szakmai ismeretekről tájékoztatót.²⁶ Bortnyik Sándor *Plakát* című folyóirata (1933) feltehetően oktatási tevékenységét is erősítette.²⁷ A *Tér és Forma* (1928-1948)²⁸ építőművészeti folyóirat a magyar modern stílus mellett kötelezte el magát.²⁹

A PLAKÁT A 20-AS ÉVEKBEN

A korszak reklámművészetére a stiláris sokféleség volt a jellemző. A műfajon belül leginkább a kereskedelmi, idegenforgalmi és a politikai plakátra volt leginkább igény, de a színházi és filmplakátok között is számos szép, vagy látványos terv születik. Fontos ösztönző volt, hogy a cégek (Modiano, Tungsgram) termékeik hirdetésére több művészt is felkértek.³⁰ Ez olyan népszerű sorozatokat eredményezett, mint a *Flora szappan*, *Modiano* cigaretta -papír, vagy a többféle stílusban is megrajzolt *Palma* cipősarok reklámja. Még jelen van a szecessziósabb vonalvezetésű, inkább egy jelenetet ábrázoló, mesélő, illusztratívabb stílus, de az évtized második felétől láthatunk modern, konstruktivista hangvételű hirdetéseket is (Berényi, Bortnyik, Irsai). Jellegzetes, viszonylag új megjelenési forma volt a fotomontázzsal készült reklám, melynek kiváló művelője volt Pécsi József, aki oktatta is a fotós plakát készítését.³¹ A Magyar Grafikában Mihályfi Ernő lelkes cikkben számol be a könyv és

²⁵ Kontha Sándor (szerk.) i.m. 401. oldal

²⁶ Kontha Sándor (szerk.) i.m. 401. oldal

²⁷ Galambos Ferenc: Bortnyik Sándor Plakát című folyóirata (http://epa.oszk.hu/00000/00021/00281/pdf/MKSZ_EPA00021_1971_87_01_051-067.pdf#page=14)

²⁸ Ernyey Gyula i. m. 47. oldal

²⁹ Az olvasott cikkek, beszámolók alapján megállapítható, hogy ez a fajta szakmai élet eltűnt. Mind a plakát, mind az értő, az aktuális alkalmazott grafikai életet rendszeresen bemutató ismertetés, kritika. Az igényesség, a művészi színvonal inkább a grafikuson, vagy a bíráló zsűrin múlik, legkevésbé a megrendelőn. A hagyományos plakát már csak elvétve bukkan fel, inkább újságok, kiadványok hirdetésre szánt oldalain, vagy web felületeken látható. Sok grafikus magának alkot, saját művészetét gazdagítva ezzel. Pályázatok kiállításain, vagy különböző grafikai seregszemléken a plakátot, csak mint kiállított művet láthatjuk, a szélesebb közönségéhez nem jut el. Az utcákon, utakon a közlekedésben szinte kizárólag az igénytelen fotóval és tipográfiával készült óriásplakátok, citylight-ok szerepelnek, melyekhez nem érdemes szakmai szinten hozzászólni. (B. R.)

³⁰ Bakos Katalin: 10 x 10 év az utcán. A magyar plakátművészet története 1890-1990. Corvina Kiadó, 2007.

³¹ Ziegler Gyula: A fotomontázs. Magyar Grafika, XI. évf. 1-2 szám, 1930. 32-49 oldal

Faragó Géza Janina szivarkapapír reklámja, 1916 (dohanymuzeum.hu/janina-03)

reklámművészeti kiállításról, méltatja az itt bemutatkozó fiatalokat: "...A fiatal modern reklámművészet megteremtői beszámoltak pár esztendőös úttörő munkájuk eredményéről és csatlakoztak hozzájuk, majdnem teljes számban, a magyar könyvművészet Európát reprezentáló mesterei..."³² A sokféle irányzathból válogat a korszak dekoratív, az eleganciára, a látványosságra törekvő, a modernnek inkább csak formai elemeit átvevő jellegzetes „stílus-egyveleg”: az art deco.³³

A rajzosabb mesélés egyik kiemelkedő mestere a díszlet és jelmeztervezéssel is sikeresen foglalkozó Faragó Géza (1877-1928), aki a műfajon belül egyéni világot teremt. Humoros, vidám plakátjai ma már klasszikusnak számítanak. *Tungsram*, a *Fogadás* és *Janina szivarkapapír* plakátokon az érzékeny vonalvezetés, a találó karakterek, a szituáció megjelenítése volt elsősorban fontos.³⁴ A szöveget és a betűk jellegét ekkor még nem tervezték olyan gondosan, a hangsúly a képen volt, a felirat „utólag” informált. Az igényesebben terve-

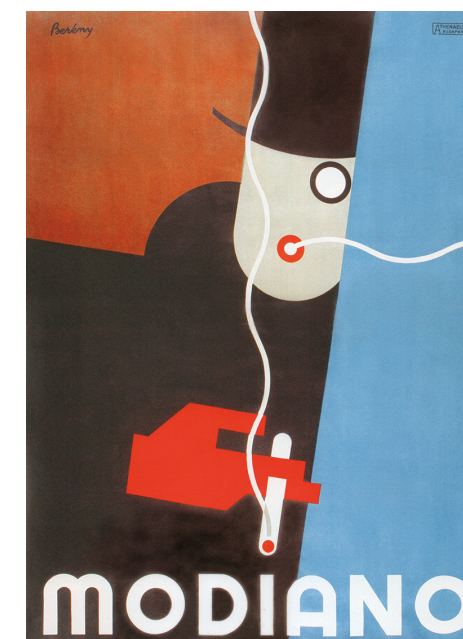
³² Mihályfi Ernő: A könyv és reklámművészeti kiállításról Magyar Grafika XI. évf. 1-2 szám, 1930. 76-80 oldal

³³ Bakos Katalin: Modern és merész + Kifinomult és elegáns nyomtatványok – Art Deco a magyar alkalmazott grafikában. In: Horányi Éva (szerk.): Art Deco és modernizmus. Lakásművészet Magyarországon 1920-1940. Kiállítási katalógus. Iparművészeti Múzeum, 2012. 61-73 oldal

³⁴ Bakos Katalin: i. m.

zett, a tartalmat jobban kifejező tipográfia a konstruktivista plakátoknál kap hangsúlyosabb szerepet. Faragó pályatársai szintén kitűnően rajzoló művészek voltak: Bíró Mihály, Pólya Tibor, Földes Imre. A 20-as évek második felében megjelenő modern, konstruktivista plakát már tudatosan alkalmazza a szín- és formakontrasztokat, a feltűnő, erőteljesebb szöveget, illetve annak gondosabban tipografizált elhelyezését. "...Az új tipográfiának pedig nem célja és nem eszköze (szemben a régi iránnyal) a szép, mint az önmagáért szép, hanem letisztult, minden felesleges díszlettől és dekorációtól mentes síkok kiegyensúlyozott elosztása, a szövegnek egyszerű és éppen ezért kihangsúlyozott elhelyezése a térben..." írja ezzel kapcsolatban Vietorisz Géza a Magyar Grafikában.³⁵

Izgalmas, máig ható sorozatot eredményez a Modiano cég cigarettapapírt reklámozó megbízása. Bortnyik Sándor, Berény Róbert, Molnár C. Pál, Pólya Tibor, Irsai István világszínvonalon oldották meg a feladatot. Remekeik azóta is a magyar plakát történetének kiváló példái.³⁶ Berény Róbert Modiano (1929) plakátjában a festő, a képzőművész tét nélküli nyugalomával „garázdálkodik” a műfajban. Alkotásaiban a képzőművészeti inspiráció és a reklámtervezői gondolkodás egyaránt jellem van. Plakátjai szellemes, jól komponált ötletek sorozata. A formák, rajzok hol realiztikusabbak (*Fegyverbe!* 1919),

Berény Róbert: Modiano 1929. Cseh Mária (szerk): Magyar plakát. Osiris, 2006.

³⁵ Vietorisz Géza: Konstruktív tipográfia tudatos gyakorlása. Magyar Grafika XII. évf. 1-2 szám, 1929. 18. oldal

³⁶ Bakos Katalin: i. m.

hol az absztrakció határán mozognak. Bátoran kísérletezik, mégsem csorbul a reklám üzenete.

Modiano plakátja egy könnyed, vizuális poén. „Felrakja az i-re a pontot”: a cigarettaparázs vörös foltja pont az i-re kerül. Mintha a figura Doesburg mozduló síkjai közül lépne ki. Humor, spontaneitás olvad egy szép, szinte absztrakt kompozícióvá. Később Bortnyikkal kitűnő párost alkotva sok plakátot készítettek együtt, melyekben a konstruktivista eredményeket, modern figurativitással ötvözték.

Tábor János Modiano plakátja 1929. Magyar Grafika X. évf. 1-2 szám, 50. oldal

Még fekete-fehérben is érdemes idézni a Magyar Grafikából Tábor János e témára készült variációját (1929), de Molnár C. Pál könnyed női profilja, Pólya Tibor vidáman füstölő néger alakja szintén jellegzetes darabjai a sorozatnak.

Csabai Ékes Lajos (1890-1944) a kisebb méretű kereskedelmi grafikában, folyóiratokban megjelenő rajzokban, hirdetésekben, könyvdíszek és szignet tervezésben alkotott kiemelkedőt. A Magyar Grafika számában bemutatott munkáin érződik Kozma „barokkos” hatása, ugyanakkor finoman ötvözte mindezt egy egyszerűbb, modernebb stílussal.³⁷ Szignetjeiben, grafikáiban törekszik a hagyományosból kiindulva a modern felé, de sajátos ízű humorral, könnyedséggel. Stílusa emlékeztet Kozmáéra, de vonalvezetése lágyabb, illusztratívabb. Mer „következetlen” lenni, ami rögtön magára vonja a figyelmet. Nem pusztán másolja a divatos stíuselemeket, hanem sokkal invenciózusabban, oldott vonalvezetéssel alkalmazza őket. Csabai-Ékes 1919-ben nyitja meg iskoláját (L'Art), mely 1940-ig működik. Nádai Pál, a korszak remek művészeti írója, kritikusa így ír a művésről: „Csabai-Ékes egy nagy grafikai kultúrközösséghez tartozik, amelyikben sok minden és mindenki családtag. A paraszt-expresszionizmus és a korai bécsi barokk-festészet, Daumier és a debreceni mézeskalácsosok, Trier és Gróf József. A német illusztrátor és a magyar díszítőművész. De legfőként Kozma Lajos, aki kimeríthetetlen gavallériával szórta bele a magyar, a német, a szláv, a ... az egész európai grafikába az aranytallérokat, amiket gyermekvándorlásaiban gyűjtött.”³⁸

³⁷ Nádai Pál: Csabai Ékes Lajos festett világa. Magyar grafika VIII. évf. 9-10 szám 1927. 380-381. oldal

³⁸ Nádai Pál, i. m., 381. oldal

Csabai Ékes Lajos szignet tervei A Magyar Grafika számában 1927

NYOMDÁK, MINT KIADÓK ÉS MŰHELYEK

Rendkívül fontos, meghatározó szerepet játszottak az ekkor működő nyomdák is, melyek saját tervezőgárdával, igényes szakemberekkel működtek és folyamatos munkakapcsolatban álltak grafikusokkal.

A gyomai Kner Nyomda és Kner Imre (1890-1944) neve elválaszthatatlan a színvonalas magyar könyvművészettől és reklámgrafikától.³⁹ Célja volt a magyar tipográfia megreformálása, a modern könyvművészet létrehozása. Kner Imre nemcsak az üzleti, hanem a szakmai sikert is fontosnak tartotta: „...hitünk az, hogy a modern, géppel készített tömegkönyvnek is meg lehet találni igazi művészi megoldási módját, és összekapcsolni azt a könyv legszebb korainak nemes tradíciójával... Ezenkívül meg kell találnunk a módját annak, hogy a könyv nem tisztára szemnek való iparművészeti termék, céltalan dísz tárgy legyen, hanem testére szabott köntöse a tartalomnak...”⁴⁰ – írja 1918-ban, a Kner-Almanachban, mely Kozma Lajossal közös tipográfiai kísérlet szép eredménye volt.

Kner Imrének törekvései közé tartozott az olcsóbb, tömegkönyv létrehozása és az egyszerűbb, könnyebben olvasható tipográfia megteremtése.

A későbbi alapítású békéscsabai Tevan Nyomda (Tevan Adolf alapította 1903-ban) szintén sokféle nyomdatermék kiadásával foglalkozott, többek között lapkiadással is. Megjelentették a Modern Klasszikusok sorozatot, majd a Tevan Amatőr sorozatot is. Míg a Kner Nyomda főként a klasszikus tipográfiát képviselte, a Tevan nyomda alapelveinek kezdettől fogva a modernet tekintette.⁴¹ Sok fametszetes könyv mellett olyan híres könyv kiadása fűződik nevéhez, mint a Bibliophil Társaság által 1947 és 1948-as év legszebb könyvének nyilvánított Anatole France: *Nyársforgató Jakab meséi* (1947), melyet Hinz Gyula illusztrált. Tevan Andor később, az ötvenes évek elején az Ifjúsá-

³⁹ Haiman György: A Kner család és a magyar könyvművészet 1882-1944. Corvina Kiadó, 1979

⁴⁰ Haiman György i. m. 25. oldal

⁴¹ Vadas József: A magyar iparművészet története. Corvina, 2014. 68-oldal

gi- majd Móra Kiadó képszerkesztőjeként dolgozott. A Magyar Királyi Egyetemi Nyomda szintén számos szép nyomtatvánnyal és fontos tankönyvekkel gazdagította a magyar kulturális életet. Jelentős vállalkozásuk volt a Magyar Könyvbarátok néven szervezett előfizetési akció, mely olcsóbb művek kiadását tette lehetővé. A Singer és Wolfner Könyvkiadó és könyvkereskedő cég sok képes mese- és ifjúsági könyvet adott ki és rendkívül nagy hangsúlyt fektetett arra, hogy népszerű, igényes illusztrációkkal díszítse kiadványait. Népszerű illusztrátoruk volt Mühlbeck Károly (1869-1943).

A Hungária Nyomda és Kiadóvállalat Bródy László vezetésével és Bíró Miklós szakmai segítségével szintén a mívés, színvonalas grafikai megjelenéseket gyarapította.

A KORSZAK ILLUSZTRÁCIÓJÁRÓL

Ahogy a plakát műfaját is a sokszínűség jellemezte, a 20-as években többféle stílusban dolgozó, színvonalas illusztrátorok működtek. A területek „átfedték” egymást: sok grafikus plakátot is tervezett és festőként is működött, így a kortárs képzőművészet elválaszthatatlan volt az alkalmazott grafikától. (Molnár C. Pál, Dallos Hanna, Berény, Bortnyik). Az illusztráció nem csak könyvben jelent meg; béli meghívók, kisebb hirdetések, újságrajzok, folyóirat grafikák szórakoztatták, informálták az olvasóközönséget (Divéky József, Végh Gusztáv). A grafikai műfajok hatottak egymásra: a plakát stílusjegyei felbukkantak az illusztrációban és a rajzosság díszítette a plakátot. A modern és a hagyományosabb kifejezőmód, a sokféleség itt is jelen volt.

Újraéledt a fametszet, mely dekoratívabb és a lapra jobban „simuló”, síkszerű hatásával, egyedi, művészi grafikákra emlékeztető hangulatával igen elterjedt kifejezésforma volt⁴². Mellette az erős, foltszerűbb kontraszthatást eredményező linóleummetszés technikáját is sok művész választotta, de sokan készítettek ólommetszetet is.⁴³ A Bauhaus korai szakaszában a hallgatók között többen is kísérleteztek e műfajokkal, köztük a fiatal Molnár Farkas,

⁴² Bakos Katalin: Fametszet és illusztráció: könyv, album, mappa, sorozat 1920-1940. In: Róka Enikő (szerk.): A modern magyar fa és linóleummetszés 1890-1950. A Miskolci Galéria Könyvei, 2005. 71-72 oldal

⁴³ Timkó György: A halál himnusza. Kner Albert ólommetszete. Magyar Grafika, 2007/5. 114. oldal

aki építész tanulmányai mellett festéssel és grafikával is foglalkozott.⁴⁴ Kitűnő karikatúristák rajzoltak élclapokba (Borsszem Jankó, 1868-1938).

Új műfaj volt az illusztrációval rokon terület, az építész grafika, melyet Kós Károly, Toroczka Wigand Ede és Kozma Lajos művészi szinten művelt.⁴⁵ Elsők között említendő Falus Elek (1884-1950) neve, aki színházi tervek, könyvborítók, illusztrációk készítése mellett a *Nyugat* címlapjait is tervezte.⁴⁶ Jaschik Álmos (1885-1950) illusztrátori munkássága, expresszív, erős érzelmi hatású, sokszor a groteszkbe hajló rajzai fontos színfoltja a műfajnak.⁴⁷ Mese és vers illusztrációkat, könyvborítókat egyaránt készített (*Csongor és Tünde, Az élet útján, Csudafa, Egy székely diák, Benedek Elek mesék*). Vörösmarty Mihály Csongor és Tündéjéhez készült rajzaiban (1921) a mívesen rajzolt keret szinte az illusztrációhoz tartozó elem. A 30-as években, mint a Nemzeti Színház tervezője olyan igényesen kidolgozott díszlet és jelmezterveket, valamint vetített háttérképeket készít, melyek mint grafikák is gyönyörködtetők (*Csongor és Tünde, Roninok kincse, János vitéz*).⁴⁸ Felesége Müller Mária kiváló könyvborítókkal, bőr könyvkötésekkel írta be magát a magyar grafika történetébe. Az új műfaj, a művészi könyvkötéssel kapcsolatban fontos megemlíteni Kner Erzsébet (1897-1998) nevét, aki Kner Albert által gyönyörűen illusztrált *Pancsatantrát* (1924) művészi borítóval látta el, s akinek műhelyéből igényes bibliofil kiadványok és egyedi szépséggel kötött könyvek kerültek ki.⁴⁹ Cserna Juliska, Bíró Márta az art deco szellemében alkotott izlésesen díszített borítókat.⁵⁰

Mühlbeck Károly (1869-1943) a korszak népszerű illusztrátora, a gyermekkönyv és a karikatúra területén egyaránt maradandót alkotott.⁵¹ Sebők Zsigmond Mackó-könyvek sorozatában megteremti a Dörmögő Dömötör kedves figuráját (*Maczkó úr első utazása*, Singer és Wolfner 1902). Nem törekedett művészi újtásra, de bravúros rajztudása ma is kedvelt. Legtöbb rajzát a Singer

⁴⁴ Bajkay Éva: Modern formatörekvések az 1910-20-as években. In: Róka Enikő (szerk.): A modern magyar fa és linóleummetszés 1890-1950. A Miskolci Galéria Könyvei, 2005. 56. oldal

⁴⁵ Bajkay Éva i. m. 50. oldal

⁴⁶ Vadas József i.m. 69. oldal

⁴⁷ Mezei Ottó: Jaschik Álmos és iskolája. In: Prékopa Ágnes (szerk.): Jaschik Álmos. A művész és pedagógus. Noran Kiadó, 2002. 13-43 oldal

⁴⁸ István Mária: Jaschik Álmos díszlettervei a budapesti Nemzeti Színház produkcióihoz. In: Prékopa Ágnes (szerk.): Jaschik Álmos. A művész és pedagógus. Noran Kiadó, 2002. 142. oldal

⁴⁹ Haiman György i. m.

⁵⁰ Prékopa Ágnes: Dekoráció és funkcionalizmus az 1920-as és 1930-as évek magyarországi készítésű lakberendezési tárgyain. In: Horányi Éva (szerk.): Art Deco és modernizmus. Lakásművészet Magyarországon 1920-1940. Kiállítási katalógus. Iparművészeti Múzeum, 2012. 19. oldal

⁵¹ <http://karton.hu/hu/art/kiallitasok/muhlbeck-karoly-1869-1943-retrospektiv-kiallitasa>

és Wolfner Kiadó számára készítette. Rajzolt még *Az én újságom* (1889) gyerek folyóiratba, és karikatúristája volt a „Borsszem Jankó” satirikus lapnak.

Lesznai Anna (1885-1966) költőnő modern, kedvesen stilizáló, hímzésekre emlékeztető, tussal és temperával készített rajzaival kitűnik a korszak stílusából.⁵² Ma is élő hagyományt teremt azzal, hogy több könyvét maga írja és illusztrálja (*A kis pillangó utazása Lesznán és a szomszédos Tündérországra* 1912, *Mese a bútorokról és a kisfiúról* 1918). Képein nincs plasztikus, térbeli ábrázolás, csak a vonalak iránya utal a perspektívára. A tárgyak, növények formája oldott rajzolatú, igen dekoratív. Az ábrázolt részek, mint hímzéspéldák olvadnak egy lappá. Rajzain igen fontos, szinte szimbolikus szerepet kap a finoman stilizált, burjánzó növényvilág, az ornamentika. Talán egyfajta grafikus megfontolásból, de általában kerülte az emberi alakok ábrázolását, inkább a derűs, vagy költői atmoszféra megteremtésére helyezte a hangsúlyt.

Molnár C. Pál a festés és önálló művészi rajzok készítése mellett otthonosan mozgott az alkalmazott grafika területén is, kiváló, egyéni stílusú plakátokat festett (*Modiano*). Keleti Artúr: *Angyali üdvözléséhez* (1928) vagy Cyrano de Bergerac műveihez⁵³ készült fametszetei grafikai lapokként illeszkednek a kötetbe. Rendkívül friss, eredeti újságrajzain, melyeket többek közt Az Est-lapok

Molnár C. Pál rajza az Est-lapokhoz (1929)

⁵² Bajkay Éva: Lesznai Anna kiállítása. Kiállítási katalógus. Magyar Nemzeti Galéria, Budapest 1976.

⁵³ Rosner Károly (bev) In: Molnár C. Pál 30 eredeti fametszete Cyrano de Bergerachoz. Officina Kiadó, 1935.

Dallos Hanna illusztrációja, Magyar Grafika, 1929

számára készített, egyedi technikát használ: a frissen húzott tusvonalat kézzel vagy papírral különböző irányokban oldalra kente, így a pozitív-negatív formák, a körvonalak erőteljessé, „mélyebbé” váltak, a rajz sajátos plasztikát kapott. Ezzel a „szálkás” faktúrával a fametszet stílusát idézte, csak gyorsabb eljárással. Hasonlóan alkalmazta a grafit ceruzát, vagy a préselt szén rudat: laposan, a papírra fektetve erőteljes, lendületes, széles „sávokkal” hátteret, vagy egy formát érzékeltetett.

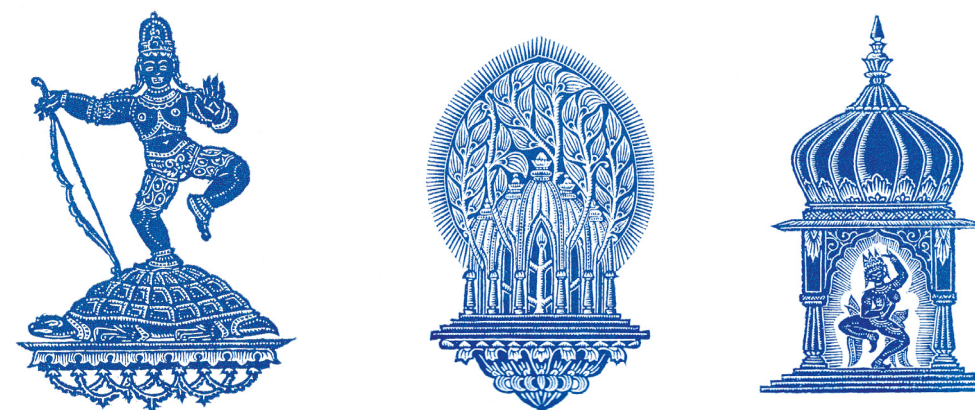
Expresszív fametszetekkel illusztrált a könyvművész, díszlettervező Buday György (1907-1990).⁵⁴ Olyan neveket sorolhatunk még fel, melyek külön tanulmányt érdemelnének: a sokoldalú Divéky József, Kós Károly, a később Franciaországba emigrált Vadász Miklós, a kiválóan stilizáló, sok humorral rajzoló Végh Gusztáv, Pólya Tibor, valamint az inkább a szecesszióból merítő Pogány Frigyes.

Ezekben az években indul Mallász Gitta – Dallos Hanna alkotópáros pályája is, akik hamar felkeltették a figyelmet plakátjaikkal, illusztrációikkal. Kner Al-

⁵⁴ Ortutay Gyula: Buday György Művészete. Napkelet, 1934. 135-138 oldal Napkelet, 1934. 135-138 oldal

bert (1899–1976) csodálatos fametszeteket készített *Panca-tantrához*, valamint a *Török hodzsa tréfáihoz* (1924).⁵⁵

Kozma Lajos szerteágazó tevékenysége mellett sokat illusztrált; kezdetben a szecesszió stílusában, később a fametszetek világát megújítva számos rajzot és könyvdíszet alkotott (*Testvérország*, *Hét mese*) Ez idő tájt jelenik meg színes illusztrációival a Zsuzsa Bergengóciában (1921).

Kner Albert: Címlap és záródíszek a *Pancsatantra* című könyvhöz

TANÁROK

Lukáts Katót az Iparművészeti Iskolán többek között Helbing Ferenc és Haranghy Jenő tanította, akik főként a szecesszió stílusában alkotó művészek voltak.

Helbing Ferenc (1870-1958) egyike a magyar alkalmazott grafika megteremtőinek, híres és elismert sokszorosító grafikus, litográfus, plakátművész, akinek az Iparművészeti Iskolára kerülésével indul meg a grafika szakosztály.⁵⁶ Litográfiái a magyar szecessziós grafika remekei, mint például az *Álom* (1902). Nagy hatással volt tanítványainak fejlődésére, kiváló pedagógusként figyelemmel kísérte pályájuk alakulását.

Haranghy Jenő (1894–1951) sokoldalú művészként 1915-től tanított ugyanitt, olajfestményei, üvegablaktervei, murális munkái mellett kitűnő könyvillusztrátor is volt.⁵⁷ Számos könyvet díszített illusztrációval, különösen em-

⁵⁵ Haimann György i. m. 42-43 oldal

⁵⁶ Földi Eszter: A színes litográfia technikája és szerepe az alkalmazott grafika megszületésében 1896-1914. In: Bajkay Éva (szerk.): A magyar sokszorosított grafika 100 éve. Modern magyar litográfia 1890-1930. Miskolci Galéria, 1998. 27. oldal

⁵⁷ Szűcs György: Haranghy Jenő. Írisz Kft, 1994.

Haranghy Jenő illusztrációja A dzsungel könyvéhez (1946)

lékezetes *A dzsungel könyvéhez* (1946) készített illusztrációsorozata, melyben nemcsak az állatokat, hanem lelküket, mozdulataikat is mesterien ábrázolja. Fontos műve a Szent István mozaik Budapesten, a Múcsarnok homlokzatán. A debreceni Egyetemi Templom üvegablakainak szép tervei az ő keze munkáját dicsérik.⁵⁸

Növendékei közé tartozott Szántó Piroska, Reich Károly, Márk Tivadar. Tanára volt Zórád Ernőnek, az egyik legnagyobb magyar képregény rajzolóinak, Michel Gyarmatynak (1908-1996) is, aki a párizsi Folies Bergère legendás művészeti vezetőjeként tevékenykedett.

1919-től tanított a Főiskolán Kaesz Gyula, Lukáts későbbi férje (1897–1967),⁵⁹ aki sokoldalú belsőépítész, bútortervező, grafikus és legendás tanár volt. Tanítványai között számos híres művész és tervező volt: Losonczy Tamás, Juhász László, Gábrriel Frigyes, valamint Bozzay Dezső, a kitűnő formatervező.⁶⁰ 1952-ben lett az Iparművészeti Főiskola igazgatója. Komoly érdeme volt, hogy 1959-ben – már Hinz Gyula igazgatósága alatt – az ő kezdeményezésére jött létre a formatervezői tanszék. Hatással volt rá a biedermeier és az art deco, de bútorterveit mindig áthatotta a józan racionalitás, a funkció tisztelete. Ő próbálta először bevezetni a lakószobát, mint a lakás több funkciójú életterét. Ma is népszerű könyve a több kiadást megért *A bútorstílusok* (1962).

⁵⁸ Takács Béla: Haranghy Jenő üvegfestményei. Művészet 29. 11-12 1988. 77-79 oldal

⁵⁹ Kiss Éva: Kaesz Gyula (1897-1967). Corvina Kiadó, 2000.

⁶⁰ Erney Gyula i. m.

EGYÜTT INDULÓ NŐI ALKOTÓK

Izgalmas megfigyelni, hogy a korszakban pár év eltéréssel szinte a századon átívelő művész-illusztratori pályák indulnak.

Fiora (Fischer) Margit (1898–1984) 1914-ben kezdi tanulmányait az Iparművészeti Iskola grafikai osztályában.⁶¹ Ő is Helbing-tanítvány, már iskolai éve alatt ösztöndíjakat, díjakat nyert, kiadóknak dolgozott. 1924-ig a Magyar Művészeti Műhely munkatársa. 1922-től 24-ig Jaschik Álmos iskoláját látogatja. 1925-ben a Pantheon Könyvkiadó szerződteti, melynek több könyvet illusztrál (Goethe-Benedek: *Csili-Csali Csalavári csalafintaságai* 1925, *Az én első könyvem* 1926).⁶² 1928-ban Párizsba megy, grafikai és textiltervezési munkákat vállal. Ő is kiállít a lipcsei Nemzetközi Könyvművészet Kiállításon (1927). Gyermekkönyv illusztrációt, könyvdíszeket készít, otthonosan mozog a reklámgrafikában is. A Magyar Grafika is foglalkozik munkásságával, és közli rendkívül kedves, kicsit expresszív rajzait.⁶³ Később stílusa sokat változik, Franciaországba emigrál, ahol már főként festéssel foglalkozik.

Fiora Margit könyvdíszei és illusztrációi a Magyar Grafikában 1927

⁶¹ A Magyar Könyv- és Reklámművészek Társasága bemutatkozó kiállításának katalógusa. Budapest 1930 április 12-27. A kiállító művészek életrajzai

⁶² Nádai Pál: Fiora Margit művészete. Magyar Grafika, VIII. évf. 4. szám 1927. 118. oldal

⁶³ Nádai Pál i. m.

Róna Emy illusztrációja a *Bábubál* című kötethez

Róna Emy (1904–1988) szintén az Iparrajziskolában kezdte tanulmányait, majd Párizsban tanult tovább a Colarossi Iskolában. Olaszországban freskófestéssel foglalkozik. Első munkái között szerepelt Z. Tábori Piroska *Dugó Dani* (1924) sorozata, melyben fekete-fehér, kissé expresszív stílusú rajzokkal, rendkívül kedvesen ábrázolta a címszereplő figuráját.⁶⁴

Később tudatosan váltott az illusztrátori tevékenységre. Rendkívül sok, több mint négyszáz könyvet illusztrált. Híres kötetei közé tartoznak a *Grimm legszebb meséi* (1952), *Az ezeregy éjszaka legszebb meséi* (1949), *János Vitéz* (1959), de talán az egyik legnépszerűbb Fazekas Anna: *Öreg néne őzikéje* (1957). A könyv azóta is sok kiadást ért meg, és ma is kapható. A művész stílusa a 20-as évekhez képest sokat változott, később nemcsak akvarellt, hanem pasztellkrétát is használva oldottabb, festőibb lett. Könyvei rendkívül népszerűek voltak, megbecsült, elismert művészként élt, mint generációjának számos tagja.

F. Györfly Anna (1915–2006) szintén Iparrajziskolai növendék volt, majd divattervezést tanult. Molnár C. Pál tanította alakrajzra.⁶⁵ Tanulmányait követően a Goldberger Textilgyár tehetséges textilminta-rajzolója. Kezdetben sokoldalú iparművészként divat- és plakáttervezéssel is foglalkozik, de az 50-es évektől pályája szinte kizárólag a gyermekirodalomhoz kapcsolódik. Ő is máig népszerű, napjainkban is kiadott sikerkönyvek alkotója, mint a *Pöttyös*

⁶⁴ Fenyves Mária A.: Róna Emy mesevilága. Magánkiadás, Budapest, 2004

⁶⁵ A szerző F. Györfly Annával 2004-ben készült interjúja

Panni sorozat (1955), vagy a *Mosó Masa mosodája* (1968)⁶⁶. Rendkívül kedvesen, sok szeretettel ábrázolt gyermek- és állatfigurái felejthetlenné teszik rajzait. Máig rendkívül népszerű diafilmek illusztrátora, mint például a *Hófehérke* (1955), *Hamupipőke* (1956), *Csipkerózsika* (1973), valamint a saját maga írta és illusztrálta *Óvoda az őserdőben* (1963). Ebben a műfajban remekműveket alkot: a biztos rajztudás, a könnyedség, a szereplők jól eltalált karaktere és sokszor bája egyedi, az alkotóra jellemző, ma sem túlhaladott világot teremt.

Fontos alkotópáros Mallász Gitta (1907–1992) és Dallos Hanna (1907–1945). A '30-as évek elején népszerű idegenforgalmi plakátokat készítenek, melyekben sokszor igen hatásosan jelenik meg a magyar népművészet.⁶⁷ Ezt nemcsak külsődleges, formai elemként használták, hanem kutatták és gyűjtötték is.

Részlet a *Hamupipőke* című diafilmből (1955)

Borítóterv-variáns a *Mosó Masa mosodája* című könyvhöz (1967-1968)

⁶⁶ Farkas Judit Antónia (szerk): *Mosó Masa és barátai*. F Györfly Anna grafikusművész. Bp. Magvető – Line & More, 2016.

⁶⁷ Rosner Károly: Idegenforgalom és idegenforgalmi propaganda Magyar Iparművészet, XXXVIII. évf. 1-2 szám, 1935. 202-208 oldal

Többnyire közösen alkottak, együtt tervezték karakteres, kontrasztos, merész látószögeket alkalmazó plakátjaikat, melyek hamar felkeltették a szakma figyelmét.⁶⁸ Illusztrátorként is tevékenykedtek. A munkakapcsolat mellett mély barátság fűzte őket össze. Dallos Hanna tragikusan rövid pályája során nemcsak mint plakáttervező, hanem mint ígéretes tehetségű illusztrátor is működött. A fametszet műfajában készített modern, egyedi hangvétellű rajzokat. Nagy szakmai sikert aratott *Miatyánk* (1933)⁶⁹ című album illusztrációival.

LUKÁTS KATÓ GYŰJTÉSEI, VÁZLATAI

Az inspiráció „rögzítése” nagyon fontos egy művész számára. Egyfajta tanulást is jelent. Ma is gyűjtünk: vagy gépen rendezzük mappába, vagy könyveket, albumokat teszünk el. Egy másik művész által ötleteket, benyomásokat kapni nagyon fontos; ez nem utánczást jelent, a hatás beépül és átalakul. Rendkívül izgalmas anyag Lukáts Kató vázlatfüzetek és a gyűjtések dossziéja⁷⁰. Az egyik ilyen füzetben nemcsak különböző szignet- és emblématervek

Részlet a vázlatfüzetből IM Adattár KRTF 3068 / 2, 24, 42

⁶⁸ Katona Anikó: Szép vagy, gyönyörű vagy Magyarország – Dallos Hanna és Mallász Gitta. Artmagazin, 11. évfolyam 2013/7, 38-44 oldal

⁶⁹ Dallos Hanna: Miatyánk – Dallos Hanna 10 művészi fametszete. Királyi Magyar Egyetemi Nyomda, 1933.

⁷⁰ Iparművészeti Múzeum Adattár MLT 6807-7522

vázlatait, hanem egyéb grafikai tervek (pl. étlapok, oklevelek) pauszrajzait is gondosan beragasztotta. A skiccek feltehetően egy-egy munkához való felkészülés vázlatai voltak. Több oldalon különböző díszítő motívumok variációit is láthatjuk. Több, tustollal rajzolt karikatúraszerű rajzot fedeztem fel az egyik füzetben. Meglepően jó rajzok; a megrendelők talán beskatulyázták Lukáts Katót mint tervezőt, mert ezeken egészen más arcát mutatja. Vázlatai alapján látható, milyen gondosan, alaposan készült fel egy-egy munkára. Nem lehet mindig nyomon követni egy-egy skicc további sorsát, de rendkívül fontos ahhoz, hogy képet alkossunk az alkotó működéséről. A művész itt még keresgél, vonalai bátrabbak.

Gyűjtései alapján fel lehet fejteni, kik és milyen stílusok hatottak rá: találhatunk japán motívumokat, keleti miniatúrákat, kínai tusképeket, divatrajzokat, valamint különböző – általam is nagyon kedvelt – grafikusoktól nyomtatottakat. Nagyon sok népművészeti mintát gyűjtött, ez akkor még a kor grafikai világához szorosan hozzátartozott. Ahogy Kozma a barokkhoz nyúlt vissza tipográfiában, úgy Lukáts Katónál is megfigyelhető hasonló irány a barokk, rokokó motívumok, ornamensek nyomatainak gyűjtésével. Kedves kis porcelánfigurákról készült fotókat rakott el, melyek visszaköszönnek csomagolástervein. Igen sok apró kis art deco jellegű rajzocskát, illusztrációt, divatrajzot látha-

Újságkivágás
IM Adattár MLT 6825 / 2

Újságkivágások IM Adattár MLT 6807 / 5, MLT 6819 / 35 / 41, MLT 6807 / 10

Csomagolás a Del-Ka Áruház számára 30-as évek
IM Adattár MLT 7453 / 23

tunk kis füzetekbe ragasztva vagy mappákba csoportosítva. Sokuk ugyanattól a rajzólótól származik (nem sikerült kideríteni kilétét). A női fehérneműk, mint motívumok talán inspirálhatták a Del-Ka Áruház csomagolásait is. Jó néhány illusztrációt találtam az osztrák Emmy Zweybrüctől (1890-1956), aki szintén tervezett az Altmann & Kühne cég számára csomagolásterveket.⁷¹ Zweybrück is illusztrált, rendkívül érdekes stencil-technikával színezte rajzait, amitől azok egyszerűbb, modernebb jelleget kaptak; néhol plakátszerű hatást érzünk rajtuk. Ezt a kifestési módot tanította is a művész.

⁷¹ Egger Zsófia: MESEBOLT– Kaeszné Lukács Kató csomagolásai a bécsi Altmann und Kühne csokoládéüzlet számára. Artmagazin, 2015/84. December 18-25 oldal

Újságkivágás Emmy Zweybrück rajzával
IM Adattár MLT 7270 / a

Gyűjtött a német Walter Triertől (1890–1951), a később Londonban és Amerikában élő népszerű illusztrátortól. Trier a halhatatlanok közé tartozik, azon kevesek egyike, akinek neve összeforrt az általa illusztrált irodalommal (Erich Kästner: *Emil és a detektívek*, *A két Lotti*, *A repülő osztály* stb.)⁷²

A gyűjtések között láthatunk Nicolas Bentleytől (1907–1978) is kivágásokat, aki a magyar George Mikes könyveit illusztrálta a '40-es években (*How to be an Alien?*) páratlan humorral és azzal a rendkívül fontos illusztrátori képességgel, amely olyan „pluszt” ad hozzá a rajzhoz, ami az irodalmi szövegben nem található. Pár vonallal, találóan ábrázolt karaktereket és szituációkat, rendkívül egyszerű tus technikával. (Az illusztráció egyik legfontosabb eleme a vonal. Ennek lágysága, hullámváza, jellege maga a rajz, a „fehér úrből” kivágott forma...). Nem véletlen, hogy a gyűjtésekben túlnyomórészt finom, könnyed rajzocskákat láthatunk, ő is hasonló stílusban dolgozott.

⁷² Külön tanulmányt érdemelne azon grafikusok névsora, akik hasonlóan „alkotópárossá” váltak az íróval, maradandó, értékes műveket hozva létre (például: *Micimackó* E. H. Shepard rajzaival, *Mary Poppins* – Mary Shepard, vagy Janikovszky Éva könyvei Réber László illusztrációival). Nem véletlen, hogy ezen könyvek közül sokat a színház és a film is feldolgozott, felhasználva a grafikusok által teremtett halhatatlan karaktereket (*Micimackó*, *Mary Poppins*).

Komoly helyet foglalnak el a Wiener Werkstätte egyik kiemelkedő grafikus-a Dagobert Peche rajzairól készült nyomatok, valamint szintén a bécsi műhelyből származó papírtáska, melynek grafikája akár ma is készülhetett volna.

Wiener Werkstätte papírtáska IM Adattár MLT 7397

A. Dagobert Peche (1887-1923) hatása rendkívül erősen érezhető Lukáts finoman húzott vonalain, grafikai megoldásain, kozmetikai tervein és divatrajzaiban.⁷³ Peche extravagáns grafikai stílusára jellemző a fekete-fehérnek egy dús, geometrikus, ugyanakkor burjánzó, kifinomult összehangolása, a mutatós, derűs rajzok. Az egyedi módon alkalmazott ornamentika, díszítés kiemeli őt a csoport alkotói közül. Kollégái úgy tartották, hogy „ő a dekorativitás legnagyobb géniusza a barokk óta”.⁷⁴ A bécsi műhelyre jellemző stílust sajátjává, szabálytalanul egyénivé teszi. Finoman válogat a motívumokból, invenciózusan alkalmazza őket: mint amikor valaki ínycsók módjára már csak a legfinomabb falatokat emeli tányérjára a gazdagon megrakott asztalról. Dúskál a formákban, a vonalakban, de nem mereven konzekvens, sokszor marad a felvetéseknél, a játékos szabálytalanságoknál, amelyek művészi rangra emelik legkisebb rajzát is. Divatrajzoktól kezdve a bútortervezésig sok mindennel foglalkozott, ahogy az elmondható a csoport többi tagjáról, valamint a kor-szak számos alkotójáról is.

⁷³ <http://www.neuegalerie.org/collection/artist-profiles/dagobert-peche>

⁷⁴ Schweiger, Werner J.: Wiener Werkstätte. Design in Vienna 1903-1932. Thames and Hudson, London 1984.

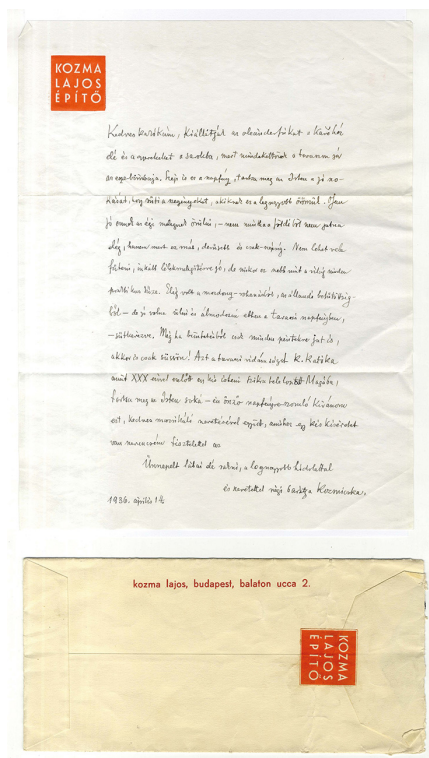

Dagobert Peche női figura. Újságkivágás IM Adattár MLT 6747

A vékony vonalas rajznak Lukáts Kató is bravúros technikájú mestere volt. Komoly fejtörést okozott, hogyan húzta leheletfinom, azonos vékonyságú tus- vagy tempera vonalait. Feltehetően változta az eszközöket: rajztollat, igen vékony ecsetet és tuskihúzózt használt, akár egy grafikán belül is. Peche nőalakja egyértelműen, de nem utánzóan felidéződik Lukáts Kató rajzaiban (Imperial doboztető). Ugyancsak rokon a fekete-fehér, a geometrikus-ornamentikus kontraszt és az utánzóhatatlanul könnyed, lágysz vonal, a rajz, mely Peche minden alkotásán dominál.

A KOR EGYIK JELLEMZŐ LENYOMATA: A LEVÉLPAPÍR

A legjellemzőbb vonásokon túl rendkívül sokat elárul erről a korszakról az a levelezés, ami az Iparművészeti Múzeum adattárában Lukáts Kató hagyatékában található⁷⁵. Ha a levélpapírokat nézegetjük, egy olyan világba kapunk betekintést, melyek nemcsak azért távoliak, mert illetéktelenek vagyunk elolvasni őket, hanem mert ez a világ egész egyszerűen eltűnt. Kiterjedt levelezést folytattak volt tanítványokkal, megrendelőkből lett barátokkal, kollégákkal, munkatársakkal. Megható volt látni, mennyi szeretettel, humorral, barátsággal – és milyen sokat! – írtak egymásnak. Írt nekik a Kaesz tanítvány Nemes Erich, valamint Károly Miklós, Gyergyai Albert, Szántó Tibor, Haimann György, hogy csak néhány nevet említsek. Levelezésük egy színes, szakmai és szerteágazó társasági élet lenyomata. Kozma írásai⁷⁶ külön fejezetet érdemelnének; hosszú barátságuk során fantasztikus humorú, rajzocskákkal teli, irodalmi értékű levelekkel árasztja el a házaspárt, képeslapok özönét küldi különböző szakmai útjairól. A tréfás aláírások számtalan variációja közül az egyik legkedvesebb a „Kozmicsek”...

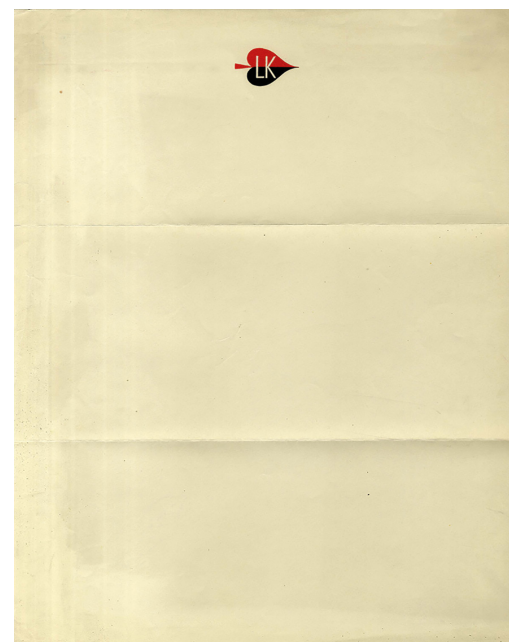

Kozma Lajos levele és borítékja 1936.
IM Adattár KLT 1707

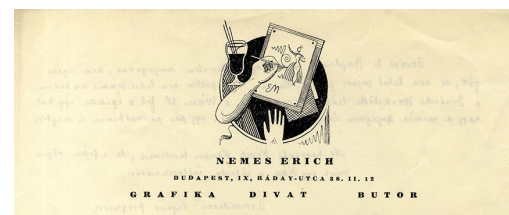
⁷⁵ IM Adattár KLT 1780-1843

⁷⁶ IM Adattár KLT 1682-1779

A szakmai és üzleti leveleket Lukáts Kató gondosan megőrizte, így lehetőségünk van meglátni, milyen nagy gondot fordítottak arra, hogy a levélpapír ízléses, esztétikus legyen. Kozma többfélét is használt. A képen látható, hogy gyönyörű narancssárga négyzetbe foglalt, dombornyomásos betűkkel tervezte meg emblémáját. Arra is volt gondja, hogy a kézírást „betördelje”, vagyis gondosan, sorkizárt alakban formázza meg. Lukáts Kató még a dossziéira is rányomtatta gyönyörű emblémáját.

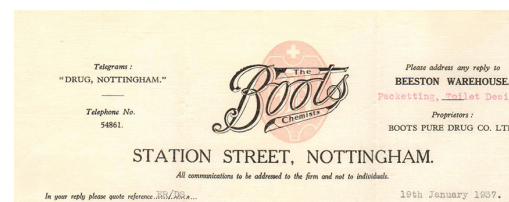

Lukáts Kató levélpapírja emblémájával
30-as évek IM Adattár MLT 6436

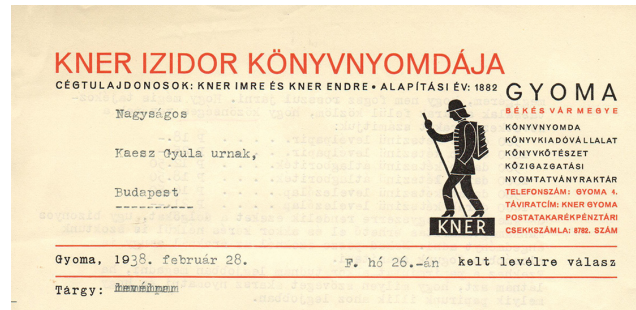
Nemes Erich, Kaesz Gyula tanítványa dekoratív, szép levélpapírt használt.

Részlet Nemes Erich levélpapírjáról 1930.
IM Adattár KLT 1805

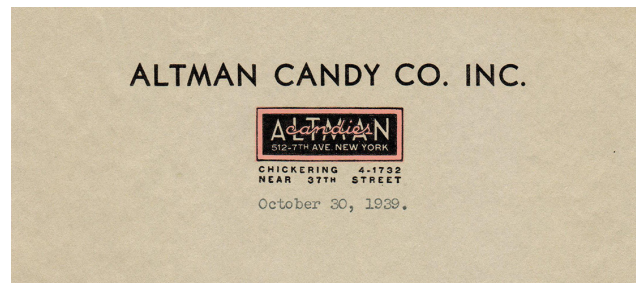
A The Boots Chemists fejléce hagyományosabb, jó ízléssel tervezett.

The Boots Chemists levélpapír 1937. IM Adattár KLT2347 / b

Érdekes látni egy Kner Nyomda levélpapírt is a '30-as évekből Kozma Lajos figurájával, már egy modernebb változatban.

Kner Nyomdából küldött levél részlete 1938. IM Adattár KLT 2176

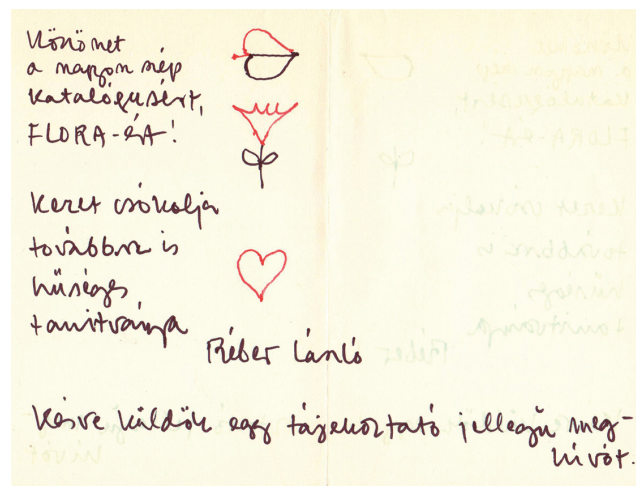
Az Emil Altman levélpapírja már az Amerikából küldött levelek közül

Emil Altmann levele 1939 IM Adattár KLT 3007 / 1

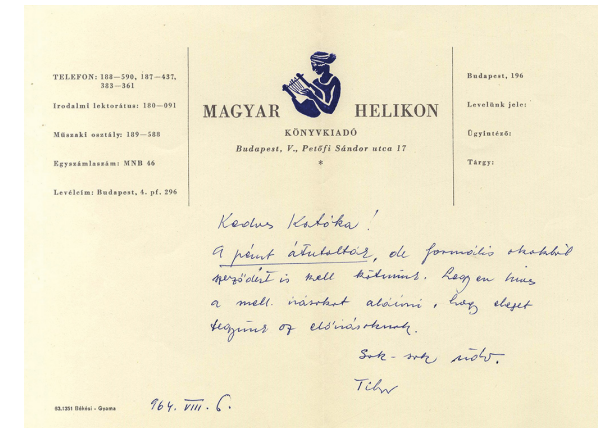
A Zwieback levélpapír kedves és elegáns, nem mindenki választotta a modern irányt.

A Zwieback Áruház levélpapírja 1936. IM Adattár KLT 2343 / b

A 50-es, 60-as. évek új barátságainak is számos megható nyoma maradt. Kass János, Reich Károly, Réber László kedves meghívói, üdvözlő lapjai is gondosan megőrzésre kerültek. Különösen kedves Réber levele, melyben játékosan variálja Lukáts Kató emblémáját.

Réber László köszönő levele Lukáts Katónak 70-es évek IM Adattár KLT 2159

Külön tanulmányt érdemelnének 60-as évek kiadói emblémái. Az itt látható Helikon levélpapír (Szántó Tibor soraival) szép példája ennek.

Helikon Kiadó levélpapírja Szántó Tibor soraival 1964. IM Adattár KLT 1861

A Móra Kiadó újrán üdvözlőlapja (1972) IM Adattár KLT 1978

Gábor Pál, a később Franciaországba emigrált grafikus szintén saját tervezésű, kortalanul színvonalas üdvözlőlapokat küldött Lukáts Katónak.

Gábor Pál újrán üdvözlőlapja IM Adattár KLT 1973

Gábor Pál üdvözlőlapja a 1977-ből IM Adattár KLT 1972 / b

KOZMA LAJOS HATÁSA

Tanulságos megfigyelni, hogy az alkalmazott művészet mindig korba ágyazott alkotásaiból mi az, ami ma is izgalmas, gyönyörködtető, és mi az, amit már elavultnak, netán túlzónak érzünk. Ez tapasztalható egy alkotó életművén belül is, különösen azoknál, akik életük során többféle stílusban is dolgoztak. Természetesen a megrendelő és az adott korszak igényei, körülményei is nagyban befolyásolják a mű külsejét, formáját, a kivitelezés színvonalát. Kozma életművén belül is látunk szokatlan formájú bútorokat – a barokk és az expresszionizmus sajátos keveredését – és letisztult arányú modern épületeket, berendezési tárgyakat.

Érdekes, hogyan indokolja Kozma Lajos 1921-es cikkében a barokk stílus visszaemelését a tipográfiai tervezésbe: „A mai kifejezésforma – friss merészséggel keresi a fontosat, erősen hangsúlyoz, bátran torzít, szereti a groteszket, a népiest, van humora, kedveli az erős kontrasztot, az architektonikus profilt, a gazdag színezést ... A népies és keleti eredetű ornamentikának legjellegzetesebb tulajdonsága a mozgás, a ki-nem-egyenlítetttség, mely öntudatlanul is a barokk ornamentika dinamikus ábrázolóformájával rokon.”⁷⁷ Akkor, amikor az alkalmazott grafika sokkal radikálisabban modern formában is megjelenik, érdemes elgondolkozni Kozma mondatain. Ő ezt is korszerűnek tartotta. És valóban, a dinamikus ívek és szögletes formák kontrasztjában, akár grafikai terveiben, akár bútoraiban, nem az igazi barokkot, hanem annak egy sajátos, expresszív, művészi interpretációját láthatjuk.⁷⁸

Kozma a bútoraiban is rajzolt; némely székének támlája, rajzolata akár grafikai díszítő elem is lehetne. Bátran alkalmazza az ornamentikát, mint díszítőelemet, így vélekedik ezzel kapcsolatban: „Az ornamentals, amíg virág és egyéb

⁷⁷ Haiman György: A Kner család és a magyar könyvművészet 1882-1944. Corvina Kiadó, 1979. 28. oldal

⁷⁸ Kiss Éva: Kozma Lajos belsőépítészeti munkái. Kiss Éva – Horváth Hilda: Kozma Lajos, az iparművész. Kiállítási katalógus. Iparművészeti Múzeum 1994

stylizatio, nem elég önálló s egységes. (Például tipográfiára is ezért alkalmatlan!) De ha architektonizálódik, ha tisztán objektív elemek mint profilok, kartusok, szalagok járulnak hozzá, és az egész kompozíciójába valami, a kristályok merevségéből belekerül, már egész másképp alkalmas új anyagok feldolgozására (fa, fém) mint önálló szereplésre (typografia)...”⁷⁹

A '30-as években, egy külföldi tanulmányútja után változik Kozma stílusa letisztult modernné, melyben ugyanakkor pontosan fellelhető az a kifinomult arányérzék, mely korábbi alkotásait jellemezte. Grafikai munkássága meghatározó volt a korszakban. Kner Imrével való munkakapcsolata a Kner Nyomda arculatának kialakításában, könyvterveiben döntő volt (ő tervezte a kiadó híres emblémáját, a könyveket vivő „Kner emberkét”). 1919-ben egy selmecbányai beszélgetést követően adták ki a Kner Almanachot, melyben összefoglalták újító nézeteiket.

Bár ma számunkra a barokkhoz való visszatérés a 10-es évek végén kissé furcsának tűnhet, ők a barokkban a letisztultságot, az áttekinthetőséget, a könnyedebb informálás lehetőségét látták. Nemcsak a barokk tipográfiát elevenítették fel, hanem a fametszet technikáját is, mint a könyv egyik legősibb grafikai műfaját: „Megállapítottuk, hogy a stílusos tipográfiai és könyvdísz kivitelek csak olyan technikával történhet, amely sem a nyomtatás, sem a papíros, sem a festék tekintetében nem igényel más eljárást, mint a szöveg, amelynek részletformáit éppen úgy a véső alakítja ki, mint a betűt. Ezeknek a követelményeknek pedig csak a fametszet felel meg.”⁸⁰ Ebben a fontos könyvművészeti kísérletben olyan egységes, esztétikus világ jelenik meg, mely feltehetően még évekig hatott, és véleményem szerint ma is érvényes. Kozma a szó „hagyományos” értelmében nem rajzolt annyira jól, viszont grafikai jártassága, tapasztaltsága ezt elfeledteti velünk. Az annyiszor emlegetett dekorativitás és kompozíciós készség igen erőteljes műveiben, mint például *Zsuzsa Bergengóciában* című könyve illusztrációiban. A könyvet harmonikus egésznek elgondoló nyomdák, tervezők számára az illusztráció még a könyv díszének része, a szöveg hangulatának hű tolmácsolója, és a könyv szépségének, érdekességének fokozója. A fametszet világa, a könyv díszítés Lukáts Kató több grafikai munkáján is megjelenik, és még látható az 50-es években készült mesekönyveiben is. A fekete + egy színnel készített illusztrációk stílusa, vonalvezetése egyértelműen a XX. század első felében

⁷⁹ Horváth Hilda: Kozma Lajos grafikái. Kiss Éva és Horváth Hilda: Kozma Lajos, az iparművész. Kiállítási katalógus Iparművészeti Múzeum 1994. 18. oldal Kozma Lajos levele Kner Imrének 1917

⁸⁰ Haiman György: A Kner család és a magyar könyvművészet 1882-1944. Corvina Kiadó 1979. 26. oldal, Kner Almanach 1919

igen népszerű fametszet és Kozma hatását tükrözi (Creanga: Mesék, Tündér Ilona, Világszép Nádszálkisasszony). A kétszínnyomásból adódó egyszerűbb megjelenés felerősíti a vonallal való díszítést, a részletezőbb ábrázolást. Igen szép könyvdíszeket, kezdő rajzokat is rajzol is rajzol, melyek tükrözik a Kner Nyomda által nyomott könyvdíszek stílusát. Jól látható ez a hatás, melynek révén inkább a rajz és szöveg mutatós egységére, az oldal szépségére és talán kevésbé a kifejezésre, a karakterekre koncentrálnak.

Díszítő rajz Creanga: Mesék című könyvéhez (1951)

LUKÁTS KATÓ LAKBERENDEZÉSHEZ KÉSZÜLT MUNKÁI

P. Szabó Éva (1910-1997) a kitűnő takácsmester és textiltervező Bortnyik-nál és Csabai Ékesnél tanult rajzolni, majd Münchenben sajátította el a kéziszővés technikáját.⁸¹ Bécsi tanulmányait követően kezdett textileket tervezni és gyártani. Már pályája elején is sikerrel mutatta be munkáit, az Országos Ipar-egylet kiállításán (1932) aranyérmert nyert. Több megbízást is adott Lukáts-nak, aki nemcsak textilmintákat, hanem reklámkártyát, hirdetést is tervezett számára. Bálvány utcai bemutató-helyiségét, mely inkább egy hangulatos lakásra emlékeztetett, Kaesz Gyula tervezte. A külföldön is elismert és keresett textilművészt és sikeres vállalkozót éveken át tartó munka kapcsolat fűzte a

⁸¹ P. Szabó Éva: Textiltervezők a két háború között. Ipari Művészet, Az Iparművészeti Tanács tájékoztatója II. 1967. 54-60. oldal

házaspárhoz.⁸² Lukáts Kató mintái bútortársnakon, függönyökön és tapétákon is megjelentek. Jellemző volt rájuk, hogy a hagyományos népművészeti formákat modern megfogalmazásban, újszerű kompozíciókban alkotta meg. Így azok egy újra gondolt, egyszerűbb stílusban jelentek meg, ezáltal nem annyira a népies, inkább az „általánosabb”, ízlésesen díszítő jellegük érvényesült. „Tünde 62” (1935-40 között) című nyomott vásznán, valamint az alább bemutatott jelzetlen nyomott szövetén a csomagolástervek illusztratívabb világát érezzük.

„Napraforgó” nyomott szövet 1936 TTM Itsz: n.

P. Szabó Éva üzletének hirdetése

Nyomott szövet (1940 körül) IM Itsz: 2011.425. 1-2

⁸² Egger Zsófia: Lukáts Kató kapcsolatai a lakberendezéssel az 1930-as években. In: Horányi Éva (szerk): Art Deco és modernizmus. Lakásművészet Magyarországon 1920-1940. Kiállítási katalógus. Iparművészeti Múzeum, 2012. 95-99 oldal

Férjével, Kaesz Gyulával több közös munkájuk is volt. Többek között az 1935-ben tervezett, semmeringi szállodába szánt bonbonüzlet terv, melynek portálját és bútorait Kaesz Gyula, a csomagolásokat és a falfestményt Lukáts Kató, a textíliákat P. Szabó Éva készítette.⁸³ A terv a milánói Triennálén (1936), az Országos Iparművészeti Társulat jubiláris kiállításán (1935), valamint a Szép otthon – Boldog élet” kiállításon is szerepelt.

Kaesz Gyula más bútorain is szerepelnek Lukáts Kató intarziák. Ezekon, valamint falfestményein, gondosan rajzolt bájos nőalakokat, vagy kedves, „idilli” jeleneteket láthatunk. Egy bárszekrényen megjelenő, fiatal nőt ábrázoló intarzia terv variációja feltűnik az Exotic szappan csomagolásán is (30-as évek).⁸⁴ Ez szekrény a „Polgári kislakás berendezése” nevű enteriőrben szerepelt P. Szabó Éva textiljeivel együtt, mely az 1936-os Budapesti Nemzetközi Vásárra készült.

Intarziaterv fotója a Bútor folyóiratból

Szappan csomagolás 40-es évek. IM Adattár KRTF 3281

Lukáts intarzia tervein igen finom rajzolatú, grafikai igényteliséggel készült, illusztratív képeket látunk. Figyelembe vette a műfaj szakmai kritériumait, így a bútorokat díszítő „képek” a beillesztett fák színe és faktúrája által kelnek életre, nem alkalmazott erőteljes, az intarziától idegen festéseket, megoldásokat. Feltehetően ez köszönhető volt annak a férjével való szakmai kapcsolatnak is, mely igen gyümölcsözőnek bizonyult pályája során.

Különösen szépen sikerült az 1935-ben készült kétajtós szekrény (Kaesz Gyula terve), melyet a művésznő díszített. A vörös alapszínt teljesen beborító, tapéta szerűen terülő virág és madár motívumok, a krém és halvány kék színekkel, gyönyörű, egyedi tárgyat alkotnak. Mintha egy nagy „bonbonos-do-

⁸³ Bánszky-Kiss, Éva: Die Wiener Confiserie Altmann & Kühne, 1935. Alte und Moderne Kunst, 201-202, 1985. 30-33.

⁸⁴ N.n: Intarzia a mai bútoron. A bútor. III. évf. szeptember- október 136-137 oldal

boz” állna előttünk. Érdekes kontrasztot képez a szekrény modern, egyszerű formája a szép, dús, de mégis mértéktartó díszítéssel.⁸⁵ Itt is jól látható, hogy a gyűjtött motívumokat egyénivé alakítva használta fel, egy sokkal modernebb, egyszerűbb stílusban. Érezhető a hasonlóság a grafikák, a csomagolás-tervek világával. Közös munkáiknak talán ez a legszebb darabja. Kaesz Gyula *Bútorstílusok* (Gondolat Kiadó, 1962) című könyvét Lukáts Kató illusztrálta, valamint ő készítette a burkolót és a kötéstervet is. Falfestmény terveiről is tudunk, melyek közül az egyik az Almann und Kühne számára készült.⁸⁶

Kétajtós szekrény 1935 IM ltsz: 80. 246.1

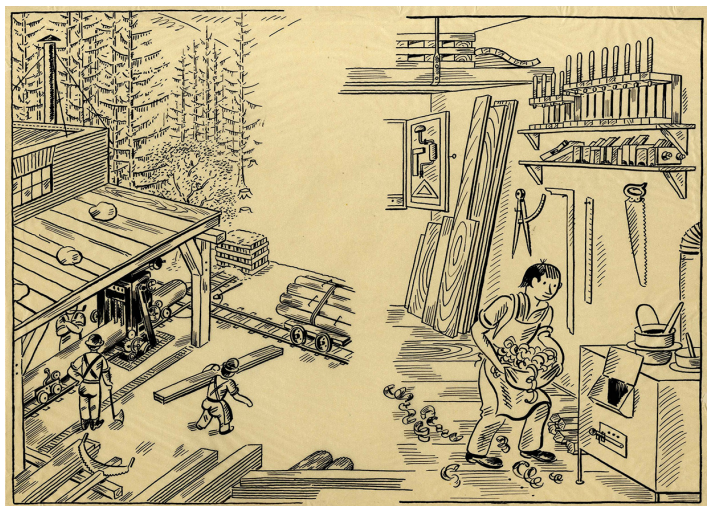
GRAFIKAI TEVÉKENYSÉGE

Lukáts Kató, a '20-as évek végétől tervezőgrafikusként dolgozott, reklámgrafikát, szignetet, prospektust és plakátot tervez, az alkalmazott grafika számos műfaját műveli. Sokoldalú tervező: divatrajzot, könyvdíszeket, képeslapokat, okleveleket rajzol, a tervezőgrafika számos ágában sikeresen működik. Készít kirakat terveket, kiállítási grafikát, színpadi kosztümöket és gyakran együttműködik belsőépítész férjével is intarziákat, dekoratív bútorokat, textilmintákat tervezve.⁸⁷ Foglalkoztatja őt a Kner Kiadó és Nyomdavidálat, A Tevan- és a Hungária Könyvkiadó és Nyomdaipari Vállalat, valamint más kiadók. Egyik érdekes munkája sajnos nem valósul meg: 1931-ben Kner Imre megbízta őt egy különböző mesterségeket bemutató könyv megrajzolásával,

⁸⁵ Lovay Zsuzsa: Miért védett? Kaesz Gyula-Lukáts Kató: Festett szekrény Magyar Iparművészet 1994/2 18 oldal

⁸⁶ Egger Zsófia i. m. 98. oldal

⁸⁷ K. Lukáts Kató i. m.

Egy rajz a mesterségeket bemutató könyvhöz
IM Adattár KRTF 3294

de csak néhány rajz és vázlat látható ezekből. A 30-as években rendszeresen rajzolja *A kerék* magazin címlapjait, melynek művészeti vezetője Berény Róbert volt.⁸⁸ Ezeken – melyek akár kisebb plakátnak is beillenek – valamint más

A kerék magazin címlapterve 30-as évek
IM KRTF 3218

reklám tervein (Őszi Lakberendezési Vásár 1940), azonnal felismerhető jellegzetes stílusa. Maradt saját világánál, holott nyilván ismerte a korszak erőteljesebben absztraháló reklámgrafikáit. Itt is megfigyelhető a részletezés és az egyszerűsítés összhangjára való törekvés, a mértéktartás, valamint a tőle megszokott kedves hangulatú, illusztratívabb jelenet ábrázolás. Ugyanakkor az is érezhető, hogy pontosan tisztában volt azokkal az alapvető vizuális szempontokkal (a színek használata, a kompozíció elrendezése, a „foltok” aránya, stb), melyek alkalmazása fontos egy plakát tervezéskor. Igen érdekes, de sajnos meg nem valósult kezdeményezés volt 1941-ben Budapest Székesfőváros Polgármesterének meg-

⁸⁸ Bakos Katalin: Modern és merész + Kifinomult és elegáns nyomtatványok – Art Deco a magyar alkalmazott grafikában. In: Horányi Éva (szerk.): Art Deco és modernizmus. Lakásművészet Magyarországon 1920-1940. Kiállítási katalógus. Iparművészeti Múzeum, 2012. 61-73 oldal

Illusztráció a Budapesti képes ABC-hez
IM Adattár KRTF 3718 / 2 / 29

bízása Újházy György: *Budapesti képes ABC* könyve, melyben a betűk a főváros egy-egy nevezetességéhez kapcsolódnak. Néhány kép elkészült a sorozatból. Jellegzetes art deco stílusban készült divatrajz is található munkái között. A Magyar Grafika 1929-ben megjelent számában korai illusztrációi egyikére bukkanunk, egy későbbi számban reklámbélyeget láthatunk tőle.⁸⁹

A reklámbélyeg mutatja, hogy rugalmasan tervezett: mintha egy art deco stílus-tanulmányt készített volna.

Kedves meghívót tervezett az Atelier Iskola báljára.

Reklámbélyeg a Magyar Grafika
1931-es számában.

⁸⁹ Magyar Grafika XII. Évf. 1-2 szám 1931. 34. oldal

Divatrajz
IM Adattár KRTF 3135

Meghívó az Atelier iskola báljára 1934. IM Adattár MLT 6486 / 4

Hasonló hangulatú újévi üdvözlőlapot is láthatunk tőle

Újévi üdvözlőlap a 30-as évekből IM Adattár KRTF 3133

Ezekon a grafikákon a leggyakrabban alkalmazott színeit használja: mályva, világoskék, mellette a fekete-fehér kontraszt.

A Girl grafikája is mutatja, milyen kecses nőalakokat rajzolt.

IM Adattár MLT 6481 / 1

CSOMAGOLÁSTERVEK

A '30-as évektől kezdve Lukáts Kató a csomagolástervezéssel kezdett foglalkozni és ezen a területen hamar megtalálta egyéni stílusát. Olyan jellegzetes, ma is kedvelt tervek sorozatát készíti el, melyek időtállóvá emelik művészetét. Az árucsomagolás ekkor különösen fontossá vált; a cégek felismerték milyen fontos a szép „burkolat” az eladandó árun, a csomagolásnak komoly reklám ereje van. A 20-as években főként a csokoládé, valamint az illatszer, a háztartási- és luxusipar fordított erre nagyobb figyelmet.⁹⁰ Jelentős kezdeményezésnek számít, hogy Floris Frigyes csokoládégyára számára kezdetben Kozma Lajossal terveztet bonbonos csomagolásokat. Ezek a dobozok, címkék, beléscsomagolások már művészi értékűek voltak, ezzel jelezték a művészi csomagolás fontosságát. Rosner így ír erről: „... A csomagolás sikere: mindenható teljes összehangoltsága, egyenértékű volta az áruval. Nem elég szép, művészi külsőbe burkolni az árut, mely művészi külsőt kibontva, az áru maga ízléstelen címkével, disszonáns színű staniolban vagy papírban fekszik. Egy bonbon-doboznak külsején a címke éppen olyan fontos, mint a doboz rajza. A doboz anyaga kívül nem lehet csillogó és belül silány. A bonbon védő papír minősége kell, hogy megüsse a külső burkoló minőségét, a bonboncímke ugyanúgy legyen hangulatkeltő és ízléses, mint a doboz. Ne érezhesük, hogy csak addig voltunk fontosak az eladónak, míg a csinos külsejű dobozt megvettük, hanem azt, hogy mindvégig fontosak vagyunk. A címke színe ne ütközzön a staniol színével, hanem találkozzanak szép harmóniában...”

Ez a találkozás az iparművészettel jelentős minőségi változást eredményezett. Más cégek is folytatták ezt a kezdeményezést. A Stühmer Frigyes Rt. kitűnő grafikusokkal dolgozott: Gádor István, Jeges Ernő, Marsovszkyné Szirmai Ili (1869-1945), aki már kiemelkedő munkát végez. A Floris cégnek később Dankó Ödön tervez játékos, könnyed hangulatú csomagolásokat. Ekkor készül először az az újszerű, terülő „tapétaminta” megoldás, mely teljesen beborította a lapokat, dobozokat. Kner Albert, Végh Gusztáv, a Mallász-Dallos alkotópáros, majd Bortnyik, Csabai-Ékes, valamint Irsai István is a tervezők közé sorolható.

Lukáts Kató és férje naprakészen informálódott a kortárs iparművészeti munkákról, hatásokról. A szakfolyóiratok ismerete mellett Lukáts 1928-38 között külföldi tanulmányutakon⁹¹ gyűjtött anyagot, kiállításokat, múzeumokat

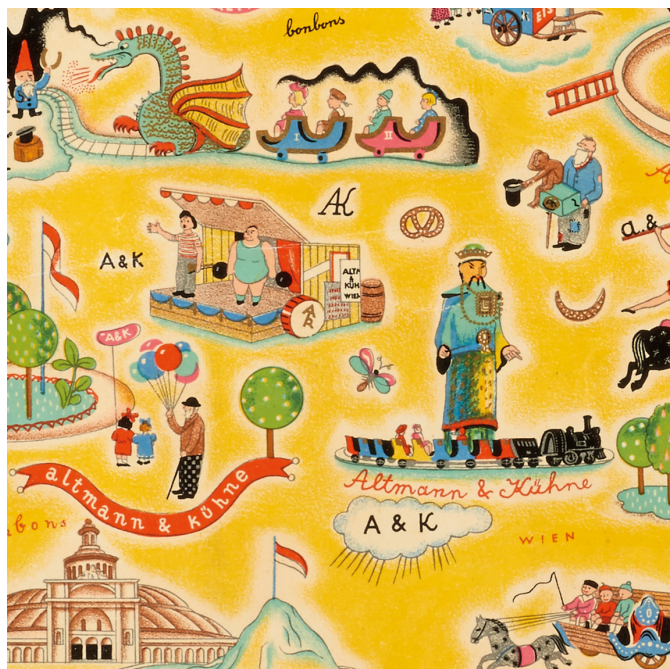
⁹⁰ Rosner Károly: A csomagolás útja (http://epa.oszk.hu/01000/01059/00195/pdf/EPA01059_MagyarIparmueszet_1934_3-4.pdf), 42. oldal

⁹¹ K. Lukáts Kató i. m.

látogatott, fotókat tett el. Az gyűjtött anyag alapján feltételezhető, hogy azokat már „célrányosan” munkákhoz, megrendelésekhez használta fel, ahogy a Palmers csomagoláson a kivágott divatrajzok hatása érződik, úgy fedezzük fel az Altwien papíron a barokk porcelánfigurák karaktereit.

Igen sok vázlatot rajzolt népi motívumokról, ezeket többek között oklevelek, étlapok, reklámkártyák vázlatain is megtaláljuk. Legtöbb tervét az Altmann & Kühne csokoládé üzlet (Bécs), valamint a magyar Stünmer Frigyes Rt számára készítette. Dolgozott a Zwieback- és a Del-ka Áruház (Bécs), a Palmers fehérnemű- és harisnyagyár (Bécs) számára. Kapott megbízásokat Londonból, Buenos Airesből, valamint több más cég mellett rendelt tőle a Szent István Tápszerművek, Ella Zirner- Zwieback, a Koestlin, Nicotex, Steiner Kecs, valamint a Gré kozmetika. Egyik legérdekesebb tervének megbízója a lakberendezési vállalkozó Benyovits Sándor volt, akinek a csomagolások mellett teljes arculatot is tervezett. A tervek 1930 és 1940 között készültek. Lukáts a papírokhoz különböző formájú dobozokat, bélés papírokat és szalagokat is tervezett.

Az Altmann & Kühnénél rajzolt, humoros, kedves karakterekkel benépesített csomagolópapír a Prater-t ábrázolja. Illusztratív módon, apró, játékos jeleneket mutat be, a park jellemző részleteivel. Közelebbről szemlélve akár mesekönyvbe is illeszthető rajzocskákat látunk. A fehérrel körbevont jelenetek fokozzák a lap kontrasztos, vidám jellegét.

Részlet a Prater ábrázoló lapból
IM Adattár MLT 7453 / 5

Szintén bécsi helyszínt mutat az igen tetszetős, *Altwien* papír, mely fekete alapon, ismert bécsi épületeket és korábbi századokat idéző szereplőket ábrázol.⁹² Derűs utcai jeleneteket láthatunk kislánnyal, menetelő katonákkal, utcai árusokkal. A hintó több tervén és későbbi illusztrációin is visszatérő motívum. A finoman kontúrozott ábrák fehérek, halvány pasztellszínekkel kiegészítve. Ehhez a papírhoz többféle, igen érdekes formájú doboz is tartozik, melyek között van henger alakú, vagy apró szekrénykére emlékeztető. Készült belőle egy csak kontúrozott, arannyal nyomott változat is, mellyel a dobozokat bélelték.

Az „Altwien” csomagolópapír IM Adattár
MLT 6469 / 1

Kézzel írt betűk az Altwien papíron

Igen fontos, hogy a motívumok ügyesen el vannak forgatva egymáshoz képest. Ez több nézetet is lehetővé tesz, másrészt mozgalmassá teszi a képet. A különböző méretekkel: egy kis csillag- vagy pöttytől a kisebb csoportokig, ügyesen fokozza a változatosságot. Ezzel oldja az ismétlődés mechanikusságát. Itt is apró illusztrációkat látunk egy mesés, miniatűr világban. Egy papírnak több színű változatát is kinyomtatták. Az év ünnepeire is tervezett húsvéti, Mikulás- és karácsonyi papírokat. A gyűjtések, vázlatok alapján megállapítható, hogy igen alaposan készült egy-egy feladatra. A színek igazodtak az ünnepekhez: a karácsonyi lapoknál a zöld, kék, ezüst, arany dominált, Mikulásra többségében vörös, fekete, arany színnel készültek. A tavaszi csomagolások a kék, rózsaszín és sárga pasztell árnyalatival jelentek meg.

⁹² Egger Zsófia: MESEBOLT- Kaeszné Lukáts Kató csomagolásai a bécsi Altmann und Kühne csokoládéüzlet számára Artmagazin 2015/84 December 18-25 oldal

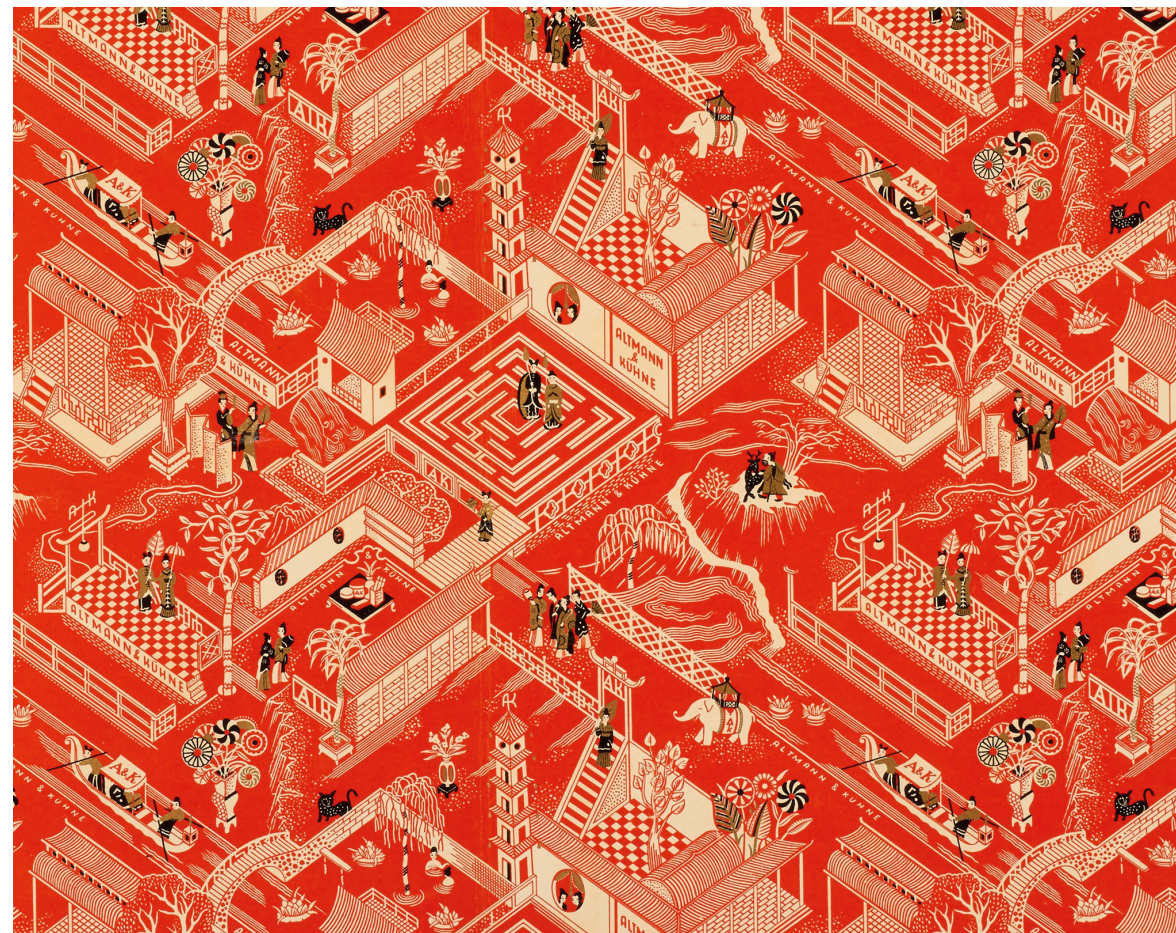
Mikulásra készült csomagolópapír
IM Adattár MLT 1234

Mikulás csomagoló papír a Stühmer számára
IM Adattár MLT 7453 / 1

A Mikulásra tervezett krampuszos csomagolópapír „ijesztős” jeleneteit nem kell komolyan vennünk. A vörös alapon fekete-fehér és arany nyomás igen hangulatos, jól mutat. Az asztal alá bújó, vagy ablakon kinéző gyerekek az ünnepről, szokásokról mesélnek, sok humorral. A cég neve több, szépen írt változatban tűnik fel. Egy másik krampuszos változatot elkészített a Stühmer cég számára is.

Az egyik legbravúrosabban megrajzolt lap a kínai csomagolás. A színek rendkívül egyszerűek: vörös alapon fekete-fehér figurák szerepelnek, ruházatukon arannyal, körülöttük fehér színnel megjelenő kínai környezet apró épületekkel, hidakkal. Elképzelhető, hogy a távol-keleti művészet távlat ábrázolásai is inspirálhatták a tervezéseket. Ez a grafika rajztechnikai szempontból is rendkívüli: a szépen rajzolt labirintus, a „pépita” kövezet, a sok közeli párhuzamos vonal igen nagy ügyességre vall. Feltehetően ez egy fekete-fehér tusrajz nyomdai úton színre bontott változata, amelynél negatívba fordított fekete vonal fehérre, a vörössel nyomott alapszín mellé került. A kínai kertek, hidak, az apró épületek, labirintusok a köztük lévő figurákkal, messzebből szemlélve is szép, dekoratív, rendkívül elegáns csomagolópapírt varázsolnak elénk. Az axonometrikus ábrázolás sajátja, hogy ami távolabb van az feljebb kerül, ez itt jól alkalmazható terület mintaként. Van kedvünk elmerülni benne, sokáig nézegetni, felfedezni az apró, briliáns részleteket. Igen szép kontraszt még a fekete-fehér alkalmazása, melynek lehetőségét szinte minden tervén kihasználja.

Kínai csomagolás IM Adattár MLT 7453 / 3

Apró érdekesség, hogy maga a csomagolt termék, a bon-bon, az édesség, szinte alig jelenik meg tervein. Modernebb, a textil tervekkel rokonságot mutató húsvéti lapja a Stühmer megrendelésére, egyfajta „minta a mintában”. Az itt

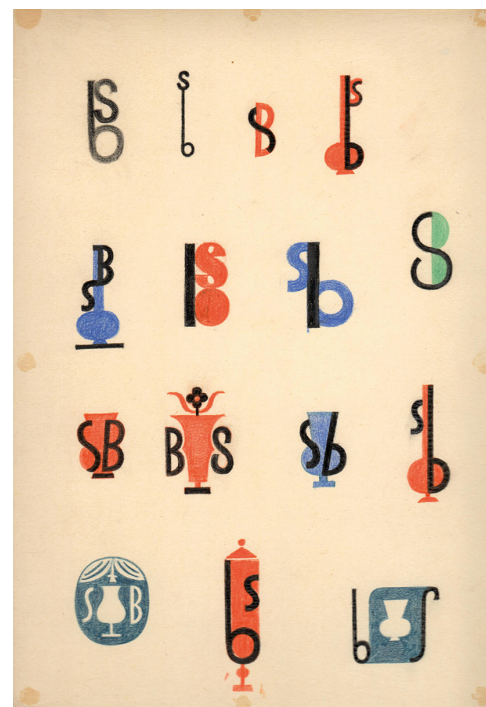

Húsvéti csomagolás a Stühmer számára.
IM Adattár MLT 7453 / 15

is sík-szerűen ábrázolt tojásokon növényi formákon, újabb, kisebb díszítés jelenik meg. Igen szép arculattervet és csomagolást tervezett Benyovits Sándor Váci utcai bútorüzlete számára (1935-40). A pasztell színű, egyszerűen, (többnyire axonometrikusan) megjelenített lakberendezési tárgyakat és épületeket bemutató papíron az egyetlen kontraszt a fekete szín. Vázlat füzetében több, színes ceruzával rajzolt variációt is láthatunk a monogramot tartalmazó emblémákra. Ahogy más csomagol-

Csomagolásterv Benyovits Sándor bútörzlete számára IM Gyűjtemény MLT 7453

Benyovits Sándor részére készült emblémvariációk IM Adattár KRTF 3560

IM Bútorgyűjtemény ltsz: 92.67.1

lástervein, itt is bravúrosan megrajzolva, többféle módon jelenik meg a tulajdonos neve: hol emblémaként, hol szalagban látható feliratként. Az ábrák alatt, vékony, fehér betűkkel az üzlet kínálatát is felsorolja. Talán ez a terv áll legközelebb az art deco világához, a modern berendezési tárgyak mellett feltűnnek az időszakra jellemző, kisplasztikára, dísz tárgyakra emlékeztető alakok, valamint a fali maszk-szerű arcok.⁹³

Érdekes bútordarab a cég csomagolópapírjával kasírozott újságtartó. A Szent István Tápszerművek részére készült húsvéti tervén mese jeleneteket látunk: kis törpék festegetik a tojásokat, muzsikáló tücsök társaságában.

⁹³ Prékopa Ágnes: Dekoráció és funkcionalizmus az 1920-as és 1930-as évek magyarországi készítésű lakberendezési tárgyain. In: Horányi Éva (szerk.): Art Deco és modernizmus. Lakásművészet Magyarországon 1920-1940. Kiállítási katalógus. Iparművészeti Múzeum, 2012. 13. oldal

A húsvéti csomagolás terv IM Adattár MLT 7453 / 2

Részlet Ida Bohatta illusztrációjából

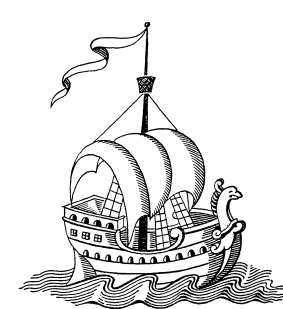

Karácsonyi csomagolás IM Adattár KRTF 3952

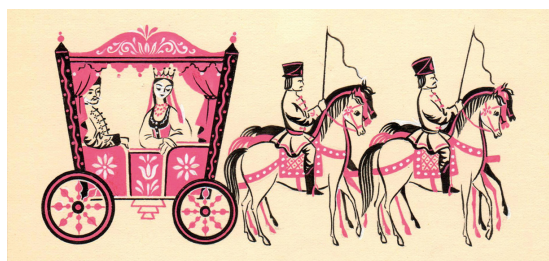
Karakterük emlékeztet a kortárs Ida Bohatta (1900-1992) osztrák meseíró és illusztrátor törpe figuráira.

Legszebb tervei közül való a Stühmer számára készült karácsonyi lap, betlehemező pásztorokkal és a Szent Családot ábrázoló jelenetekkel.

A kék tempera alapon a figurák mellett apró csillagok, díszítések vannak, egyenletes vonalakkal megfestve. Az eredetiben láthatóak a fehér ceruzával előrajzolt széltek is. Itt is megállapítható, hogy milyen magas technikai tudással festett és rajzolt. Kedvelt motívumai közé tartozik a hajó, a hintó, melyeket illusztrációiban is szívesen rajzol.

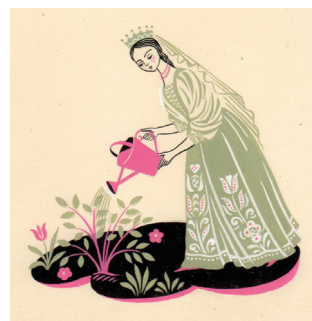
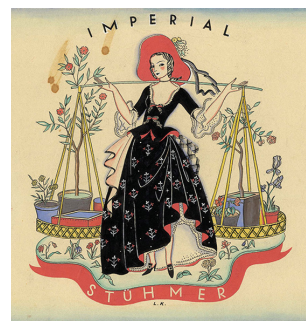

Hajó motívumok: Világszép nádszálkisasszony, Az álomlátó fiú illusztrációján, a Szent István bonbon csomagolástervén

A hintó motívum illusztrációkon és csomagolásterveken

Reklámgrafikáin és illusztrációiban rendkívül kecses, finoman rajzolt nőalakok jelennek meg, hasonlóan az illusztrációkban is. Különös finomsággal rajzolta őket; hol részletezőbben, hol az Art deco stílusában.

Nőalakok reklámgrafikában és illusztráción, IM Adattár KRTF 3204, 3933, 3168

Tervein a minták szépen terülnek, ritmusuk egyenletes. Ilyen finom rajzoknál nem könnyű az ismétlődést és a változatosságot megoldani. Az első vázlatokat pausz- papírra készítette. A lapok stílusa sokféle; találunk közöttük modernebb, geometrikusabb, valamint a népművészet világából többet merítő, gazdagabb ornamentikájú megoldásokat is. A díszítésen túl, valamit ábrázolt is, jelenetek sorát látjuk. A motívumok viszonylag kis mérete szükségyszerű, de változatosságuk ezen belül is feltűnő. Többnyire kedvenc színeit alkalmaz-

za, a vörösnek kicsit tompított, pasztell változatait, a sárgát és a rózsaszínt, valamint halványabb és sötétebb kéket. Az igazi, meleg, erős színű vörös csak pár tervén szerepel.

Érdekes kontrasztot alkot a több helyen együtt megjelenő a fekete, fehér, szürke, kék és rózsaszín. A szín használat módját pontosan tudta, hiszen a kék és a vörös egymás mellett vibráló, szimultán hatást eredményezhet, de megfelelő tompítással – többnyire fehérrel kevert hozzá – kitűnően harmonizálnak egymással. Az összehatás kellemes, a pasztellszínek ellenére élénk, kontrasztos, ami talán az ügyesen elhelyezett fekete felületeknek is köszönhető. Gyakori színei a kék, vörös, sárga (alapszínek), valamint a narancs, rózsaszín és a fekete- fehér. Ezeknek a szinte állandó kombinációjából és árnyalatából „keveri” ki a különböző lapok összeállításait.

Általában temperával, jó minőségű Schöller papírra, vagy vastag, sima kartonra dolgozott, (így nem kellett a papírt felfeszítenie). Mint annyi pályatársára, őrá is jellemző volt a miniatúra technika alkalmazása, vagyis rendkívül kis méretben, leheletfinom, vékony vonalakat festett. Szinte kivétel nélkül minden grafikáján temperát használt, későbbi könyvillusztrációin is, feltehetően azért, mert ennek a sima, egyenletes fedése tiszta, nem foltos felületeket eredményez. Ez valószínűleg nyomdatechnikai szempontból is fontos lehetett akkoriban. Az eszköz feltehetően az igen vékony ecset mellett a rajztoll és a tuskihúzó volt, amivel nem lehetett könnyű dolgozni.

Mesebeli hangulata van a Stühmer számára készített fekete alapon fehér figurás papírnak (1935), ahol, a kontúrok mentén csak halvány színekkel ár-

IM Adattár KRTF 3948

IM Adattár MLT 7453 / 14

nyalja a figurákat. Jól látható a különbség az eredeti és a nyomtatás között, ahol a teli színekkel való nyomás révén némileg veszít finomságából a terv. Bár az ábrák mások, az elrendezés, a méretek váltakozása emlékeztet az egyik Dagobert Peche által rajzolt Wiener Werkstätte hirdetésre.

Újságkivágás Lukács Kató gyűjtéséből IM Adattár MLT 7150

Általában jellemző technikájára, hogy több rétegben festett, ami szintén rendkívül nagy rutint igényel. A megszáradt felületre megint temperával húz vékony vonalat. Ha nincs gondosan kikeverve a festék állaga, az könnyen megszalad, vagy átüthet az alatta lévő szín. Mesterségbeli tudását jelzi, hogy ilyen hibát sehol, egyetlen tervén sem találni.

Lapjainak különlegességét az adja, hogy mintái nem csupán terülő ornamensek, hanem ábrázolatok, illusztrációk, melyek csoportjai messzebről nézve is szép arányú mustrát adnak. Vagyis közelről szemlélve kisebb illusztrációt látunk, távolabbról, más léptékben szép mintázatot.

A korszak alkalmazott grafikájában alapvető elvárás volt a magasszintű betűrajzolás. Lukács Kató remekel ezen a területen. Teljesítménye feltehetően még azokban az időkben is kiemelkedő volt. A pár milliméter magas(!) betűk pontosan, az adott betűtípusnak megfelelően vannak megrajzolva. Egy papíron a cég, vagy a termékek neve többféle módon és betűtípussal is megjelenik.

Vékony rajzú betűk és ábrák egy Stühmer papíron IM Adattár KRTF 3934 és Benyovits Sándor csomagolásán IM Adattár KRTF 3947

A Palmers-nél a cég emblémáját festi meg miniatűr méretben. A kínai csomagolásnál axonometrikusan „kiszervezett” variációkat látunk az Altmann & Kühne névre, ami az akkori elvárásokhoz képest is magasszintű teljesítmény, különösen ebben a méretben. Ez később több illusztrált könyvében is látható, ahol a borítók, vagy a belső címoldal címsorát is pontos betűtípussal és tipográfiai méretben festi meg. (*Száll a sárkány, Zengő ABC*)

Nincs zsúfoltság, és a motívumok soha nem takarják egymást. Ez a könnyedség és tiszta megfogalmazás szintén visszaköszön későbbi illusztrációiban, ami megkönnyíti a gyerekek számára a képek szemlélését, felismerését. A Stühmer számára rajzolt Imperial doboz nőalakja kecses illusztráció, mintha Peche figurái közül lépett volna ki. A Gré kozmetika tervei az art deco stílusában készültek. Ebben az időszakban már aktívan bekapcsolódik a grafikai életbe: 1933-ban és 36-ban a Milánói Triennálén, 1937-ben a párizsi világkiállításon vesz részt reklámgrafikai művekkel és színpadi kosztümtervekkel, csomagolásokkal.⁹⁴ A levelezésben 1940-ből található egy levél Rosner Károlytól, aki egy londoni cég csomagolás tervek iránti érdeklődését közvetíti Lukácsnak.⁹⁵ Ettől az időszaktól a modern törekvések ellenére sem választható el a dekoratív, sokféle impulzusból és hagyományból táplálkozó díszítés.⁹⁶ Az iparművészet számos területén, különböző stílusokba olvadva van jelen, csak a motívumok arányai, formái váltakoznak. William Morris textil és tapéta tervei, az Arts and Crafts mozgalom előlegezik meg a későbbi modern törekvéseket. Raoul Dufy (1877-1953) francia festő művészi szinten tervezett textilmintái szépségük mellett, oldott szín és formavilágukkal illusztrációkra emlékeztetnek, szinte grafikai lapokként jelennek meg.

Az osztrák Wiener Werkstätte, Mathide Flögl (1893-1950) textil-és tapéta tervei, Maria Likarz-Strauss (1893-1956) textilmintái, a cseh kubista Artel és számos, a korszakban párhuzamosan ható stílus, mely az 1920-as évek végén

A Gré kozmetika számára készült címkék KRTF 3794

⁹⁴ K. Lukács Kató: i. m.

⁹⁵ Rosner Károly levele Angliából IM Adattár KLT 2919

⁹⁶ Reichart Dóra: Tradicionális és modern. Dekoratív tendenciák az 1920-as évek magyar enteriorművészetében és azok osztrák, német kapcsolatai. In: Horányi Éva (szerk.): Art Deco és modernizmus. Lakásművészet Magyarországon 1920-1940. Kiállítási katalógus. Iparművészeti Múzeum, 2012. 21-31 oldal

Raoul Dufy: (elefántos) textilminta 1925

az art decoba olvad, együttesen hathattak a tervező művészekre, így feltehetően Lukáts Katót is inspirálhatták⁹⁷. Életrajzában így jelöli stílusát: „...az újhangú, modern árucsoomagolás tervezés...”⁹⁸ amiből egyértelmű, hogy törekedett a modern hangvételre, az egyszerűbb megoldásokra, de tudatosan alkalmazta a motívumok olyan együttesét is, amelyek részletesebbek, dekoratívabbak voltak. A modern ebben az esetben a plasztika nélküli, síkszerű, egyszerűen, stilizáltan megjelenő alak, vagy motívum. Ugyanitt stílusát így is jellemzi: „...a népművészeti hagyományunk szeretetteljes tanulmányozásán alapuló dekoratív-ornamentális jelleg...” Ez – ahogy lakberendezési munkáinál is – nem másolatként, hanem átgondolt

stilizációként kerül a grafikákba. Érdekes feladat lehetett számára a díszített papírok tervezése, hiszen mindez egy modern, letisztult környezet, enteriőr „kontrasztjává”, díszévé vált, akár a semmeringi-, vagy a bécsi Altmann & Kühne üzlet belsőépítészeti kialakítására gondolunk. A tervek többnyire jellegzetesen kétdimenziósak, szinte alig találunk plasztikus ábrázolást. A papírok mintái ebben a kétdimenziós térben „úsznak”, nincs távol és közel, vagy ami messzebb van, az feljebb kerül. A minták mérete, arányaik a funkcióból erednek: egy kisebb méretű dobozon és nagyobb méretben kiterített papíron egyaránt mutatniuk kell.

Ekkor bontakozik ki tervezői egyénisége, s találja meg azt jellegzetes, az art deco-ból és népművészetből is merítő, mégis egyéni stílust, mely csak rá volt jellemző és amelynek jegyeit, motívumait későbbi illusztrációin is felfedezhetjük. Munkáit a 30-as években hazai és külföldi szakfolyóiratok publikálták, melyben nagy szerepe volt Rosner Károlynak, aki a magyar tervezőgrafika lelkes, nagy szakértelemmel rendelkező publicistája volt. A Commercial Art and Industry 1934-ben több oldalon mutatta be munkásságát. (Magyar Iparművészet, Colour in advertising, Gebrauchsggraphik,

⁹⁷ Lichner Magda adatközlése

⁹⁸ K. Lukáts Kató i. m.

Modern Publicity).⁹⁹ Megállapítható, hogy a megrendelőknek igen fontos szerepe volt a rendszeres, visszatérő megbízásokkal: lehetőség nyílt sorozatok tervezésére, illetve egy lap alapos kimunkálására, variációk készítésére. Egy művész számára igen fontos, hogy bizonyos idő elteltével újra foglalkozhasson valamivel, ez az elmélyülést, így a minőség javulását hozza magával.

A minta nem csak ismétlődő díszítés, hanem figurális illusztrációként jelenik meg a lapokon. Az alakoknak karaktere van, kisebb „jelenetekben” szerepelnek és felnagyítva is szép, kifejező összképet mutatnak. Később, a 60-as években ez a világ ötlik szemünkbe az általa illusztrált könyvekben.

Ugyanakkor egy ilyen apró részletekből, gazdag színes felületté összeálló, különböző formájú dobozokon is ismétlődő együttes, igen érdekes kontrasztot képezett a modern üzleti enteriőrrel (pl. a Josef Hoffmann tervezte üzlet a Grabenen), melyre a sima felületek, egyszerű formák jellemzők. Ahogy Prékopa Ágnes írja „... a modernizmus szigorú elvei szerint létrehozott enteriőr egyénibbé, karakteresebbé tételéhez dekoratív funkciójú tárgyakra is szükség van...”¹⁰⁰ Bár az idézet a lakásban, enteriőrben elhelyezett dísz tárgyakra vonatkozik, itt is helyénvalónak tartom. Hasonlóan szép harmónia jelenik meg a meg nem valósult semmeringi szálloda édességbolt tervénél, melyet már a lakberendezéssel kapcsolatos munkáinál említettem. Csoomagolástervei művészi igényűek voltak, és hamar népszerűvé váltak a közönség körében. Humor, játékosság, kiváló ízléssel megformált, finom dekorativitás uralja grafikáit. Ugyanakkor fegyelem, rendezettség is jellemző ezekre a tervekre. A lapok (nyomatok és eredetiek) mellett számos, rendkívül aprólékosan kialakított, a papírokkal burkolt dobozokat is tervezett, melyek apró „bútorokként” rejtik el a bonbonokat, melyekbe később más apróságokat is tárolhattak.

Ezzel igazi ajándékká varázsolta az édességet és talán maga az ajándékozás is emlékezetesebb eseménnyé vált.

Kevesen tudják, hogy Bécsben a Grabenen, az Altmann & Kühne jogutódjának csokoládé boltjában az öt féle minta közül négyet Lukáts Kató tervezett, melyeken a mai napig nem tüntetik fel, hogy kinek a keze munkája.¹⁰¹ A boltban

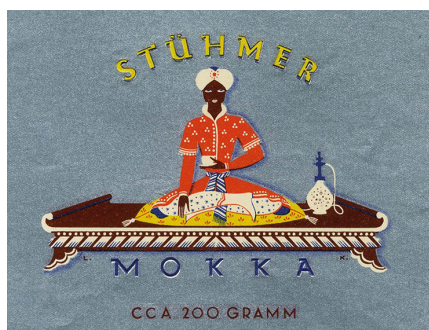
⁹⁹ Lásd a K. Lukáts Kató életútja, munkásságának visszhangja és kutatástörténet című fejezetnél

¹⁰⁰Prékopa Ágnes: Dekoráció és funkcionalizmus az 1920-as és 1930-as évek magyarországi készítésű lakberendezési tárgyain. In: Horányi Éva (szerk.): Art Deco és modernizmus. Lakásművészet Magyarországon 1920-1940. Kiállításikatalógus. Iparművészeti Múzeum, 2012. 12. oldal

¹⁰¹Egger Zsófia: MESEBOLT- Kaeszné Lukáts Kató csomagolásai a bécsi Altmann und Kühne csokoládéüzlet számára Artmagazin 2015/84 December 18-25 oldal

még rajta kívül a szinte pályatársnak számító Emmy Zweybrück csomagolási kaphatók. E tervek révén vált nemzetközileg ismert, keresett, megbecsült grafikussá és ezen grafikák világa az, amely átszüremlik későbbi könyvillusztrációiba. A gazdag, sokféle motívumkincs érzékelteti, milyen találékonan tervezett a különböző megrendelők számára.

Bár az art deco díszítményei között általánosan ott vannak a rokokó, az empire, a biedermeier formák geometrikus elemekkel tarkítva, valamint szintén tipikus a virág, az állatfigurák és a kosztümös alakok szerepeltetése is¹⁰², a lapokat nézve nem pusztán stílustanulmányokra gondolunk, mert kerülve a túlzásokat egységesen, saját világába illesztette a stílári elemeket. A modern kifejezésre törekedett, de a megrendelés szempontjait szem előtt tartva. A 60-as években dolgozott a Medimpex számára is. A grafikák stílusa alapján feltételezhető, hogy ő rajzolhatta a Budapesti Keksz és Ostyagyár a *Macskanyelv* csokoládé doboz borítóját is¹⁰³.

Kávé csomagolás a Stühmer számára
IM Adattár MLT 6444 / 2

A DÍSZÍTÉS RŐL

A csomagolópapírokon a textil- és bútorterveken, valamint az illusztrációkon többféle stílusban, de szinte állandóan jelen van a díszítés, amelyben az ornamentalsnek is sokféle változatát találjuk. Ez Lukáts Kató művészetének fontos, tudatosan alkalmazott alkotóeleme akkor, amikor az újabb tendenciák

¹⁰²Gellér Katalin: Art deco a magyar festészetben. In: Horányi Éva (szerk.): Art Deco és modernizmus. Lakásművészet Magyarországon 1920-1940. Kiállítási katalógus. Iparművészeti Múzeum, 2012. 77-87 oldal

¹⁰³A papírcsomagolás útja és kortárs alkotások. Kiállítás a Kiscelli Múzeumban 2013. <http://transpack.hu/cikkek/papir-csomagolas-multja-es-kortars-alkotasok>

mérsékelni, vagy kerülni igyekeznek ezt.¹⁰⁴ Már az előzőekben kitértem arra, hogy ez az ő esetében funkció volt: a részletgazdag, de mégis összefoglaló, stilizált díszítő motívumok szerepe itt egy miniatűr világ és egy kellemes hangulat megteremtése. Időben, jó arányban megtörni egy felületet; olyan vizuális „hullámverés”, melynek ritmusára szüksége van a szemnek. Nem tárgya a dolgozatnak az ornamentika kérdésének elemzése, mégis szeretnék ezzel kapcsolatban két gondolatot kiemelni. Jaschik Álmos, aki tanította is ennek rajzolását *Az ornamentika válsága* (1927) című írásában alapvető fontosságot tulajdonít neki: „Ha az emberi lélek alkotó tevékenységének azt a területét, melyet esztétikai szókincsünk ornamentikának nevezett el, a történelmi századok változó stíluskeretein belül szemléljük, nem térhetünk ki az elől a megállapítás elől, hogy ennek a csodálatos ösztönfunkciónak belső vonala töretlenül íveli át a stílusok alakjában egymást felváltó világnézetek témaköreit...”¹⁰⁵

Kaesz Gyula többek között így ír erről egyik cikkében: „...Minden díszítés alapja a ritmus, azonos elemek állandó, ütemes váltakozása. Ebben az emberi munka, a tánc, az élet ütemessége fejeződik ki... Van természeti (szerves) formaelemekből stilizált díszítés (pl. levelek, virágok, füzérek, állat- és ember-alakok, stb.). Az ornamentális dísz elsődleges szerepe az, hogy a tárgyalkotásban az eszmei tartalom kifejezését a maga beszédes eszközeivel szolgálja...”¹⁰⁶

Mindkét szerző gondolatának közös eleme a díszítés lényege, funkciójának megtalálása, a hiteles alkalmazás szükségessége. Szíj Rezső így vélekedik: „...Lehet-e egyáltalán korszerű ornamenti teremteni? Erre a kérdésre csak igennel felelhetünk. Könyvben éppúgy lehet, mint reklámgrafikában...”¹⁰⁷ Lukáts szinte minden grafikáján, tervén alkalmazza a díszítést. Jó érzékkel kerüli a túl erőteljes formákat, nem „anekdotizál”, a felhasznált stílusokat olyan arányban elegyíti, hogy azok kellemesen kiegészítik egymást. Így talán gyűjtő névként az art deco -val jelölhetnénk tervezőgrafikai stílusát, de fogalmazhatunk úgy is, hogy a korszaknak megfelelő tervezői látásmóddal dolgozott.

¹⁰⁴Reichart Dóra: Tradicionális és modern. Dekoratív tendenciák az 1920-as évek magyar enteriorművészetében és azok osztrák, német kapcsolatai. In: Horányi Éva (szerk.): Art Deco és modernizmus. Lakásművészet Magyarországon 1920-1940. Kiállítási katalógus. Iparművészeti Múzeum, 2012. 22. oldal

¹⁰⁵Jaschik Álmos: Az ornamentika válsága. Jaschik Álmos. In: Prékopa Ágnes (szerk.): Jaschik Álmos. A művész és pedagógus. Noran Kiadó, 2002. 201. oldal

¹⁰⁶Kaesz Gyula: Tárgy és környezet kultúra. Ipari Művészet, Az Iparművészeti Tanács tájékoztatója II. Budapest 1967. 9. oldal

¹⁰⁷Szj Rezső: Könyvdísz, illusztráció, reklámgrafika. Ipari Művészet, Az Iparművészeti Tanács tájékoztatója II. 1967. 50. oldal

LUKÁTS KATÓ TEVÉKENYSÉGE ÉS ILLUSZTRÁCIÓI AZ 1940-ES ÉVEK MÁSODIK FELÉTŐL

„...Az 1939-ben kitört világháború addig felépített praxisát teljesen szétrombolta, összes munkakapcsolatait szétépte. A háború után szinte mindent újra kellett kezdenie. 1947-től munkaköre megváltozott. Érdeklődése főként a könyvművészet grafikai feladataira irányul. Könyvborítókat, kötésterveket, ornamentális könyvdíszeket, előzékpapírt, címlapokat (kották, divatlapok) tervez, leginkább azonban illusztrációkat készít, túlnyomó részben gyermek- és ifjúsági könyvekhez...” (részlet az önéletrajzból)¹⁰⁸

Ebben a pár mondatban rengeteg esemény van; a beérkezett művész szinte második pályát kezd, a könyvtervezést, illusztrálást. A korábbi megrendelő cégek egy része megszűnik, vagy új állami vállalatokba olvad. A Stühmer mint Magyar Édesipari Vállalat él tovább az 50-es évek végétől. Emil Altmann a háború alatt Amerikába menekül, ahonnan így ír Lukáts Katónak: „mindegyiket elvesztettem, egyetlen tőkém, amit magammal hoztam az Ön csomagolópapírjai és bonbonos dobozai.”¹⁰⁹ Itt kezd új vállalkozást. 1951-ben újabb tervekre kéri fel Lukáts Katót, de ezekről a tervekről nem tudunk.¹¹⁰

Lukáts Kató a 40-es évek végétől foglalkozik gyermekkönyv illusztrációval. Több kiadónak is dolgozik, mint a Zenemű-, Tankönyv- Szépirodalmi- Helikon Kiadó.¹¹¹ Könyvborítókat, könyvdíszeket tervez, de megjelenik divatgrafikája is (Budapesti divat 1944, Blouse, Jupe 1957). Első munkái közé tartozik a Kodály-Ádám féle általános iskolásoknak szóló énekeskönyv (1948), mely kedves, egyszerű ábrákkal tanítja a zenei alapismereteket. Ezzel a könyvvel

¹⁰⁸K. Lukáts Kató i. m.

¹⁰⁹Kiss Éva: Kaesz né Lukáts Kató (1900-1990), az alkalmazott grafika mestere. Magyar Iparművészet 2000/3, 24. oldal

¹¹⁰Egger Zsófia: MESEBOLT- Kaesz né Lukáts Kató csomagolásai a bécsi Altmann und Kühne csokoládéüzlet számára. Artmagazin 2015/84 December 18-25 oldal

¹¹¹K. Lukáts Kató i. m.

a Lipcsében rendezett Nemzetközi Könyvversenyen a legszebb tömegkönyv kategóriában bronzérmert nyert¹¹². Az illusztrációk összes vázlata¹¹³ áttetsző papírra megrajzolva, a szöveg és a kották helyének pontos beméretezésével, megtalálható az Iparművészeti Múzeumnak adományozott hagyatékban. Már az 50-es évek végén komoly sikereket ér el illusztrációival, egymásután kapja a megbízásokat.

Képek a Kodály-Ádám féle énekes tankönyvből OSZK

A Képzőművészeti Alap Kiadóvállalata rendszeresen felkéri képeslapok tervezésre.

Képeslap tervek
IM Adattár MLT 7476 / 10

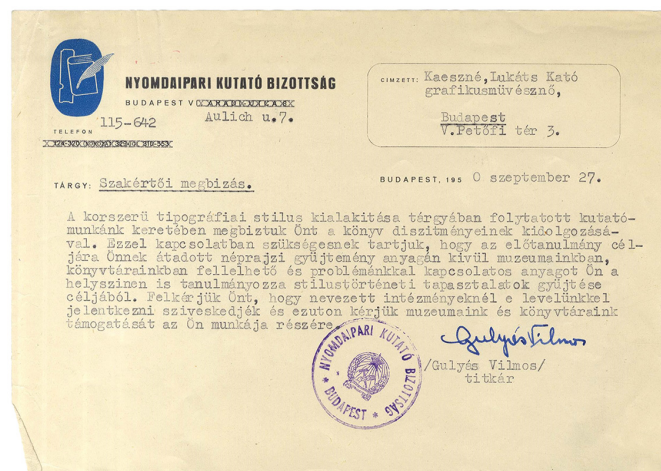
¹¹²K. Lukáts Kató i. m.

¹¹³IM Adattár KRTF 3066 / 1-81

Okleveleket rajzol (Az első Kossuth-díj oklevél, 1948) és csomagolásterveket készít a Medimpex- és Chemolimpex Vállalatnak.¹¹⁴ Érdekes adalék a művészről ötvenes évekből pályájához a Nyomdaipari Kutató Bizottság számára folytatott munkája. A bizottság tipográfiai stílustanulmányok elvégzésére kéri fel Lukáts Katót, melyben a következő feladatokkal bízták meg:

- A könyv korszerű díszítményeinek tervezése
- Tipográfiai stílustanulmányok és könyvillusztrációk, tervrajzok
- A realista tipográfiai formanyelv kialakítása néprajzi motívumgyűjtemény alapján
- Könyvdíszítmények fejléc- és zárólécceinek tervezése (rozetták, sorornamensek)

E témakörben nemcsak terveket vártak a művésznőtől, hanem több megbeszélésen is részt kellett vennie a bizottság székhelyén (V. kerület, Aulich utca 7.)

A Nyomdaipari Kutató Bizottság felkérése 1950. KLT 1936 IM Adattár

Tanulságos megfigyelni a felkérés hangnemét, ugyanakkor látni az igényeséget.

Az '50-es évektől lesz állandó illusztrátora az Ifjúsági- majd Móra Kiadónak, de emellett más kiadónak is rendszeresen dolgozik (Szépirodalmi-Corvina Kiadó). Képeslapokat rajzolt a Képzőművészeti Alap Kiadóvállalat számára. A szerződéseket látva igen rövid határidőket kapott, sokat kellett dolgoznia. *A száll a sárkány* rajzaira két hónapja volt, ami igen intenzív munkát jelentett.¹¹⁵ Megható volt látni az azóta sokszor kiadott (ma az 50. körül jár) *Gógös Gúnár* Gedeon első szerződését is (1962).¹¹⁶

¹¹⁴K. Lukáts Kató i. m.

¹¹⁵Szerződés a Móra Kiadóval IM Adattár KLT 1894

¹¹⁶Szerződés a Móra Kiadóval IM Adattár KLT 1876

A Szerzői Jogvédő Hivatal 1974-es értesítése kapcsán megtudhatjuk, hogy *Kirándulás Növényországba* (1964 Móra) könyvét Olaszországban is kiadták.¹¹⁷

Végig nézve munkáit meglepő, hogy pályatársaihoz képest is mennyire azonos, viszonylag változatlan stílusban alkotott. Könyveinek igen nagy számát tekintve látható, hogy igény volt arra a stílusra is, melyet ő és az idősebb generáció képviselt. Nincsenek „korszakai”, inkább a feladat, vagy a technikai kötöttségek szabták meg a grafikák jellegét. Talán a későbbi színes illusztrációin „engedi el kissé magát”, a kezdeti illusztrációk „zártabbak”, néhol merevebbnek hatnak. Az *Egyszer egy királyfi* (1949) leporello képecskéin még teljes „jeleneteket” láthatunk, az alakok mindig azonos méretben szerepelnek a helyszíneken, melyeket jelzés szerűen ábrázol. Hasonló megoldású fekete-fehér rajzokkal jelenik meg Móricz Zsigmond: *Iciri-piciri* könyvecskéje (1952). Ezekben az években a Zeneműkiadó Vállalatnak is dolgozik: többféle népdalos könyvecskéhez készít egy-egy népművészeti motívummal díszített borítót (*Rezeda, Rózsa, Tulipán, Viola* 1952-54).

Gyönyörű, a csomagolásterveket – és talán az 1938-ban készült festett szekrényt is – idéző, ornamensekkel, kis figurákkal, várral tarkított borítóval jelent meg Creanga: *Mesék* című könyve (1951 Ifjúsági Kiadó). Ezen Lukáts „kedvenc” színeit láthatjuk: a tompa vöröset, a pasztell kéket, melyek a fehérrel együtt sok tervén láthatók.

A könyvborító és a korábbi bútor

¹¹⁷IM Adattár KLT 1952

A mesék címe fölött a Kner könyvek 20-as éveket idéző, fametszet jellegű, ornamentális fejezet kezdő díszítményeket láthatunk. Megfigyelhető, hogy ezekben a könyvekben még nincs minden meséhez rajz, ez akkor még megszokottnak számított. A fekete plusz egy színnel (narancs, vörös, kék, lila) nyomott képeken a színes tónus hol az egész tárgyat jelzi, hol csak valaminek a kontúrját.

Illusztrációk Creanga: Mesék című könyvből (1951)

Ezeken a rajzokon finoman kontúroz, hol a színnel, hol feketével, így „könynyű” marad a kép, nem teszi merevvé a fekete kontúr.

Első, színes könyvei között van a *Nagyerejű János* (1951), az *A part alatt – Kender nóta* verses képeskönyv (1954). Ebben, valamint a *Száll a sárkány* könyvében (1959), már láthatjuk a realitáson alapuló, de kedvesen stilizáló, a gyermekek világához igazodó stílusát. Ezt a formátumú sorozatot folytatja az *Ali és a majmok* (1958), a *Mesebolt* (1961), a *Szalmapapucs* (1962), majd az *Aranyecset* (1962) után a *Fényes telehold van* (1969) és a *Hercsula* (1973)¹¹⁸. Ennek a sorozatnak a mérete jól illik a gyerek kezébe (13x16cm) A lapozós könyvek mellett ki-

¹¹⁸Az említett könyvek képszerkesztői: *A part alatt*: Tevan Andor, *Száll a sárkány*, *Ali és a majmok*: Szántó Tibor, *Fényes telehold van*: Bródy Dóra

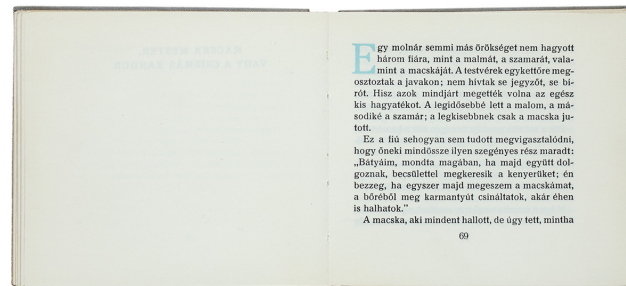
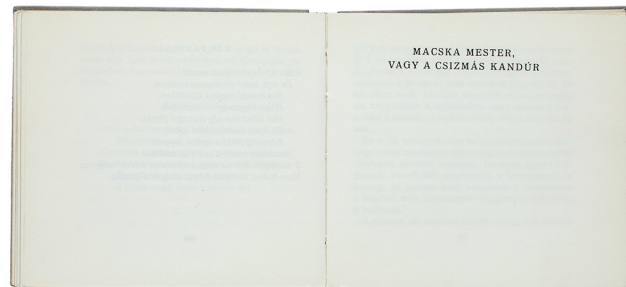
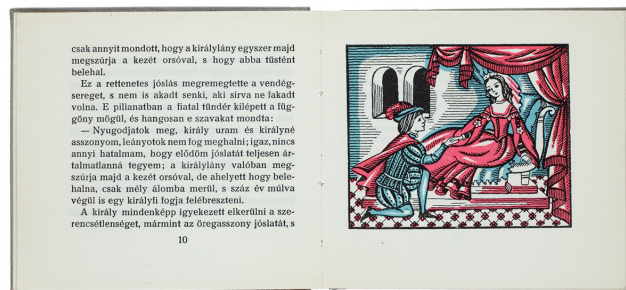
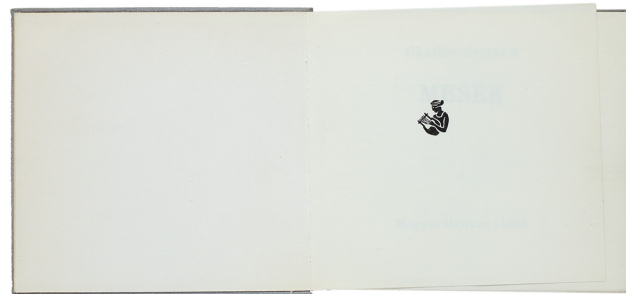
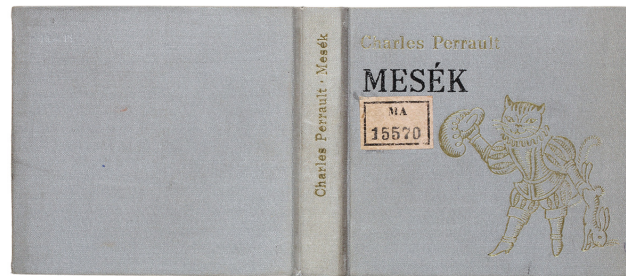
csinyeknek több leporellót is rajzol (Tapsi ajándéka 1957). A viszonylag korai könyvek közé sorolható a *Liliputi Könyvtár* sorozatban megjelent *Csacsi könyv* (1957 Móra). Az évszámok torlódnak, ami sok és intenzív munkára utal. 1960-ban jelenik meg Kriza János: *Az álomlátó fiú* című könyve.

A barát és munkatárs Gyergyai Albert utószavával megjelenő, Charles Perrault: *Mesék*, igazi könyv érdekességnek számít (Helikon, 1965).¹¹⁹ A kis formátumú könyvecske (10 x 9 cm) vászon borítójára arannyal nyomott rajz került. A könyv igen tetszetős tipográfiával, méretéhez képest jól olvasható szedéstükörrel jelent meg. A tükörhöz igazodó, fametszet jellegű illusztrációk szándékosan visznek minket vissza a XVII. századba, a mesélő idejébe. A rajzoló csupán a jelenetet, a szituációt, nem a karaktereket jeleníti meg, kompozíciói belefeszülnek a keretbe. A mesék címe önállóan áll mindig a jobb oldalon, majd utána a szöveg iniciáléval folytatódik. Az igényes kivitelezés fokozza a mű irodalmi értékét is.

(A könyvkiadás piacorientált átalakulása miatt, az ilyen jellegű igényes kivitelezésű könyvek talán örökre eltűnnek a kiadók kínálatából, amikor komoly feladat a művészi színvonal biztosítása az eladhatóság mellett.) A gyerekek szeretik a piciny könyveket: jó kézbe venni, sajátos hangulatuk van. Ekkor volt a kiadó műszaki vezetője a Bortnyik tanítvány Szántó Tibor, aki sok szép kiadvánnyal örvendeztette meg az olvasókat. (Róla is elmondható, hogy a munkák mellett baráti kapcsolat fűzte a házaspárhoz.)

Benedek Elek: *A világszép nádszálkisasszony* (Móra 1965) című könyvében Lukács a vékony rajztoll adta lehetőségekkel él: finom vékony körvonalak, pöttyözött, vonalkázott faktúrák, felületek érzékeltetik a háttérrel, vagy töltik ki az alakok ruháját. A ritmikusan lendülő, mégis nyugodtan célba érő vonal kedves figurákat formáz, nyugalmat, rendezett kompozíciót eredményez. A Világszép Ilonka című mese kezdőrajza akár egy art deco divatillusztráció is lehetne... Ahogy általában, nem perspektivikusan rajzol, ami messzebb van, az feljebb látható, kevés takarással. Ez a rajz egyszerűségét, tisztaságát eredményezi, ugyanakkor idézi a csomagolásterveknél alkalmazott megoldásokat, összefogottságot. Ahogy korábbi grafikáin egy virág szára hajlik, olyan lendülettel hajlítja az emberi figurák mozdulatait is. A népviseletbe öltözött figurák, királylányok, királyok ruháján is díszes minta halad, a bútorokon tulipán díszlik. A dekoratív rajzok stilizált sziluettben jelennek meg: az azonos ritmikájú, kissé hullámos vonalak a vonalkázás és díszítés ellenére rendezett, nyugodt ábrákat eredményeznek.

¹¹⁹A könyv formátuma, jellege kissé emlékeztet Kozma Lajos: *Három csöppke könyvecske* című könyvére (Kner Nyomda, 1920.)

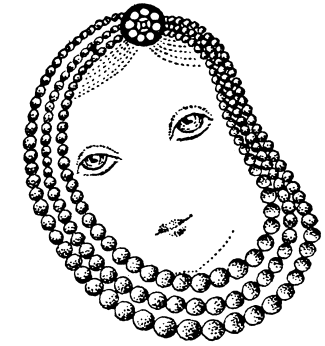

Borító és oldalpárok Perrault: Mesék című könyvéből.

A fekete és egyszínnyomású könyvillusztrációknál inkább ornamentálisabb, díszítő jellegű képeket látunk (Tündér Ilona, Kriza János: Az álomlátó fiú, Creanga: Mesék), ezeken jobban érezni a 30-as évek grafikai stílusát, talán még az art deco hangulatát is. Kontúrt nem mindig a feketevel húz, bátran és ügyesen használja a két szín adta lehetőségeket. Az ecsettel húzott temperával sűrűn vonalkáz, mintha fametszetet készítené. Kozma hatása is érződik itt: sokszor erősebb a dekorativitás, mint a történetmesélés.

A folthatás lehetőségével is él, de mindig mértékkel. A pozitív-negatív formák látványosan vegyülnek a rajzokban. Meglepően egységes mind a színes, mind a két színű mesekönyvek világa.

Tiszta, jól „felfogható” képeket, egyszerű vonalvezetést láthatunk. Nem a személyek karakterére helyezi a hangsúlyt, hanem a kép összhangjára, az oldal, vagy oldalpár vizuális egységére, szépségére. Talán túlságosan is „esztétizál”, a szépre,

Rajzok a Világszép Nádszálkisasszonyból

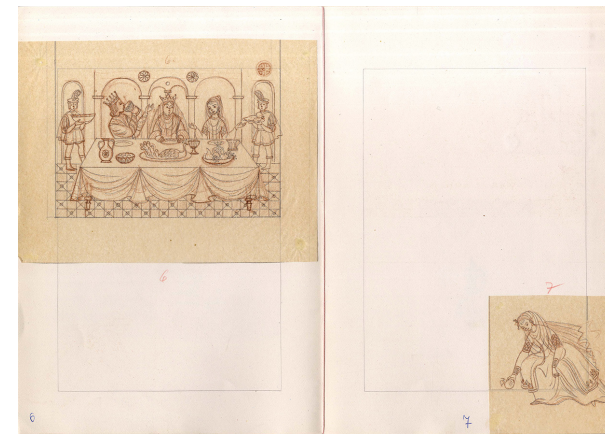
Illusztrációk Kriza János: Az álomlátó fiú című könyvéből IM Adattár KRTF 3744 /6, 3744 / 21

az egységes megfogalmazásra nagyobb hangsúlyt helyez, mint a kifejezésre. Rajzainak célja, kerete a tudatos harmónia, a rendezettség, elosztásuk, méretük egyenletes – akár a minták a papírokon – nincsenek erős kontrasztok.

Tapasztalatból tudom, hogy nem könnyű „stílusban maradni”. Kedvelt, visszatérő motívumok is feltűnnek, mint például a hajó, a madár a virágok, vagy a több könyvben is szívesen rajzolt lágy ívű hullám. Nem véletlen, hogy ifjúsági regényeket, drámai fordulatokban, kalandokban bővelkedő történeteket nem illusztráltattak vele. Fiatalabb pályatársai közül Reich, Kass, Würtnag nagy feszültséggel, mély beleérzéssel tudtak nehéz helyzeteket, negatív karaktereket ábrázolni.

Talán pszichológiai szempontból is érdemes lenne megvizsgálni, hogy a rendezettség, a kedves alakok, egyfajta biztonságot, derűt árasztanak a gyerek felé. Még a gonosz „boszik” is mértékkel, a gyermek világához igazodva jelennek meg. A gyermekkönyvekben, rajzfilmekben később felbukkanó, ijesztő, sokkoló karaktereknek, jeleneteknek ezekben a könyvekben nyomuk sincs. Itt még nem szerepel torz, groteszk, vagy félelmetes figura; a könyvből derű, szeretet árad.

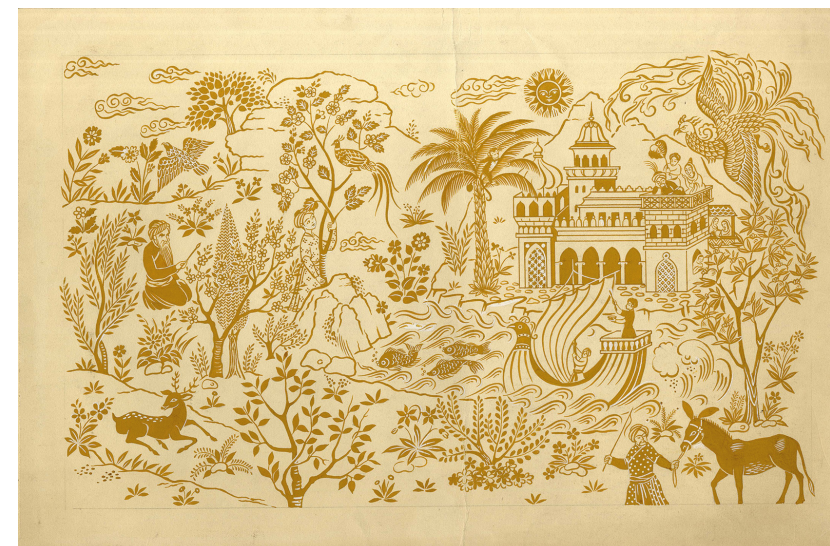
Az akkori nyomda technikai lehetőségek miatt, a kiadók pontosan elhelyezett és „beméretezett” rajzokat kértek. Lukáts, talán túl is teljesítette a feladatot: minden rajzot pauszra készített el először és ezt a vázlatot egy ceruzával gondosan behúzott „szövegű” könyv makettbe illesztette. A végleges rajzot a pausz-papírról vitte át indigóval. Talán ez neki is egyfajta segítséget jelentett, nemcsak a nyomda felé informált. Így viszont mindent kétszer, háromszor (négyyszer?) kellett végig rajzolnia. Nem csoda, ha az egyik ilyen makett végén (Tündér Ilona) azt a felszabadult beírást találtam: „végre vége!”

Vázlatok a Tündér Ilona című mesekönyvhöz
IM Adattár KRTF 3198 / 6 / 7

A Móra Kiadó egyik, szintén sok kiadást és igen magas példányszámot megért könyve a Mérei Ferenc–Binét Ágnes: Ablak – Zsiráf képes gyermeklexikon (1971). Nem a dolgozatba illő észrevétel, hogy ezt a könyvet végig rajzolni hősies teljesítmény volt. Igen fontos megemlíteni, milyen keretben nagyvonalúsággal kezeli a háttérrel, melyet csak kevéssé érzékeltet. A papír fehérségébe visszaolvadó rajzok így jobban hatnak, körvonaluk, sziluettjük jobban érzékelhető. Általában kerül a távlati ábrázolást: ami messzebb van az arrébb vagy feljebb tátható, ez szintén korábbi munkáira emlékeztet.

A keleti miniatúrák varázslatos világát idézik Nemes-Nagy Ágnes: *Az aranyecset* (1960 Móra) című könyvéhez készült rendkívül érzékeny, finom vonalú képei. A borító, a gazdagon rajzolt előzők, a belső címloldal finom grafikája és az utána következő képek még az igen gazdag életművön belül is különleges fejezetet jelentenek. Itt az arab és indiai miniatúrák ábrázolási módját alkalmazza: a jelenet elemei, szereplői egy síkban vannak, a gazdagon díszített környezetben.

Előzőkterv Nemes-Nagy Ágnes: *Az aranyecset* című könyvéhez, IM Adattár KRTF 3937

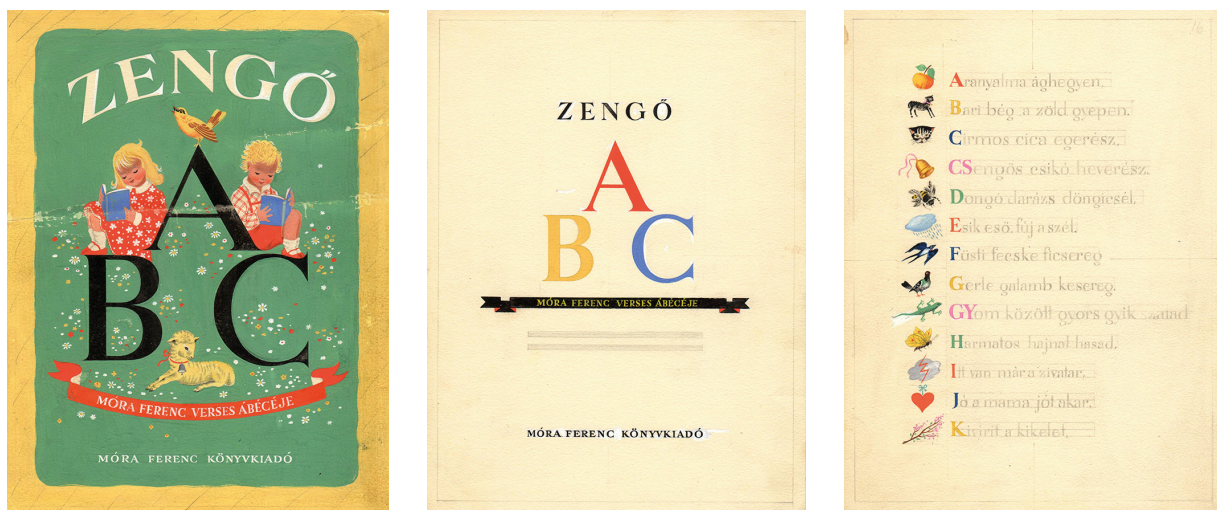
Borító, belső címloldal és rajzok a *Száll a sárkány* című könyvből, IM Adattár KRTF 2904, 2906, 2914

Külön említést érdemel, milyen műgonddal rajzolta, festette meg az előzék papírokat. A *Száll a sárkány*, *Ali és a Majmok*, *Az álomlátó fiú*, a *Gögös Gúnár Gedeon* és más könyvek előzékpapírjait a csomagolástervező rutinjával és egy miniátor gondosságával varázsolta elénk. Ezeken, kevés kivétellel ismétlődő, terülő mintát rajzol.

Előzékpapírok: *Száll a sárkány*, *Zengő ABCV*, *Ali és a majmok*

A mives kivitelezés egyik iskolapéldája Móra Ferenc: *Zengő ABC*-hez (1959 Móra) készült borító, előzék és illusztráció sorozata, ahol eredetileg minden címbetűt saját kezűleg írt.

A zengő ABC borítója, belső címoldala és az első oldal

A csomagolásterveknél már megcsodálhattuk milyen pontosan, jól megválasztott technikával írt betűt. Ehhez igen vékony ecsetet használt. A kézügyesség mellett, ez egyfajta rendre, pontosságra való törekvés is volt, melylyel megkönnyítette a képszerkesztők dolgát.

A kinyomott könyvek ábrái nem keltik azt a hatást, ami az eredeti szemlélésekor érez a néző. Igen megható látni az apró ecsetnyomokat, a fehér temperával javított részleteket. Akármilyen kis eredeti képecskét nézegetünk, mindig az az érzésünk, hogy egy komoly művet tartunk a kezünkben, a manualitás mindig elvarázsol. (Érdekes tapasztalat volt az is, hogy a szkennelt képek a számítógépben nézve „elvesztették” eredeti méretüket, így némelyik akár plakátként is megállná a helyét.) Az egymás után sorolódó könyvek évszámai nagyon sok, intenzív munkára, egymást követő megbízásra utalnak. Az *én könyvtáram* sorozathoz (Móra) az írók portréját rajzolta meg aprólékos pontozásos technikával, fénykép alapján.

Könyvborítói általában egyszerűek, egy alak szerepel rajtuk kevés háttérrel, vagy díszítőelemmel. Mindig bőven hagy helyet a jól elhelyezett, megfelelő méretű címnek, szövegnek. A gyerekkönyveknél általában nem cél a reklám jellegű grafikai ötlet, a borítók inkább hangulatos bevezetők.

Első megjelenése óta változatlan sikerrel kiadott könyvek közé tartozik Gazdag Erzsébet: *Mesebolt* (1961) című könyve. Itt láthatjuk, milyen kedves, emberi mozdulatokkal, derűs arccal ruházza fel az állatokat, igen sok vidámságot, szeretetet adva ezzel a szöveghez. Igen fontos, ha a rajz kapcsolatot tud teremteni az olvasóval, erre kiválóan alkalmasak a kinéző – tehát az olvasóval szemkontaktusba kerülő – tekintetek. Az illusztrátor által kitalált szereplők népesítik be az oldalakat, csodálják meg Csigabiga néne frissen meszelt házát... Sokféleképpen lehet jól illusztrálni, egy szövegnek több jó „vizuális olvasata” is lehetséges. Ugyanakkor gyerekek esetében mégis fontos, hogy a rajz valamilyen módon kötődjön a realitáshoz, bemutassa a szereplőt, környezetét. Ez egyfajta informálás például egy állatról, növényről, tárgyról, helyszínről,

Illusztráció Gazdag Erzsébet: *Mesebolt* című könyvéhez

viseletről. Életrajzában így ír magáról ezzel kapcsolatban: „...az illusztrációi inkább nagyobb mértékben realiztikus, más módon dekoratív kifejezési eszközökkel ábrázolt, tarka, gyermeki mesevilágot mutatnak. Utóbbinak célja, hogy egyformán kielégítse a gyermeki kedélynek a fantasztikumra irányuló hajlamát és a reális megismerés utáni vágyát.”¹²⁰ A két háború közötti stílusához képest az újabb

¹²⁰K. Lukáts Kató: i. m.

típusú feladatok miatt váltania kell, hiszen a gyermek illusztrációnál alapvetően egy korosztálynak szóló rajzok kellene, valamint ebben a műfajban meghatározó szerepe van a szövegnek.¹²¹ A csomagolás tervek „kortalanok” voltak, sokkal szélesebb körnek szóltak. Tehát a kisgyermeknek szóló rajznak kellőképpen realitásnak, de egyszerűnek is kell lennie. (A babák nem „látják” a TV-t, de felismerik a pár vonallal, nem részletezően megrajzolt arcot.)

Illusztrációban az egyik legelső és legmeghatározóbb stiláris döntés az arc, a szem ábrázolásának mikéntje. Az is rendkívül fontos, hogy az egyszerűsített figurának milyen karaktert adunk, milyen kifejezést rajzolunk az arcára, milyen mozdulattal ábrázoljuk. Az érzelmeket, a karaktert a szem, a szemöldök, az orr, a száj egymáshoz való viszonyával, az arc, formájával is tudjuk érzékelteni.¹²² Kezdetben még sok figurát plasztikusan, vagyis árnyalva ábrázol (Zengő ABC), de ez az akkori nyomás miatt sokszor erős barna tónusként jelenik meg az arcokon, különösen a mai utánnyomásoknál. (Érdemes lenne a mai kiadásokhoz az Iparművészeti Múzeum Adattárában meglévő eredetiket újra feldolgozni.) Elképzelhető, hogy ezt ő is észrevette, a későbbi rajzain egy színnel festi a felületeket. Nagy szemek, kedves alakok, lágy vonalvezetéssel ábrázolva. Állatfigurái hordozzák az állatok karakterét, de emberi arckifejezésük van és a mozdulataik is azok. Ez persze nem újdonság, ez a fajta stílzálás szinte a kezdetektől jelen van, de tudni kell alkalmazni. Ez a generáció ennek pontosan tudatában volt.

A *Gögös Gúnár Gedeon* (1962 Móra) nemcsak Varga Katalin (1928-2011) igényesen írt szövege miatt élt meg rekord mennyiségű kiadást (napjainkban is kiadják). Oktatási segédanyagként jelent meg; célja, hogy mesékkel, egyszerű rajzokkal tarkítva gyakoroltassa az olvasást, helyesírást. Az első kiadások még kemény táblások voltak, kék alapszínnel. A betűtípus a groteszk betűk között talán a legjobban olvasható, szép rajzolatú Gill. Ennek két fokozata (18 pont, majd a második részben 14 pont) szerepel szövegbetűként a könyvben. (Érdekes megfigyelni, hogy szívesebben olvassuk azokat a versikéket, melyek mellett kép van...) Az előző mintázatán a peckesen sétáló, terülmintaként ismétlődő lúd megint a 30-as évek reklámgrafikusát idézi. Az egyforma ludacskák, mögöttük a bokrocskával, egyenként voltak megfestve az eredeti grafikán.

¹²¹Itt szeretném megjegyezni, hogy azért mert egy rajz valamilyen szempontból (például korhatár) kategorizálva van, nem zárja ki annak a lehetőségét, hogy remekmű legyen

¹²²Érdemes megfigyelni, hogy a Walt Disney rajzfilmekben milyen nagy hangsúlyt helyeznek a karakter ábrázolásra, milyen profizmussal jelenítik meg a szereplők érzelmeit. Ennek egyik legjobb példája „A 101 kiskutya” című filmjük, melynek az első jelenetében, különböző típusú emberekhez illő kutyusokat láthatunk.

Előzőkminta vázlat a Gögös Gúnár Gedeon című könyvhöz
IM Adattár KRTF 3717 / 2

A belső címoldal figurája könnyedén ábrázolt a színes körvonallal és folttal. Ha a kontúr nélküli foltot és a vonalat kombináljuk, akkor az alakon belül egy „mini kompozíciót” hozunk létre. Ezzel azt szeretném kiemelni, hogy az első látásra egyszerű rajzocskák egy olyan grafikai tapasztalatot képvisel, amiből csak tanulhatunk. A betű, a szövegfolt és a rajzok szépen illeszkednek.

Vázlatok és illusztráció a Gögös Gúnár Gedeon című könyvhöz
IM Adattár KRTF 3717 / 3, 3717 / 4

Ennek a könyvnek az ismerete, vagy jelenléte sok családban szinte magától értetődő. A gyerekek kisiskolásként találkoznak vele, de később szülőként is megveszik. Nemcsak azért mert funkciója, tartalma, érvényes maradt, hanem mert olvasni nem tudó kicsiknek is jól lehet belőle mesélni, a számukra is könnyen felismerhető ábrák miatt. Kultúránk részévé vált. A rajzok szinte semleges egyszerűek, mégis „tudnak valamit”, ami miatt azóta sem illusztráltat-

ták mással. A figurák „laposak”, vagyis a plasztikus, vagy térbeli ábrázolás minimális. Az alakok, motívumok a néző felé fordulnak, „mutatják” magukat. Kevés a takarás, ez is az érthetőség javára szolgál. Már korábban is említettem a fehér háttér alkalmazását rajzain: csak annyit ábrázol a környezetből amennyi szükséges. Az illusztráció fehér háttére egyértelműséget, nyugalmat sugároz, ugyanakkor kissé kiemeli a kedves alakokat. Van idő „pásztázni” a rajzon. Itt is megfigyelhető az a mértéktartás, a túlzások kerülése, melyre a művész utal önéletrajzában.¹²³ Nem célja a saját művészi kifejezés, de pontosan megfelel a feladatnak. Talán pont ez a látszólag semleges grafikus hozzáállás az, mely kerülvén az erőteljes vonalakat, időtállóvá tette ezeket az illusztrációkat.

Egyik legkedvesebb meséje „A kesztyű”, ahol szintén jól felismerhetőek az állatok, de méretük a mese történetéhez igazodik.

Lukáts Kató képein szinte egyetlen technikát alkalmaz: a temperafestést. A tempera használata egységes, sima felületet képez, viszont az akvarellfesték sokszor kiszámíthatatlan, „öntörvényű viselkedésével” még egy rutinos, tapasztalt művész számára is okozhat meglepetést. Ahogyan fut a papíron, vagy összefolyik más színekkel, az eredmény a leggondosabb „irányítás” mellett is csak bizonyos mértékig tervezhető. Festés közben nem várt faktúrák, foltok, árnyalatok jelennek meg. Ily módon a folyamatnak, az alkotásnak a művészen kívül részévé válik a papír és a rajta terülő, a száradásig folyamatosan változó, transzparens festék. Ez a véletlenszerűség az alkotó számára kedvező meglepetéseket is tartogathat. Szépsege ebben a gazdag, változó faktúrájú, de csak kis felületen egyenletes fedésben, finom árnyalataiban rejlik. Elképzelhető, hogy a rendezettséget és a mértéktartást oly fontosnak tartó Lukáts, pont emiatt nem alkalmazta ezt a technikát. A tempera egyenletes

Illusztráció a Gőgös Gúnár Gedeonhoz

¹²³K. Lukáts Kató: Életrajz és működési adatok (Kiss Éva gyűjtése nyomán) Iparművészeti Múzeum Adattár KLT 2973

felülete tisztaságot, egyértelműséget sugall, valamint a nyomdai eljárások folyamán is könnyebb kezelni, retusálni, színre bontani. Az akkori nyomtatási lehetőségek is befolyásolhatták a színezést, a színek választását.

A 20-as 30-as években született generáció stílusában pont a friss, spontán vázaltszerűség dominál, melyhez illett az akvarell, a színesceruza, a pasztellkréta „szabálytalan” faktúrája. Náluk sok esetben a „művészi hatás” érvényesebb, mint a karakterek, érzelmek, a jelenet kifejezése.

A gyermekkönyv illusztrációban lényeges, hogy a szereplők valódi érzelmeket fejezzenek ki, a jeleneteknek hangulata, atmoszférája legyen. De az egyik legfontosabb az, hogy a kisgyerek felé egyfajta szeretet, derű, biztonság áradjon, amit nem lehet édeskes negéddel helyettesíteni. Amikor a könyvet fellapozzuk, mintha egy ajtót nyitnánk ki, melyen át egy másik világba lépünk. Jó érzés olyan helyen tartózkodni, ahol szeretet fogad. Lukáts Kató gyerekfigurái szerethetőek, kedvesek, nincs modorosság bennük. A kócos, kerek bukissal, nagy kerek szemekkel ábrázolt lurkók nem lettek elavultak azóta sem. A rajzoló szándéka volt, ha helyenként túlságosan „jólfésültnek, idealizáltak” látjuk őket. Ez az olvasó, nézegető gyermekben biztonságérzetet kelthet. Egy 1977-ben keltezett, a Miskolci Városi Könyvtár lelkes köszönő leveléből¹²⁴ megtudhatjuk, hogy abban az évben ott rendeztek gyermekkönyv illusztrációiból kiállítást. A sok munka méltán kelti fel az újságírók és a szakma érdeklődését, elismerését.

1979-ben Bánszky Éva és Batári Ferenc rendezésében az Iparművészeti Múzeum kiállítja műveit, ezzel mintegy az első áttekintést adva mun-

Illusztráció a *Konyhai bál* és a *Hercsula* című könyvekből, IM Adattár KRTF 2933, 4899 / 10

¹²⁴IM Adattár KLT 1860 /b

kásságáról. A kiállítást Miklós Pál művészettörténész nyitja meg. Részlet a szövegből: „...Az arányérzék, ami a művészi magatartásban a szerénység és a szolgálat vállalását jelenti az igazi designernél nemcsak Lukáts Katóra jellemző, hanem arra az egész szellemi körre, melyből műve és egyénisége kibontakozott. Egyénisége adja a stílusát, de a középkori kézműves névtelenségét idéző szerénységet, amivel a köznapis élet vizuális kultúráját szolgálta hatodfél évtizeden keresztül a harmincas negyvenes évek magyar iparművészetének az a köre alakította ki és vallotta tudatos művészi magatartásnak, amely körnek sokszínű teljessége – épp ez a kiállítás tanúsítja – még felfedezésre vár...” (Miklós Pál megnyitó beszéde 1979)

A Képzőművészek, Iparművészek és Művészeti Dolgozók szakszervezete szakmai beszélgetésre hívja 1986. június 11-én.¹²⁵ Több cikk is megjelenik róla (pl: Óvodai nevelés 1983) A 70-es években a „Telizsák 5.” című TV műsorban interjút készítenek vele¹²⁶

Ugyanígy kedves, aktuális maradt F. Györffy Anna világa is. Évtizedeken átnyúló életművük észrevétlenül érett fontos, megkerülhetetlen művészeti tényé, amit nemcsak munkáik minősége, hanem elképesztő mennyisége is hitelesít. Összehasonlítva őket a fiatalabb nemzedékkel láthatjuk: ők egy másik világból indultak, megtartva abból az időtálló, igényes rajzi stílust, tudást.

Könyveik kisiskolásoknak, óvodásoknak készültek, így a kedves formák, a kísérletezést kerülő megoldások tovább élhettek a 60-as években is. Szerényen meghúzódtak az akkor aktuálisabbnak gondolt fiatalabb grafikusok

mellett, de ma már mindegyikük rajzának egyformán örülünk; másért tetszenek.

Reich Károly így vélekedett erről: „...Nehéz a szintézist megtalálni, hogy el ne menjünk a naturalizmusig, de azért a valót jelezze az illusztráció. És feleljen meg a gyermek értelmi képességeinek, tárgyismeretének. Ne legyen virtuóz és túl komplikált a gyerekkönyv illusztráció.

Minél kevesebb legyen a perspektíva, az árnyék, a reflex. S amennyire csak lehet, emberséggel és érzéssel legyen telített...”¹²⁷

„Pipázgattak, dominóztak, és hozzá pörkölt tökmagot rágtak.” (Varga Katalin: Gógös Gúnár Gedeon. A téli lakoma

¹²⁵IM Adattár KLT 1956

¹²⁶Eddig nem sikerült megszerezni

¹²⁷Gartner Petra: Hangya Pimpi világgá megy. Gyerekkönyv illusztrációk a Csók István Képtárban. Aranykor / Az 1960-as évek magyar grafikája. Katalógus. Szent István Király Múzeum, Székesfehérvár, 2005. 45. oldal

A 60-AS ÉVEK GRAFIKAI VILÁGA

A hatvanas évek grafikai élete újra érdekes, színes világ. A plakát műfaja megújul, egyénibb, szabadabb kifejezésformákat találnak a grafikusok. Sok képzőművész, festő is az alkalmazott grafika felé fordul (Kondor Béla, Csernus Tibor, Bálint Endre, Lossonczy Tamás) mert itt találnak több megnyilvánulási lehetőséget. A plakát területén bátrabban kísérletezhettek, felhasználták a kortárs művészet újabb eredményeit.¹²⁸ A képzőművészet talán soha ennyire nem járta át az alkalmazott grafika szinte minden területét a plakáttól, az illusztrációig. A változó gazdasági viszonyoknak köszönhetően a kereskedelmi plakát újra gyakori színfoltja lesz az utcáknak¹²⁹ és a grafikusok gyakran kapnak megbízást kulturális plakát készítésére is. Ezek közül is kiemelkedő a filmplakát, mivel akkoriban Magyarországon a külföldről behozott filmeket nem saját eredeti plakátjukkal hirdették.¹³⁰ A MOKÉP pályáztatta a művészeket és egy belső zsüri döntötte el, melyik plakát jelenik meg. A plakátok szinte kiállítást varázsoltak az utcai hirdető oszlopokra. Nemcsak informáltak, hanem érdekes volt látni egy-egy művész újabb alkotását is.

Laza, ecset- húzta vonalak, foltok, a montázs alkalmazása, erőteljes művészi rajzosság jellemző ezekre a művekre.¹³¹ A mondanivalót jól kifejező tipográfia is nagy figyelmet fordítottak, valamint megjelenik a tipográfiai plakát is. A fotómontázs és a fotógrafika új eszköze volt a kifejezésnek. A papírkivágás szerű, erőteljes foltok szuggesztíven mutatták a plakát mondanivalóját: Máté András, Görög Lajos, Darvas Árpád, Papp Gábor munkái szép példái ennek.

¹²⁸Zala Tibor: A grafika története Tan-Grafix, 1997

¹²⁹Aradi Nóra (bev.): A magyar plakát '66. Kiállítási katalógus 1967. Magyar plakát kiállítás a Magyar Képzőművészek Szövetsége rendezésében. Múcsarnok, 1966. december

¹³⁰A második legjobb munka az országban. Interjú Darvas Árpád grafikusművésszel 2012. 07. 28. <http://www.origo.hu/kultura/20120727-magyar-grafika-aranykora-darvas-arpad-interju.html>

¹³¹Bakos Katalin: 10 x 10 év az utcán. A magyar plakátművészet története 1890-1990. Corvina Kiadó, 2007

Mindezt szépen egészítette ki a sokszor illusztratív, vagy kalligrafikus vonalrajz Erneyei Sándor, Kass János, Szilvássy Nándor, Balogh István plakátjain. Markáns, egyedi hangú tervezők közé sorolhatjuk még Papp Gábort, aki a nevével fémjelzett „Papp csoporttal” 1963-tól évente jelentkezett tematikus kiállítással a Dorottya utcai kiállítóteremben.

1950-ben jön létre a Művészeti Alap, mely központosította, „irányította” a művészeti életet. Megbízásokat adott, pályázatokat írt ki és alkotóházakat üzemeltetett. A művészek e szervezeten keresztül kapták honoráriumukat, melyből a nyugdíjra és az intézmény fenntartására levontak.

A Magyar Hirdető egyetlen központi vállalattá nőtte ki magát, a reklám területén szinte egyeduralmódóvá vált. Megjelenik folyóirata a Magyar Reklám, amely jelzi, hogy újra fontossá válik a kereskedelmi plakát is. Nem sokkal később létrejön a Képző- és Iparművészeti Lektorátus (1964), melynek művészekből álló, mindig változó összetételű szakmai zsűrije bírálta el a tervezőgrafikai munkákat és határozták meg a megrendelők felé az árakat. 1960-ban indul a Művészet folyóirat.

A MÓRA KIADÓ SZEREPE A 60-AS ÉVEK KÖNYVILLUSZTRÁCIÓJÁBAN

Ha a 60-as évek gyermekkönyv-illusztrációjáról beszélünk, elsők között kell megemlíteni a Móra Kiadó nevét, amely a 60-as, 70-es években új stílusú, szép grafikákkal adott ki gyermekkönyveket.¹³² A '60-as években egy olyan belső szabadságot sikerült megvalósítania, amely lehetővé tette a szabadabb, színvonalas, művészi igényű irodalom és az ahhoz kapcsolódó illusztrációk publikálását. Abban az időben még a New York Palotában működött több más könyv- és lapkiadóval együtt.¹³³ Így lehetővé vált egy olyan szakmai, baráti átjárás, mely a művészek egymás közti kapcsolatát is erősítette. Felkészült szakemberek, írók, irodalmárok dolgoztak itt. Fontos kiemelni a legendás képszerkesztőt, Bródy Maróti Dórát (1899–1985), aki már a két háború között is ezen a területen dolgozott, így nagy szakmai tapasztalattal rendelkezett. 1963–1972 között volt a kiadó meghatározó munkatársa. Akkoriban még állami dotációjú volt a könyvkiadás, így – bár nem volt mellékes – nem számított, hogy egy könyv mennyibe fog kerülni. Ez lehetővé tette, hogy bátran újítsanak és a művészi-szakmai színvonal legyen az elsődleges szempont. A korszak szigorú kulturális cenzúrája miatt több író is itt kapott lehetőséget: Weöres Sándor, Kormos István, Mándy Iván, Nemes-Nagy Ágnes, Lengyel Balázs. Nemcsak írókat, grafikusokat is rendszeresen foglalkoztattak, szinte eltartottak. Olyan művészeket foglalkoztattak, mint Reich Károly, Würtz Ádám, Kass János, Szecskó Tamás, Hegedűs István, Kondor Lajos, Réber László, Csohány Kálmán, Heinzelmán Emma, Szántó Piroska, Keserű Ilona, Zsoldos Vera. A fiatal nemzedék együtt dolgozott az idősebb korosztállyal. Kapcsolatukat a segítőkészség és a szakmai barátság jellemezte. Lukáts Kató és F. Györffy Anna inkább a kisebb korosztály számára illusztrált, így az ő, akkoriban talán „túlha-

¹³²Cs. Tóth János: „Kapcsold a szót a cselekményhez”, a képet az íráshoz. (A Móra Kiadó, mint a gyermekkönyv-illusztrátorok szellemi műhelye) Art Limes 2004/3, 39-54 oldal

¹³³A szerző interjúja Marosiné Pengő Gyöngyivel a Móra Kiadó volt képszerkesztőjével 2016.

ladottnak” gondolt stílusuk megfelelő volt az óvodás korú és kisiskolás gyerekeknek. Így a művészből, modernebb vonalat képviselő, újító fiatalok és a hagyományosabb stílust képviselő, idősebb művészek jól kiegészítették egymást. A kiadó abban az időben több mint száz embert foglalkoztatott. A gyermekirodalom mellett igen nagy hangsúlyt helyeztek az ismeretterjesztő könyvkiadásra is.

Emlékezetes sorozatai közé tartozott a *Bölcs Bagoly*, *Az én könyvtáram*, a *Pötytyös-* és *Csíkos* könyvek, melyek különböző korosztályoknak szóltak.¹³⁴ Azóta is méltán népszerűek Móra Ferenc, Weöres Sándor, Fekete István, Kormos István, Tamkó Sirató Károly művei. Olyan sikerkönyvek születtek ekkor, mint a *Zengő ABC*, *Gazdag Erzs: Mesebolt* vagy Varga Katalin: *Gőgös Gúnár Gedeon* című könyve, később az *Ablak-Zsiráf* képes gyermeklexikon, majd a '70-es években a *Mosó Masa Mosodája*. E könyvek sikeréhez nagyban hozzájárult a színvonalas, az oktatást segítő tartalom is.

A Móra Kiadó ebben az időszakban igen magas példányszámban adott ki könyveket. Ez a siker az állami támogatásnak is köszönhető volt, illetve annak, hogy a könyv, az olvasás még más szerepet töltött be az akkori gyerekek életében. Népszerűek voltak még Fehér Klára, Janikovszky Éva és később Marék Veronika könyvei.

Akkoriban „csak” a népi demokratikus országokból tudtak könyveket átvenni, így viszont lehetőség volt a színvonalas szovjet, lengyel, cseh könyveket magyarul megjelentetni.¹³⁵ A kiadó a mai, megváltozott viszonyok között is igyekszik az üzleti szempontokat összeegyeztetni a művészi színvonallal.

A DIAFILM

Az 50-es, 60-as években jellegzetes grafikai műfaj volt a diafilm, melynek gyártója az 1954-ben induló Magyar Diafilmgyártó Vállalat.¹³⁶ Kezdetben a színes, főleg kicsiknek szóló klasszikus mesék voltak népszerűek, de később

¹³⁴A szerző interjúja Balassa Annával a Móra Kiadó volt irodalmi szerkesztőjével 2016. Balassa Anna: Szül. Bp. 1943. ELTE Bölcsészettudományi Karán végzett, magyar orosz szakon. Középiskolai tanár, a Kossuth Zsuzsa Gimnáziumban tanít. 1972-2004 Móra Ferenc Könyvkiadó szerkesztő, főszerkesztő. Fordításai jelentek meg orosz és német nyelvből. A gyermek és ifjúsági irodalom minden területe szenvedélyesen érdekli, a témáról több publikációja jelent meg.

¹³⁵Interjú Balassa Annával a Móra Kiadó volt irodalmi szerkesztőjével 2016.

¹³⁶A diafilm szerepe a népművelésben Népművelési Intézet Bp. 1960

megnőtt az érdeklődés az ismeretterjesztő filmek iránt is. Ezeken a filmekben már a kép és a szöveg együtt szerepel. Hamar az egész család kedvenc szórakozásává vált, mivel a hatvanas években még alig volt televízió, ami később felvette a versenyt a meghitt hangulatú diafilmvetítéssel.

Szerkesztői ügyesen rövidítették le a meséket, ifjúsági regényeket. A serdülő fiatalok részére szórakoztató regényfeldolgozásokat, ifjúsági történeteket adtak ki. Fontos cél volt még az ismeretterjesztés, amely felölelte az irodalom, földrajz, biológia területét is. Némelyik filmben kitűnő rajzokat láthatunk. A diafilmekben ekkor többségben voltak a realistább stílusú, képregényhez közelálló rajzok, melyeknek „profizmusa”, könnyed, gyorsan rajzolt, fény-árnyék hatásokkal és élénk színekkel „operáló” jellege, kissé eltért a 60-as évek könyvillusztrációjától. Ez talán annak is volt köszönhető, hogy a könyvkiadásban kevésbé foglalkoztatott kitűnő képregényrajzoló is dolgozott ezen a területen. Fontossága abban is rejlett, hogy itt a képen van a hangsúly, és a szöveg olvasása alatt a gyerekeknek van idejük hosszabban szemlélni azt. Lukáts Kató a *Gyöngyvirág Palkó* című diafilmet rajzolta 1955-ben, mely azon kevés munkái közé tartozik, melyet akvarell technikával készített.¹³⁷

Benkő Sándor (1922-?) tervező grafikusként a Zrínyi és Móra Kiadónak illusztrált, valamint moziplakátokat festett a MOKÉP-nek. (Akkor a filmeket a mozik a filmből vett, festett jelenetekkel hirdették portáljukon, ez gyors, rutinos munkát kívánt.) Kiválóak diafilmjei: erős fény-árnyék kontrasztal, jól megválasztott színekkel festett, találóan ábrázolt karakterekkel (*Robin Hood*, *Történetek Mátyás királyról*, *Toldi*, *Babszem Jankó*).¹³⁸ Fontos megemlíteni Csergező Pált (1924–1996), aki népszerű folyóirat rajzolóként dolgozott és főként kalandosabb témájú filmeket illusztrált (*Magugli, a farkasok fia*). Ma is méltán kedvelik a *Vinnetou*, *Gulliver Lilliputban* és más diafilmeket briliánsan rajzoló Zórád Ernőt (1911–2004), akinek meghatározó szerepe volt a magyar képregény színvonalas megteremtésében. Ő is Haranghy tanítvány volt. A szintén kitűnő képregényrajzoló Sebők Imre (1906–1980) rajzait a *Monte Cristo grófja*, *A Nagy Medve fiai*, *Robinson Crusoe*-ban láthatjuk.

Művészetének nagy tisztelője volt Szemere Antal (1923-?)akinek emlékezetes a *Nemo kapitány* (1963) című diafilmje. A kedvelt ifjúsági regény: *Az utolsó*

¹³⁷Gyöngyvirág Palkó. Diafilm. Rajzolta:K. Lukáts Kató. Diafilm.hu, (<http://dia.osaarchivum.org/public/index.php?fs=464&search=2&page=>)

¹³⁸A címeiket a szerző a Diafilm katalógus (www.diafilm.hu), valamint saját gyűjteménye alapján állította össze

mohikán adaptációját Friedrich Gábortól láthatjuk. Rogán Miklós és Rogán Miklósné a Nemzeti Tankönyvkiadó és a Móra Kiadó sokat foglalkoztatott illusztrátorai nevéhez fűződik a *Hókirálynő* (1963) című diafilm.

A 60-AS ÉVEK KÖNYVILLUSZTRÁCIÓJA, A FIATALABB NEMZEDÉK

A megpezdülő könyvkiadás, az enyhülő cenzúra és a képzőművészek inspiráló jelenléte erőteljes változásokat hoz a könyvillusztráció területén is. Volt, aki politikai állásfoglalását rejtette a rajzokba; amit nem lehetett elmondani, megfesteni, az illusztrált képben jelenhetett meg. A megélhetés, a rendszeres munka lehetősége is sok művészt, írókat a gyermekkönyv írás, rajzolás felé terel. Az akkor még államilag támogatott, nagy példányszámban megjelentető kiadók szinte eltartották a grafikusokat; ez is a gyarapította az illusztrátorok táborát és hozzájárult a rajzok színvonalának emelkedéséhez. Így válhatott színvonalas szellemi műhellyé a Móra Kiadó is.

Több generáció találkozik ebben a mozgalmas időszakban, a nagy szakmai tapasztalattal rendelkező, két háború közötti időszakban induló nemzedék, valamint a húszas években született fiatalok. Aktív szakmai, baráti kapcsolat volt közöttük, mivel az idősebbek közül többen tanéreként is működtek (Bortnyik Sándor, Konecsni György, Hincz Gyula), vagy kiadóknál találkoztak. Akkoriban még igen nagy számban jelentek meg a művészien illusztrált bibliofil kiadványok. Az illusztráció csak napjainkra szorult vissza a gyermekkönyv területére, a regényeket, versesköteteket ekkor még sokszor díszíti rajz. Szép példája ennek a *Toll és ecset* (1965)¹³⁹ címmel kiadott, válogatott verseket tartalmazó kötet, vagy a Würtz Ádám rajzolta *Márciusi szél* (1959) melyben a rajzok szinte önálló grafikai lapokként illeszkednek a szöveghez.¹⁴⁰ A nagy példányszámban megjelenő kulturális és irodalmi folyóiratok (Kritika, Új Írás, Valóság) folyamatosan közöltek rajzokat.

Az illusztráció stílusa sokat változott: a fekete-fehér vonalas, vagy tónusozott tusrajzok mellett a színezett, többnyire akvarellal készült képeket látnunk. Nem ritka a két technika keverése, a fekete tusvonalat kiegészítő szí-

¹³⁹*Toll és ecset* Klasszikus magyar költők versei. Illusztrálta Hincz Gyula. Atheneum Ny. 1965

¹⁴⁰Vayerné Zibolen Ágnes: Új magyar könyvillusztrációk. Művészet folyóirat I. évf. 5.szám 1960. december 12-14 oldal

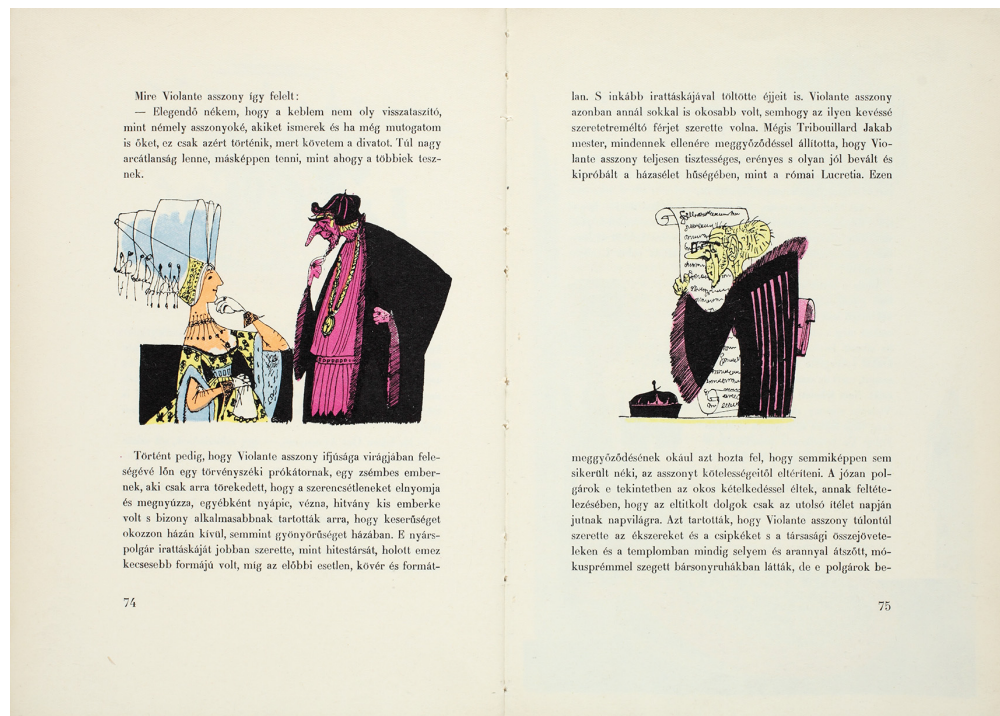
nekkel (Würtz, Kass), és a pasztellkréta, valamint a színes ceruza használata sem (Zsoldos Vera, Szántó Piroska, Reich Károly). A színes nyomású könyvek limitált kiadása miatt többségében fekete-fehér nyomású könyvek jelentek meg, illetve előfordult, hogy a színes képeket külön ívre nyomva, nem az ahhoz tartozó szöveg mellett közölték. Bár rendkívül erőteljes, saját világot kialakító egyéniségek jelennek meg, rajzaikban néhány közös vonást lehet felfedezni. A valóság, realiztikus ábrázolás mellett szerepet kap a művészibb egyénibb megfogalmazás, a kortárs képzőművészet rajzi világának hatásával (Picasso antikizáló vonalvezetése, Chagall terület, „foltos” kompozíciói)¹⁴¹, a festőibb, síkszerűbb, a folthatást is rajzi elemként alkalmazó megoldások. A gyerek figurák sokszor a gyermekrajzok egyszerű „pont-pont- vesszőcske” arcaival jelennek meg (Kass, Würtz). A fehér háttér erőteljesebb lesz, körbe futja a rajzokat. A színek élénkebbé válnak: a sárga, vörös, kék a fehérrel együtt újszerű, „ropogós” kontrasztot teremt. Mindez, az igen szép, a szöveg és kép összhangjára törekvő, korszerű tipográfiával együtt új, művészi kiviteli könyveket eredményez. A fiatalabb tipográfusok a modern stílust más-kepp fogalmazzák meg: a Bortnyik tanítvány Szántó Tibor¹⁴² az aktív, kísérletező, de a tradíciók mentén haladó könyvkészítők közé tartozik. Lengyel Lajos¹⁴³, Haimann György munkássága szintén a hagyomány, a Kner Imre, Kozma Lajos kijelölt úton, de a modernnek más arányokkal való megfogalmazására törekedett. Bródy Dóra a Móra Kiadóban kamatoztatta a két háború között szerzett tipográfiai, grafikus tapasztalatait, színvonalas művészi arcu-

¹⁴¹A szerző interjúja Kass Jánossal 2005. január 4.

¹⁴²Szántó Tibor: Pályám emlékezete. Steinert Ágota (szerk) In: A könyvművész ünneplése. Szántó Tibor 75. születésnapjára. Helikon Kiadó, Bp. 1984. 10-16 oldal Szántó Tibor a fent említett könyvben így foglalja össze pályáját: 1926-ban nyomdászinásnak szegődik. Már ekkor felfigyelnek tehetségére, ösztöndíjakat kap. Tagja lesz a nyomdász szakszervezetben működő, Ascher Oszkár vezette Szavalókórusnak, melynek nagy szerepe volt irodalom iránti szeretetének kialakulásában. Könyvek iránti elköteleződésében nagy szerepe volt Illyés Gyulának. Egy közös utazásuk alkalmával elhatározza, hogy nyomdászként írók és „képírók” műveinek közvetítésével fog foglalkozni. Bortnyik Műhely iskoláját három évig látogatja. Sokat tanult példaképeitől, Kner Imrétől, Kaesz Gyulától, Lukáts Katától is, de barátja volt Tevan Andor is. Fontosnak tartotta Kner Imre: Monumenta Literarum sorozatát, valamint tipográfiai stílus tanulmányait. Elhatározza, hogy olyan könyveket is készít, melyek áttekintik a könyv és a betű történetét. Baráti, szakmai kapcsolatban állt Jan Tschichold, Herman Zapf könyv- és betűtervezőkkel. Visszaemlékezésében említi Giovanni Mardersteiget, akit a XX. század reneszánsz könyvművészeinek tartott. Szántó Tibor a felszabadulás után a Grafikai Ipariskolában, a Révai és Kossuth nyomdában, a Móra Kiadó munkatársaként, majd 1962-től a Helikon Kiadó művészeti vezetőjeként tevékenykedett. Tanított az Iparművészeti Főiskolán. Neves írókat, költőket mondhatott barátjának. Számos, általa tervezett könyv mellett a magyar kultúra fontos könyveit is hasonló kiadásban jelentette meg: Szentsei György: Daloskönyv, a Magyar Anjou Legendárium, Bibliotheca Corvinina, a Vizsolyi Biblia, Jordánszky-kódex, stb.

¹⁴³Vadas József: Lengyel Lajos 1904-1978. Magyar Fotográfiai Múzeum, Kecskemét, 2010.

latot teremtve a kiadónak. A hatvanas évek könyvművészetének egyik érdekes vonása, jellege a rajzokban és a szöveg tervezésben, tördelésben egyaránt megjelenő klasszicizálás; ez különösen „feszes”, tiszta, egyszerű tipográfiájú könyveket eredményezett. Kedvelté váltak a hagyományosabb betűtípusok, a reneszánsz, barokk, klasszicista antikvák: egy igen gondos, mértéktartó tervezésben, a modern, kalligrafikusabb rajzok mellett, klasszikusabb margó arányokkal ma is ható, érdekes összhangot teremtettek. Nem gyerekkönyv a korábbi megjelenésű *Nyársforgató Jakab* (1948) Hincz Gyula illusztrációival.¹⁴⁴ Formátuma, az illusztrációk elhelyezése mesekönyvhöz hasonló.¹⁴⁵ A tipográfia, a betűk és képek viszonya telitalálat: minden oldalpár jól komponált. Hincz fekete-fehérben rajzolta meg, Tevan Andor készítette a színes nyomáshoz a linóleum nyomódúcokat.¹⁴⁶

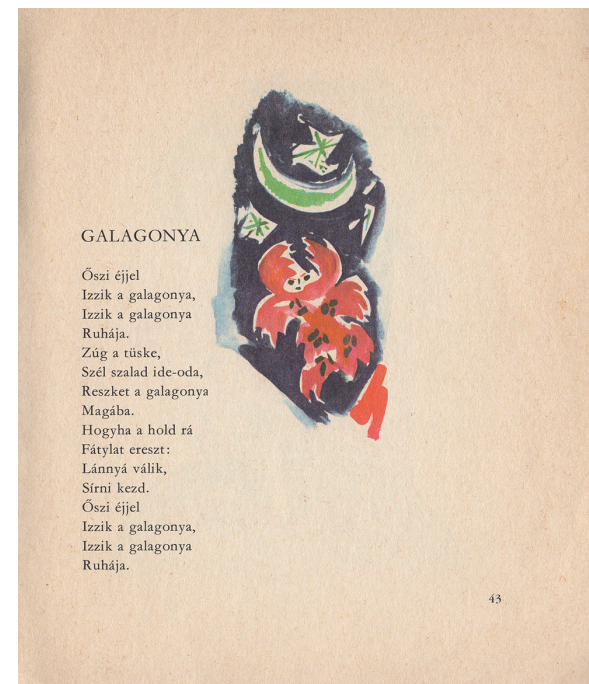
Egy oldalpár Hincz Gyula illusztrációjával Anatole France: *Nyársforgató Jakab* című könyvéből

¹⁴⁴ A szerző Kass Jánossal készült interjúja 2005. január 4.

¹⁴⁵ A „Nyársforgató”, az utolsó Tevan- könyv-1948 http://mgonline.hu/archive/200812/27/200812_98-99.pdf

¹⁴⁶ A szerző Kass Jánossal készült interjúja 2005. január 4.

Hincz Gyula *Bóbita* (1955), illusztrációi a gyerekkönyvkiadásban az elsők között mutatják azt a stílusváltást, mely jellemző volt az időszakra. Weöres Sándor világát bátran kifejező és az absztrakció határát súroló, ecsetvonalas, vidám rajzai a mai napig kiadásra kerülnek a Móra Kiadónál. A karakterek kedvesen, szeretettel elrajzoltak, merész képkihágások, és vegyített síkok tagolják az illusztrációkat. Ritmikus, lüktető vonalak, motívumok igazodnak Weöres verseinek páratlan zeneiségéhez.¹⁴⁷

Hincz Gyula illusztrációja Weöres Sándor *Bóbita* című könyvéhez

Szántó Piroska festőként indult és kezdetben a megélhetés miatt rajzolt, mégis sikeres, a technikákkal bátran kísérletező illusztrátor lett, számos mesekönyv egyéni stílusú grafikus.¹⁴⁸ Meglepő, művészi látásmóddal rajzolta meg *A dzsungel könyvét* (1969), melyben az erős faktúrák, szokatlan kompozíciók új nézőpontból mutatják az ismert történetet. A szintén képzőművész Kereső Ilona főként ifjúsági regényekhez rajzolt a Móra Kiadónak (Kertész Erzsébet életrajzi regényei).

Zsoldos Vera (1924) az Atelier Művészeti Tervező és Műhelyiskolában tanult, ahol többek közt Végh Gusztáv tanította, majd a Képzőművészeti Főiskolára járt Bortnyik Sándor igazgatósága alatt. Még hallgató volt, amikor az akkori Ifjú-

sági (ma Móra) Kiadó számára kellett a Szovjetunióból átvett könyvek rajzait kimásolnia. A színvonalas tusrajzokból szakmailag sokat tanult. Sok illusztrációt készített a Tankönyv Kiadó számára is. A Szépirodalmi Kiadó – melynek éveken át képszerkesztője is volt – számára készült munkái közül emlékezetes az *Olcsó Könyvtár* sorozat terve. A 60-as években készült munkái közül az *Óz, a nagy varázsló* (Móra, 1966), *Hópihécske* (Minerva, 1966), valamint Fésűs Éva: *Csupafül* meséire (Móra, 1968) emlékszik szívesen. Stílusát a friss tusrajz, akvarell, és a gyak-

¹⁴⁷ Szokolczay Lajos: Négy csillag közt alszom ma. Hincz Gyula Weöres Sándor illusztrációi. *Art Limes*, 2007/5, 41-47 oldal

¹⁴⁸ Salamon Nándor: Kenyérkereset csupán? Az illusztrátor Szántó Piroska. *Art Limes* 2007/5, 51-55 oldal

ran alkalmazott por alakban „szétmaszatolt” pasztellkréta foltok jellemezték. A könyvillusztráció mellett több diafilmet is rajzolt (*Zengő ABC, Holle anyó*).¹⁴⁹

A kosztümtervezőnek készülő, majd sokoldalú grafikussá váló Heinzelmann Emma (1930-2008) rendkívül jellegzetes rajzi világa kitűnik a korszak alkotói közül. Talán girbe gurba vonalú, nyújtott figuráinak megrajzolásában Hegedűs István (Hihi) grafikus és karikatúrista hatása is érződik, akivel egy ideig házasságban élt. *Hauff legszebb meséi* (1966), valamint a *Varjúdombi mesék* (1975) méltán értek meg nagy sikert.¹⁵⁰ Igazi művész illusztrátor, aki nem tud és nem is akar a háttérben maradni. A reális ábrázolástól távol álló, erős stilizálás és szokatlan színezés egyből felismerhetővé teszi munkáit. A népmesék szeretete ihlető forrás marad számára egész életén keresztül, később ezekhez készít rajzokat önálló lapokként.¹⁵¹

A Jaschik tanítvány, könyvtervező Urai Erika (1930) hosszú pályafutása alatt számos egyéni stílusú illusztrációval gyarapította az igényes irodalmi és ismeretterjesztő gyerekönyveket. Hitelesen ábrázolta a magyar és más népek folklórját (*Sámándobok, szóljatok!* Európa, 1974).

Ebben a színes illusztratori világban külön sziget Réber László művészete, mely a karikatúrától az illusztrációig vezet.¹⁵² Az ő nevéhez is fűződnek ma is megjelenő könyvek, sorozatok (Pöttyös Könyvek, Lázár Ervin. Janikovszky Éva ifjúsági regényei, Móra) Stílusa kortalan, humoros és filozófikus. A karikatúra egyszerű, pár vonallal kifejező jellegét művészi rajzokba olvasztja könyveinek lapjain. Karakterei hasonlóak, stílusa szinte minden könyvében azonos. Fehér háttérre „függeszett” kétdimenziós rajzai, szinte absztrakt kompozíciók. Nincs perspektíva, a fehér alapon bóklászó kedves kamaszokat és humoros állatfigurákat egy síkba illeszti. Következésképpen egyformán rajzol, későbbi művein még letisztultabb ábrázolással.

Jellegzetes gyermekújságok voltak a Magyar Úttörők Szövetsége által 1957-től kiadott Pajtás, a Kisdobos, valamint a kisebbeknek szóló Dörmögő Dörmötör. A Pajtás hátoldalán brilliánsan rajzolt képregények jelentek meg (Zórád Ernő, Csergezán Pál, Fridrich Gábor, Dargay Attila) Bár nem tartozik a gyerekirodalomhoz, mégis népszerű, a gyerekek által is kedvelt műfaj volt a karikatúra, mely ekkor napilapokban és a Ludas Matyi (1944–1992) satirikus hetilapban jelent meg. Hegedűs István, Várnai Gyula, valamint Pusztai Pál mellett Vasvári Anna is kedvelt karikatúrista volt.

¹⁴⁹ A szerző interjúja Zsoldos Verával 2004

¹⁵⁰ Székely András: Heinzelmann Emma. Rajzba álmodott mesék. Holnap Kiadó, 2009.

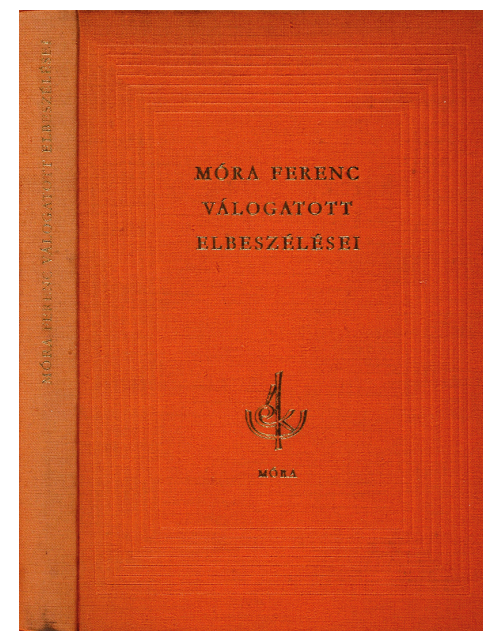
¹⁵¹ A szerző interjúja Heinzelmann Emmával 2005. január 6.

¹⁵² Bálint Péter: Az elhagyás művésze: Réber László (Töredékes gondolatok) Art Limes 2007/5, 57-63 oldal

KASS, REICH, WÜRTZ STÍLUSÁRÓL EGY KÖNYVSOROZAT KAPCSÁN

Kass János, Würtz Ádám, Reich Károly rajzai a művészi illusztráció és a képzőművészet láthatatlan határmezsgyéjén mozognak. Reich könyvei ma is szép számmal jelennek meg a Móra Kiadó gondozásában, de a könyvesboltban nézegetve Kass Jánostól is több könyvet láthatunk, mely egyértelmű bizonyítéka annak, hogy művészetük ma is hat és érvényes.

Egyik szép sorozata volt a Móra Kiadónak az *Én könyvtáram* sorozat (1962), ami kötetesen, tipográfiai és grafikai egyaránt igen színvonalas. Vá-

Az én könyvtáram sorozat, Móra Kiadó

szonborítása az aranyozott címbetűkkel, a benne szereplő rajzokkal kiemeli a többi közül, rangot ad az olvasásnak. Érdekes találkozás, hogy a bevezető rajzokat, az írók portréját Lukáts Kató készíti, a szöveg illusztrációit pedig a fiatalabb grafikusok.

A sorozatban három könyv az ő rajzaikkal jelent meg, így érdekes „együtt látni” a három művészt. S. Lagerlöf: *Nils Holgerson csodálatos utazása* (Kass János 1962), Móra Ferenc: *Válogatott elbeszélések* (Reich Károly 1964) és A. Bek: *A volokalamszki országút* (Würtz Ádám 1965), a sorozat szép darabjai. A könyveket nézegetve érdekes megfigyelni, hogyan jelenik meg a „klasszicizáló” modern az illusztrációban is. Ezek frissessége a többnyire a rajztoll, ecset vagy

grafit húzta vonalak keresetlen, skiccnél alig részletesebb jellegéből is adódik. Feltehetően sok vázlatot készítettek, és amikor egy kép mellett döntöttek, azt sem dolgozták ki teljesen, hanem a vázlatot fejlesztették tovább tussal, graffittal. Ma nem jellemző ez a szabad, bátor kifejezés. Itt modern művészi grafikák, lapok, illusztrációban megjelenő változatait láthatjuk. Érdekes megfi-

gyelni a rokonságot és a különbséget stílusukban. Közülük talán Reich Károly a legrealistább: az arcok, a kezek kissé „elrajzoltak”, de pontosan ábrázolnak. Vonalai általában vastagabbak, erőteljesebbek.

Jellemző még, de ez a technikai körülményekből is adódott: a fekete-fehér rajzoknál nem tónusoztak és a fekete foltot, felületet csak módjával alkalmazták. A fekete teli folt jelenléte az illusztrációban gondos odafigyelést kíván, mert mérete hatással van a kompozícióra, vagy ha túl nagy, átüthet a lap másik oldalára. Ez a technikai kötöttségekből is adódó, szikárabb stílus valójában összefogta, a sorozatba illesztette az erős egyéniségeket. A vonal, a forma sejteti a színt, nincs hiányérzetünk. Reich líraian realista, gondot fordít az érzelmek és a karakterek kifejezésére. Kissé hullámzó vonalaival erőteljes atmoszférájú jeleneteket, emlékezetes figurákat teremt. Kass János merészebb, „szálkásabb” ívekkel rajzol, a realitás nála is kiinduló pont. Alakjai lendületesen, szépen mozognak, még az álló figurák sem statikusak. Rajzaiban sok a feszültség, dinamikusan komponál. Würtz marad leginkább a vázaltszerűségénél. Nála a légies, egymást keresztező, kuszább vonalak, a figurák oldottabb sziluettje és az arcok „poétikusabb” jellege kap inkább hangsúlyt. Érdeemes megfigyelni Kass jellegzetesen ábrázolt kézformáit is. Würtz Ádám ezeket nagyvonalúbban jeleníti meg, Reichnél a karakter fontos, kifejező része.

A rajzok széleit bátran „vágva”, illetve üresen hagyva – ezáltal a rajzot „úsztatva”- még oldottabb hatást érnek el. A grafikák a szedéstükör méretét követik, így a szélesebb fehér margók által keretezve, még jobban kiemelődnek. Kass merész, Reich realista, Würtz poétikus. Mindegyikük kitűnően rajzol, de

Kass János, Reich Károly és Würtz Ádám illusztrációja

illusztrációs stílusukat egy szabadabb, művészi világban találják meg. Jellemző, hogy rendkívül komolyan vették feladataikat, fontosnak tartották a művészi látásmódot, mégis rajzaik összhangban voltak a szöveggel, egyéniségük megfelelő arányban volt jelen.

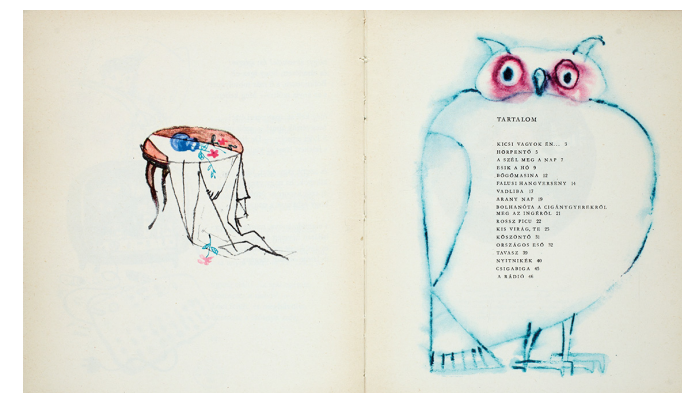
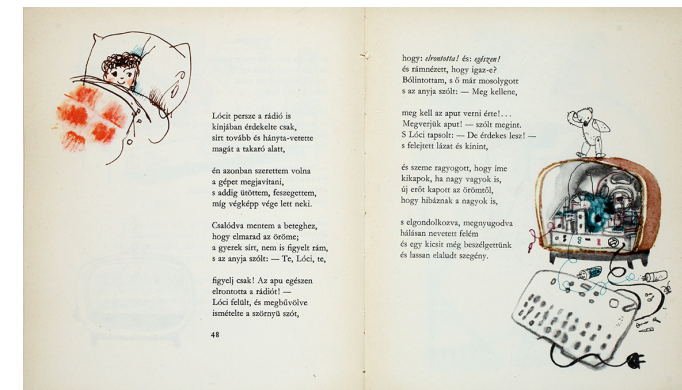
Meglepő felfedezés volt szintén ebben a sorozatban Csergezán Pál (1924-1996) rajzait látni (*A dzsungel könyve* 1963). Az említett könyv illusztrációiban a profi rajztudásával stilizál: laza, fekete ecsetfoltokkal, vonalakkal fokozza az írás mozgalmasságát, fejezi ki az erőteljes érzelmeket.

Szép és kedves könyv Szabó Lőrinc: *Kicsi vagyok én* (Móra 1961) Würtz rajzaival, melyben a művész az akvarellal festett foltszerű formák és a rajz, a fekete vonal kontrasztját teremti meg. A szétfolyó pacnik és a vizes (akvarell ceruzával nedves papírra húzott) vonalak kedves, játékos együttesébe a halvány tus karca vegyül.

Csergezán Pál illusztrációja
A dzsungel könyvéhez

Mellettük az idősebb művészek – Róna Emy, F. Györfly Anna, K. Lukáts Kató – még aktívan dolgoznak. Némelyikük stílusa változik: Róna Emy pasztell rajzain az Öreg néne őzikéjében, vagy F. Györfly Anna a Pöttös Pannihoz képest sokkal stilizáltabb stílust választott.

Würtz Ádám rajzai
Szabó Lőrinc *Kicsi vagyok én* című kötetéhez

LÁTOGATÁS LUKÁTS KATÓÉKNÁL...

2006-ban volt alkalmam látogatást tenni az V. Petőfi tér 3-ban, a házaspár lakásában, melyben akkor örökösük, Bartók István nyugdíjas orvos-patológus lakott. Feleségével együtt szívesen mutatta meg a muzeális értékűvé vált otthont. Már az előszobában érezni lehetett a híres alkotó pár munkáinak hangulatát: Kaesz Gyula által tervezett bútorok és a falakon Kató néni bekeretezett grafikái fogadtak. Az átjáróban egy szép nyomat díszlik tapétaként.¹⁵³ B. I. elmondása szerint igyekeztek az eredeti tapétákat megtartani, de mivel nem tudták állagukat megőrizni, a falakat az átjáró kivételével fehérre festették. A tágas nappaliba lépve, mely egykor a művész nő dolgozószobája is volt, szép berendezés fogad. Balra egy üvegvitrin látható,

A „bolond vitrin”
és a munkákat tartó szekrény

melyet Kató néni „bolond vitrinek” hívott. Ebben olyan kedves kis ajándék figurák láthatók különböző népviseletben, melyeket a barátok, vagy ők hoztak utazásaikról. Alatta egy munkákat, csomagolásterveket tároló szekrény áll, kihúzható fiókokkal. A kanapén díszes párna, mellette az eredetileg bútorhuzat falvédő, szintén eredeti nyomott anyagból készült (Lukáts K. tervei) P. Szabó Éva műhelyében. A munkákat tároló szekrénysor előtt széles dolgozó asztal áll, itt rajzolt Lukáts Kató fáradhatatlanul.

A házigazda szeretettel mesél róla: egy átlagos munkanapja úgy zajlott, hogy reggel gondosan elkészült, csinosan felöltözött, majd munkaköpenyt vett – B. I. sebészköpenynek hívta – és úgy ült le dolgozni 1/2 10 körül. Ebéd után vacsoráig folytatta a munkát, de gyakran elő-

¹⁵³Egger Zsófia kutatási alapján Mathilde Flögl terve

Lukáts Kató dolgozóasztala

fordult, hogy késő éjjelig dolgozott. Asztalán gondosan előkészített mindent és pedáns rendet tartott. „Művészi rendtelenségnek” itt nyoma sem volt. Egy plexi táblát használt rajztáblának és egy kis műanyag lapon keverte ki a festéket (jó minőségű temperát és Németországból hozott Schöller rajzpapírt használt). Az ecseteket egy virágos köcsögben tartotta, mely ma is az asztalán áll.

Meglepően kis méretben dolgozott, a miniatúra festők precizitásával. A vonalakat rajztollal, vagy vékony ecsettel húzta meg. A rajzokat igen gondosan készítette elő: pausz- papírra vékony ceruza vázlatokat rajzolt, a szöveg pontos jelölésével. Majd a vázlatokat átkopírozta papírra, melyen a végleges rajz készült. (Ezt azért is alkalmazzák grafikusok, hogy ne a kiviteli rajz papírján kelljen javítani, radírozni, mert a radír nyoma megváltoztatja a papír felületét, a festék ott foltos lesz.) Feltehetően ezt pontos kidolgozást a nyomdában eltöltött időszakban tanulta, de férje is gyakran látta el tanácsokkal. A sok munka mellett jutott idő kikapcsolódásra

Párnák Lukáts Kató textilterveivel

és barátokra is: Kozma Lajos, Gyergyai Albert Végh Gusztáv, Lossonzcy Tamás, Mallász Gitta, Fazekas Anna- csak pár név a széles baráti körből.

A látogatás alkalmával Bartók István örökös mutatta meg a Gebrauchsgrafiknak azt az 1938-as számát, melyben Rosner Károly cikke ismerteti Lukáts Kató művészetét.

Képek a Gebrauchsgraphik 1938. decemberi számából

FÜGGELÉK

K. LUKÁTS KATÓ ÉLETRAJZ ÉS MŰKÖDÉSI ADATOK

Kaesz Gyuláné Lukáts Kató, született 1900. április 15-én Jászkarajenőn. Művészeti tanulmányait a budapesti Képzőművészeti Főiskolán kezdte, majd az Iparművészeti Iskola grafikai tanszékén végezte be 1925-ben. Helbing Ferenc és Haranghy Jenő voltak mesterei. 1925-ben házasságot kötött Kaesz Gyulával, akinek tanácsára fizetéstelen gyakornokként a Globus nyomdában töltött 1 évet. Ekkor már megkezdte szabad tervezői tevékenységét, amely a későbbi években széjjel ágazott számos grafikai műfajra. Ezeket azonban mindenkor valamiféle – a népművészeti hagyományunk szeretetteljes tanulmányozásán alapuló – dekoratív-ornamentális jelleg kapcsolta össze.

Eleinte különféle reklámgrafikai munkákat végzett (plakátok, prospektusok, reklámkártyák, üzleti papírok, szignetek, címlapok, Christmas cardok stb.) Majd 1930-tól az újhangú modern árucsomagolástervezésre specializálódott. Leginkább a következő nagyobb cégektől kapott megbízásokat: Altmann und Kühne, Wien (bonbon és csokoládé csomagolás); Zwieback Áruház Wien; Del-ka Áruház Wien és Budapest; Boots and Company London (drogéria és kozmetikai árucsomagolás); Liechti, Basel-Neuallschwil; – Etam-Cabildo, Buenos Aires; – Palmers, Wien (két utóbbi harisnya és női fehérnemű csomagolás) Kner Könyvkiadó és Nyomdavállalat Gyoma, (takarékbetétkönyvek, oklevelek, szignetek stb.) Tevan Nyomda Békéscsaba; Hungária Könyvkiadó és Nyomdaiparivállalat, Budapest; stb. Stühmer bonbon- és csokoládégyár, csomagolások.

Gyakran együttműködik építőművész és formatervező férjével, főként textiltervetket, nyomott anyagmintákat, intarziákat, dekoratív bútorokat, fatárgyak, díszítő faliképek festését, kirakattervezést, kiállítási grafikák, színpadi figurák tervezését készíti.

1928-tól 1938-ig évenként többször tanulmányutakat tesz: Ausztriába, Csehszlovákiába, Romániába, Németországba, Svájcba, Olaszországba. Mindenütt kiállításokat, múzeumokat tanulmányoz, több hazai és külföldi kiállításon is részt vesz.

Többek közt: 1933-ban és 1936-ban a milánói Triennalén, 1937-ben a párisi Világkiállításon reklámgrafikai művekkel, színpadi kosztümtervekkel, csomagolásokkal stb. Elismerő okleveleket kapott.

Több hazai kiállításon vett részt grafikai munkássága válogatott szemelvényeivel: a Magyar Könyv- és Reklámművészek Szövetsége kiállításán 1928-ban, Iparművészeti Múzeum; – a „Györgyi Kálmán Emlékkiállítás” 1930 Iparművészeti Múzeum. – Iparművészeti Múzeumban 1935-ben az Iparművészeti Társulat jubiláris kiállításán. – Nemzeti Nyomdász kiállítás, 1937. Múcsarnok. – Iparművészeti Tárlat 1938. – „Új

magyar otthon” kiállításán 1939. az OMIT helyiségeiben. – Plakát és grafikai kiállítás 1948. Nemzeti Szalon. – Grafikai kiállítás 1953. Ernst Múzeum. – Képzőművészeti tárlat 1953, 1954 Műcsarnok, illusztrációkkal.

Az 1939-ben kitört világháború addig felépített praxisát teljesen szétrombolta, összes munkakapcsolatait széttepte. A háború után szinte mindent újra kellett kezdenie.

1947-től munkaköre megváltozott. Érdeklődése főként a könyvművészet grafikai feladataira irányul. Könyvborítókat, kötésterveket, ornamentális könyvdíszeket, előzékpapírt, címlapokat (kották, divatlapok) tervez, leginkább azonban illusztrációkat készít, túlnyomó részben gyermek- és ifjúsági könyvekhez.

Évek óta állandó illusztrátora a Móra Ferenc Ifjúsági Könyvkiadó Vállalatnak, de dolgozik több más kiadónak is. (Zeneműkiadó V. – Tankönyvkiadó V. – Szépirodalmi Kiadó V. – Akadémiai Kiadó V. – Corvina Kiadó V. – Helikon Kiadó V.)

„Az év legszebb könyvei” címért folyó versenyen a díjnyertesek között évenként szerepel egy-két általa illusztrált mű.

1959-ben a Lipcsében rendezett Nemzetközi Könyvversenyen a gyermekkönyv-illusztrálás terén mutatott teljesítményeiért bronzérmel nyert; az első évfolyamos Kodály–Ádám féle általános iskolai énekes tankönyv teljes grafikai kompozíciójáért – a legszebb magyar tömegkönyv (240.000 pld.) címén ugyancsak bronzéremmel tüntették ki.

Ezek mellett még számos más különféle grafikai és dekoratív munkákat is végez. Pl. gyógyszer és piperecikk árucsomagolás tervezését. (Medimpex V. – Chemolimpex V.) Képes levelezőlapokat, üdvözlőkártyákat (A Képzőművészeti Alap Kiadóvállalatnak).

Munkáit nagy számban publikálták hazai, főleg azonban külföldi szakkönyvek és művészeti folyóiratok.

Colour in advertising; by Joseph Binder, Studio, London, New York 1934

The art of packaging; by D. E. A. Charlton

Modern packaging; 1936. január. Ch. Rosmer

Gebrauchsgraphik 1936. August. T. Schalter

Gebrauchsgraphik 1938 december. Ch. Rosner

Art & Industry 1938 szeptember. Ch. Rosner

Art & Industry 1939. február. Ch. Rosner

Arts et metiers Graphik 1939

Graphische Revue Oesterreichs 1958. T. Szántó

Modern Publicity 1932 (139., 269., 291., 292., 293., 294. old.)

Modern Publicity 1932 augusztus

Modern Publicity 1934 március (81–90. old.) Ch. Rosner

Modern Publicity 1935 szeptember (106–111. old.)

Modern Publicity 1935 Dezsember

Modern Publicity 1938/39 Annual. Ch. Rosner

Modern Publicity 1942/48 Annual. Ch. Rosner

Commercial Art and Industry 1932. aug.

Commercial Art and Industry 1933. ápr.

Commercial Art and Industry 1933. okt.

Commercial Art and Industry 1934. febr.

Commercial Art and Industry 1934. márc. Ch. Rosner

Commercial Art and Industry 1935. szept.

Commercial Art and Industry 1935. dec.

„Magyar Iparművészet” több számában;

„Magyar Grafika és Nyomdaipar” több számában.

Grafikai tevékenysége mellett különféle egyéb dekoratív iparművészeti feladatokat is old meg. Intarziákat tervez igényesebb alakítású bútorokra, bútorokat és más kisebb berendezési tárgyakat díszít színes ornamentális festéssel.

Művészi tevékenységének fő jellemzője a sokféleség (csomagolás, signet, reklámgrafika, illusztráció, iparművészet) már a feladatkör tekintetében is. Munkájának egyik csoportja kifejezetten dekoratív-ornamentális jellegű, amely a népművészet színes világára épül fel; az illusztrációi inkább nagyobb mértékben realiztikus, más módon dekoratív kifejezési eszközökkel ábrázolt tarka, gyermeki mesevilágot mutatnak. Utóbbinak célja, hogy egyformán kielégítse a gyermeki kedélynek a fantasztikusra irányuló hajlamát és a reális megismerés utáni vágyát.

Egyéb grafikai művei szabadabb, modernebb karakterűek, de jellemző a túlzások elkerülésére, a közérthetőségre irányuló törekvésük. Vonalaik kifejező eleganciája, néha a szigorúsáig fokozott egyszerűséget mutat, egyes feladatoknál – ahol indokolt – több-kevesebb dekoratív eszköz alkalmazásával. Különleges képességei közé tartozik a gazdag ornamentikateremtés és vele szemben a legkonstruktívabb műfaj: a kiművelt betűrajzolás.

Munkái a főlzabadulás után:

1948 Kodály–Ádám I. és IV. oszt. általános iskolai énekkönyv, tipográfiai tervezése és illusztrálása (Tankönyvkiadó).

1948 Az első Kossuth- díj oklevél tervezése (Művelődésügyi Minisztérium megbízásából)

1948 Tervhivatalnak signetek a hároméves tervhez.

1948 Hutter és Lever centenáriumi csomagolások

1951 Zeneműkiadó Vállalat megbízásai: kotta címlapok

Kis kezek, nagy mesterek

J. Strauss: Balett album I–II

J. Strauss: Keringők, polkák

Szabolcsi Bence: A XIX. század romantikus zenéje (könyv)

Czövek Erna: Zongora ABC

Szovjet dallamok

1952 János vitéz I–II.

Életrajzi és működési adatok

Kassz Gyuláné, Lukáts Katalin, született 1900. április 15.-én Saszkarajenőn. Művészeti tanulmányait a budapesti Képzőművészeti Főiskolán kezdte, majd az Iparművészeti Főiskola grafikai tanácsán végezte be '1925-ben. Ezután kezdte meg szabad ter-
vezői tevékenységét, amely a későbbi években széjjelágazott számos grafikai művészeti minifajta. Ezeket azonban mindenkor valamiféle - a népművészeti hagyományunkat szeretetteljes tanulmányozásán alapuló - dekoratív ornamentális jellegű kapcsolta össze.

Először különféle reklámgrafikai munkákat végzett (Plakátok, prospektusok, reklámkarikák, üzleti papírok, szignettek, címlapok, Christmas-card-ok stb.) Majd 1930-tól az 'új hangon', modern árcsomagolástervezésre specializálódott. Leginkább a következő nagyobb cégektől kapott megbízásokat: Altmann & Kühne, Wien, (bomba és csokoládé csomagolás); Lwiback Kékház, Wien; - Del-La Kékház, Wien és Budapest; - Boots & Co., London, (drogéria és kozmetikai árcsomagolás); - Liechti Basel - Neu-
allschwil; - E tam - Cabildo, Buenos Aires; - Palmers, Wien, (két női hársznya és női fehérnemű csomagolás) Róthi, Wien; - Stühmer R.T. Budapest; - Szt. István R.T. Budapest; (női hársznya, bomba és csokoládé csomagolás) - Kner Könyvkiadó és Nyomda-
vállalat, Gyoma; - Hungaria Könyvkiadó és Nyomda vállalat, Budapest; - stb.

Később együttműködik építőművész és formatervező férjével, főként textiltervezet (nyomott anyag-minifajta) imitációkat, dekoratív bútorokat, falangyák, díszítő faliképek festését, kerak tervezést, kiállítási grafikat, szimpadi figurák tervezését készíti.

1928-tól 1938-ig évente többféle tanulmányutakat tesz: Ausztriába, Csehszlovákiába, Németországba, Svájcba, Olaszországba. Mindenütt kiállításokat, múzeumokat tanulmányoz számos hazai és külföldi kiállításon is részt vesz. Főbbek közt: 1933-ban és 1936-ban a Milánói Biennalén, 1937-ben a Párizsi Világkiállításán reklámgrafikai művekkel, szimpadi kerakművekkel, csomagolásokkal.

Jobb hazai kiállításokon részt vesz grafikai munkássága válogatott szemelvényeivel: A Magyar Könyv és Reklám-művészet (Képzőművészeti Múzeum) 1928-ban. Iparművészeti Múzeum. - Györgyi Kálmán emlékkiállítás 1930. Iparművészeti Múzeum. - Iparművészeti Társulat jubileumi kiállítása. 1935. Iparművészeti Múzeum. - Nemzeti Nyomda Riallítás. 1937. Múcsarnok. - Iparművészeti Társulat 1938. Plakát és grafikai kiállítás. 1948. Nemzeti Szalon. - Grafikai kiállítás. 1953. Ernst - múzeum. - Képzőművészeti Társulat 1953.; 1954. Múcsarnok. Illusztrációkkal.

Az 1939-ben kitört háború addig felejtette meg az összes szellemi tevékenységét, összes munkakapcsolatait szétlétte. Munkája évekig egyszerűen teljesen stagnált. Utána szinte mindezt újra kellett kezdenie.

Lukáts Kató által írt életrajz részlete
(Kiss Éva gyűjtése nyomán) Iparművészeti Múzeum, Adattár KLT 2973

IRODALOMJEGYZÉK

- Aradi Nóra (bev.): A magyar plakát '66. Kiállítási katalógus 1967. Magyar plakát kiállítás a Magyar Képzőművészek Szövetsége rendezésében. Múcsarnok, 1966. december
- Bajkay Éva: Lesznai Anna. Lesznai Anna kiállítása. Kiállítási katalógus. (Szerk.): Bajkay Éva Bp, MNG, 1976.
- Bajkay Éva: Modern formatervezések az 1910-20-as években. In: Róka Enikő (szerk.): A modern magyar fa és linóleummetszés 1890-1950. A Miskolci Galéria Könyvei, 2005. 47-67. oldal
- Bakos Katalin: Fametszet és illusztráció: könyv, album, mappa, sorozat 1920-1940. In: Róka Enikő (szerk.): A modern magyar fa és linóleummetszés 1890-1950. A Miskolci Galéria Könyvei, 2005. 71-103 oldal
- Bakos Katalin: Jaschik Álmos, a grafikus. In: Prékopa Ágnes (szerk.): Jaschik Álmos. A művész és pedagógus. Noran Kiadó, 2002. 105-139 oldal
- Bakos Katalin: Modern és merész + kifinomult és elegáns nyomtatványok – Art Deco a magyar alkalmazott grafikában. In: Horányi Éva (szerk.): Art Deco és modernizmus. Lakásművészet Magyarországon 1920-1940. Kiállítási katalógus. Iparművészeti Múzeum, 2012. 61-73 oldal
- Bakos Katalin: 10 x 10 év az utcán. A magyar plakátművészet története 1890-1990. Corvina Kiadó, 2007.
- Batári Ferenc, Bánszky Éva: Kaeszne Lukáts Kató kiállítása. Kiállítási katalógus. Iparművészeti Múzeum, Budapest, 1979.
- Bálint Péter: Az elhagyás művésze: Réber László (Töredékes gondolatok) Art Limes 2007/5, 57-63 oldal
- Bánszky-Kiss Éva: Die Wiener Confiserie Altmann & Kühne Alte und Moderne Kunst, 1985. 30-33. oldal
- Bortnyik Sándor: A korszerű tipográfiáról. Magyar Grafika X. évf. 1-2 szám, 1929. 12-15. oldal
- Cseh Mária (szerk): Magyar plakát. Osiris, 2006.
- Cs.Tóth János: „Kapcsold a szót a cselekményhez”, a képet az íráshoz. (A Móra Kiadó, mint a gyermekkönyv-illusztrátorok szellemi műhelye) Art Limes 2004/3, 39-54 oldal
- Dallos Hanna: Miatyánk – Dallos Hanna 10 művészi fametszete. Királyi Magyar Egyetemi Nyomda, 1933.
- D. Fehér Zsuzsa: Molnár C. Pál a grafikus. Officina Nova, 1990.
- D. Udvarny Ildikó: Derű, egyszerűség, nyitottság. Reich Károly emlékkiállítás az Erdős Renée házában. Art Limes 2008/1, 35-39 oldal Art Limes 2004/3, 23-37. oldal

Egger Zsófia: Lukáts Kató kapcsolatai a lakberendezéssel az 1930-as években. In: Horányi Éva (szerk.): Art Deco és modernizmus. Lakásművészet Magyarországon 1920-1940. Kiállítási katalógus. Iparművészeti Múzeum, 2012. 95-99 oldal

Egger Zsófia: MESEBOLT– Kaeszné Lukáts Kató csomagolásai a bécsi Altmann und Kühne csokoládéüzlet számára Artmagazin, 2015/84. December 18-25 oldal

Erdei T. Lilla: P. Szabó Éva szövött és nyomott textiljei a II. világháború végéig. In: Horányi Éva (szerk.): Art Deco és modernizmus. Lakásművészet Magyarországon 1920-1940. Kiállítási katalógus. Iparművészeti Múzeum, 2012. 89-93 oldal

Ernyey Gyula: Bozzay Dezső és pályatársai. Fuga, 2016.

Ernyey Gyula: Design. Ráday Könyvesház, 2011.

Farkas Judit Antónia (szerk.): Mosó Masa és barátai. F Györffy Anna grafikusművész. Bp. Magvető – Line & More, 2016.

Fekete György: „Tenyerén hordott az Isten”. Beszélgetés Szántó Tiborral. Fekete György interjúja. Magyar Iparművészet, 1997/2, 6-11 oldal

Fenyves Mária A.: Róna Emy mesevilága. Magánkiadás, Bp. 2004.

Fitz Péter (szerk.): Kortárs Magyar Művészeti Lexikon. Enciklopédia Kiadó, 2000.

Földi Eszter: A színes litográfia technikája és szerepe az alkalmazott grafika megszületésében 1896-1914. In: Bajkay Éva (szerk.): A magyar sokszorosított grafika 100 éve. Modern magyar litográfia 1890-1930. Miskolci Galéria, 1998. 15-34 oldal

Földi Eszter: Sokszorosított grafika a magyar képzőművészetben. 1892-1914 Doktori disszertáció ELTE, BTK Bp. 2008. (<http://doktori.btk.elte.hu/art/foldieszter/diss.pdf>)

Füzesné Hudák Julianna, Erdész Ádám (szerk.): Egy nyomdaműhely titkaiból. Gyomai Kner Nyomda 1882-2007, OSZK- Gyomai Kner Nyomda, 2007.

Gartner Petra: Hangya Pimpi világgá megy. Gyerekkönyv illusztrációk a Csók István Képtárban. Aranykor / Az 1960-as évek magyar grafikája. Katalógus. Szent István Király Múzeum, Székesfehérvár, 2005. 44-47 oldal

Gál József: Bibliográfiai tételek Kass János életművéhez. Szeged, Mozaik Kiadó, 2002.

Gellér Katalin: Art deco a magyar festészetben. In: Horányi Éva (szerk.): Art Deco és modernizmus. Lakásművészet Magyarországon 1920-1940. Kiállítási katalógus. Iparművészeti Múzeum, 2012. 77-87 oldal

Haiman György: A Kner család és a magyar könyvművészet 1882-1944. Corvina Kiadó, 1979. (<http://mek.oszk.hu/02400/02404/02404.pdf>)

Horváth Hilda: Harcban a vevőért. Múzsák múzeumi Magazin, 1989. 1. 36-37 oldal

Horváth Hilda: Kozma Lajos grafikái. In: Kiss Éva – Horváth Hilda: Kozma Lajos, az iparművész. Kiállítási katalógus. Iparművészeti Múzeum, 1994. 18. oldal

Horváth Hilda: Szántó Tibor és Asszonyi Zsófia kiállítása. Iparművészeti Múzeum, Budapest – 1997. július 25-szeptember 28. Kiállítási ismertető. Magyar Iparművészet, 1997/2, 11. oldal

István Mária: Jaschik Álmos díszlettervei a budapesti Nemzeti Színház produkcióihoz. In: Prékopa Ágnes (szerk.): Jaschik Álmos. A művész és pedagógus. Noran Kiadó, 2002. 141-149 oldal

Jaschik Álmos: Az ornamentika válsága. Jaschik Álmos. In: Prékopa Ágnes (szerk.): Jaschik Álmos. A művész és pedagógus. Noran Kiadó, 2002. 201. oldal

Kaesz Gyula: Tárgy és környezet kultúra. Ipari Művészet, Az Iparművészeti Tanács tájékoztatója II. Budapest, 1967. 5-16 oldal

Katona Anikó: Szép vagy, gyönyörű vagy Magyarország – Dallos Hanna és Mallász Gitta. Artmagazin, 11. évfolyam 2013/7, 38-44 oldal

Kiss Éva: Kaesz Gyula (1897-1967). Corvina Kiadó, 2000.

Kiss Éva: Kaeszné Lukáts Kató (1900-1990), az alkalmazott grafika mestere. Magyar Iparművészet, 2000/3, 22-24 oldal

Kiss Éva: Kaeszné Lukáts Kató. In: Fitz Péter (szerk.): Kortárs Magyar Művészeti Lexikon 1-3. Budapest, 1999-2001. 2. kötet, 2000.

Kiss Éva: Kozma Lajos belsőépítészeti munkái. In: Kiss Éva – Horváth Hilda: Kozma Lajos, az iparművész. Kiállítási katalógus. Iparművészeti Múzeum, 1994

K. Lukáts Kató: Életrajz és működési adatok (Kiss Éva gyűjtése nyomán) Iparművészeti Múzeum Adattár KLT 2973

Kner Imre: Magyar Könyv- és Reklámművészekről Magyar Grafika, IX. évf. 7-8 szám, 211-215 oldal

Komor András: Kozma Lajos most megjelent szignetkönyve. Magyar Grafika, 7. évf. I-II. szám, 1926. 46. oldal

Kontha Sándor (szerk.): Magyar Művészet 1919-1945. I-II. Akadémiai Kiadó, 1985.

Kozma Lajos szignetkönyve. Kner Izidor kiadása Gyoma 1925, Hasonmás kiadás: Gyomai Kner nyomda 1994.

Kratochwill Mimi: A szép könyv kultusza. A magyar gyermekkönyv illusztráció történetéből. Art Limes 2009/1, 41-51 oldal (Kozma Lajos születésének 110. évfordulójára)

Kratochwill Mimi (szerk.): Reich Károly élete és művészete. Holnap Kiadó, 2003.

Lovay Zsuzsa: Miért védett? Kaesz Gyula-Lukáts Kató: Festett szekrény. Magyar Iparművészet, 1994/2, 18. oldal

Major Ottó: Szántó Tibor kiállítására. Steinert Ágota (szerk.) In: A könyvművész ünneplése. Szántó Tibor 75. születésnapjára. Helikon Kiadó Bp. 1984. 39-40. oldal

Margitay Ernő: A grafikáról. Helbing Ferenc rajzaihoz. Magyar Iparművészet, 17. évf. 10. szám, 1914. 465-467 oldal

Mezei Ottó: Jaschik Álmos és iskolája. In: Prékopa Ágnes (szerk.): Jaschik Álmos. A művész és pedagógus. Noran Kiadó, 2002. 13-43 oldal

Mihályfi Ernő: A könyv és reklámművészeti kiállításról. Magyar Grafika, XI. évf. 1-2 szám, 1930. 76-80 oldal

Mihályfi Ernő: Modern plakát – művészi újsághirdetés. Magyar Iparművészet 32. évf. 5-6 szám, 1929. 93-95 oldal

Naményi Ernő (szerk.): Magyar Könyv- és reklámművészek Társasága bemutatkozó kiállításának katalógusa / Az Országos Magyar Iparművészeti Múzeumban Budapest, 1930. április 12-27, Kner Izidor Könyvnyomdája, 1930.

Nádai Pál: Bútorszövetek és kéziszőttesek. Magyar Iparművészet, 1936. 9-10 szám, 208-213 oldal

Nádai Pál: Csabai Ékes Lajos festett világa. Magyar grafika VIII. évf. 9-10 szám 1927. 380-381 oldal

Nádai Pál: Fiora Margit művészete. Magyar Grafika VIII. évf. 4. szám 1927. április 118. oldal

Nemeskürty István: Magyar Bibliafordítások. Szépirodalmi Könyvkiadó, 1990. (Dallos Hanna fametszeteivel)

N.n: Intarzia a bútoron. A bútor. Lakásberendezés folyóirat III. évf. 9-10 szám 1937. 136-137 oldal

Ortutay Gyula: Buday György Művészete. Napkelet, 1934. 135-138 oldal

Prékopa Ágnes: Dekoráció és funkcionalizmus az 1920-as és 1930-as évek magyarországi készítésű lakberendezési tárgyain. In: Horányi Éva (szerk.): Art Deco és modernizmus. Lakásművészet Magyarországon 1920-1940. Kiállítási katalógus. Iparművészeti Múzeum, 2012. 11-31 oldal

P. Szabó Éva: Textiltervezők a két háború között. Ipari Művészet, Az Iparművészeti Tanács tájékoztatója II. 1967. 54-60 oldal

Rabinovszky Máriusz: Berény Róbert. Magyar Grafika, IX. évf. 7-8 szám, 253-259 oldal

Reichart Dóra: Tradicionális és modern. Dekoratív tendenciák az 1920-as évek magyar enteriőrművészetében és azok osztrák, német kapcsolatai. In: Horányi Éva (szerk.): Art Deco és modernizmus. Lakásművészet Magyarországon 1920-1940. Kiállítási katalógus. Iparművészeti Múzeum, 2012. 21-31 oldal

Rosner, Charles: Kato Lukats and her work in the Field of Deluxe Advertising. Commercial Art and Industry 93,1934, 81-89

Rosner Károly: A csomagolás útja. Magyar Iparművészet, 1934. 3-4. szám, 41-44 oldal (http://epa.oszk.hu/01000/01059/00195/pdf/EPA01059_MagyarIparmuveszet_1934_3-4.pdf)

Rosner Károly: A könyv- és reklámművészeti kiállításról. Magyar Grafika, 1930 XI. évf. 3-4 szám, 87. oldal

Rosner Károly: A magyar fametszet két évtizede. Magyar Iparművészet. XXXIII. évf. 10. szám, 1930. 219-259 oldal

Rosner Károly: A plakát útja. Magyar Iparművészet. XXXVI. évf. 9-10 szám, 1933. 183-185 oldal

Rosner Károly: A plakát kézikönyve. Löbl Nyomda, 1935.

Rosner Károly (bev) In: Molnár C. Pál 30 eredeti fametszete Cyrano de Bergerachoz. Officina Kiadó, 1935.

Rosner Károly: Divéky József. Magyar Grafika, XI. évf. 5-6 szám, 1930. 161-183 oldal

Rosner Károly: Idegenforgalom és idegenforgalmi propaganda. Magyar Iparművészet XXXVIII. évf. 1-2 szám, 1935. 202-208 oldal

Rosner Károly: Magyar grafikusművészet. Officina, 1937.

Rosner Károly: Reklámgrafika – reklámfotó. Magyar Iparművészet XXXVII. évf. 1934. 93-96 oldal

Rosner Károly: Szántó Tibor. Magyar Grafika XIII. évf. /1-2 szám, 1932. 35. oldal

Róser Norbert: Gondolatok Lukáts Kató grafikusművész kiállításáról. Propaganda Reklám, 1980/3. 37-38 oldal

Salamon Nándor: Kenyérkereset csupán? Az illusztrátor Szántó Piroska. Art Limes 2007/5, 51-55 oldal

Siklós Kata: Újjáéledő márkák – A Stühmer. Védjegyvilág, 2013. (XXIII.) évfolyam 1- 2. szám 68 –69. old.

Szakolczay Lajos: Négy csillag közt alszom ma. Hincz Gyula Weöres Sándor illusztrációi. Art Limes, 2007/5, 41-47 oldal

Szántó Tibor: A magyar plakát. Corvina, 1986.

Szántó Tibor: Pályám emlékezete. Steinert Ágota (szerk) In: A könyvművész ünneplése. Szántó Tibor 75. születésnapjára. Helikon Kiadó, Bp. 1984. 10-16 oldal

Szj Rezső: A nyugat és a könyvművészet. Művészettörténeti Értesítő. 1963. 1. 58-69 oldal (<http://mek.oszk.hu/05700/05774/05774.pdf>)

Szj Rezső: Könyvdísz, illusztráció, reklámgrafika. Ipari Művészet, II. 1967. 49-53 oldal

Szj Rezső (bevezető): Würtz Ádám kiállítása. Debrecen, Déry Múzeum, 1967.

Szilas Zoltán: Pont, pont, vesszőcske. Art Limes 2007/5

Székely András: Heinzemann Emma. Rajzba álmódott mesék. Holnap Kiadó, 2009.

Schweiger, Werner J.:Wiener Werkstätte. Design in Vienna 1903-1932. Thames and Hudson, London 1984.

Szűcs Erzsébet: Aranykor / Az 1960-as évek magyar grafikája. Katalógus. Szent István Király Múzeum, Székesfehérvár, 2005. 3-5 oldal

Szűcs György: Haranghy Jenő. Írisz Kft, 1994.

Szűcs Katalin: K. Lukáts Kató. Óvodai Nevelés, 1984/7-8. 286-287 oldal (Interjú az Anyukám képeskönyve című kiadvány kapcsán)

Tamás Zsuzsa: Rajzba álmódott mesék. Részlet a mukik, manók és tesók című írásból. Art Limes, 2009/2, 191-193 oldal

Takács Béla: Haranghy Jenő üvegfestményei. Művészet, 29. évf. 11-12 1988. 77-79 oldal

Tandi Lajos: Rosinante nyergében. Kass János képes üzenetei gyerekeknek. Art Limes 2004/4, 173-185 oldal

Tauber Anna, Rosner Károly: Néhány bírálat a magyarországi Modiano reklámról. Atheneum 1929.

Timkó György: A halál himnusza. Kner Albert ólommetszete. Magyar Grafika 2007/5. 114-116 oldal

Vadas József: A magyar iparművészet története. Corvina, 2014.

Vadas József: Alkalmazott grafika (könyv- és plakátművészet). In: Magyarország a XX. században. Babits Kiadó Szekszárd, 1996-2000. (<http://mek.oszk.hu/02100/02185/html/428.html>)

Vadas József: Lengyel Lajos 1904-1978. Magyar Fotográfiai Múzeum, Kecskemét, 2010.

Vayerné Zibolen Ágnes: Új magyar könyvillusztrációk. Művészet folyóirat, I. évf. 5.szám, 1960. 12-14 oldal

Vezér Erzsébet: Lesznai Anna élete. Kossuth Kiadó Bp. 1979.

Vietorisz Géza: Konstruktív tipográfia tudatos gyakorlása. Magyar Grafika XII. évf. 1-2 szám január-február 1929. 18. oldal

Werner J. Schweiger:Wiener Werkstatte. Design in Vienna 1903-1932. Thames and Hudson 1984. London

Zala Tibor: A grafika története. Tan-Grafix 1997.

Ziegler Gyula: A fotomontázs. kép: 41, 43. oldal Magyar Grafika, 11. évf. 1-2 szám, 1930. 32-49 oldal

Zsákovics Ferenc: A rézkarcoló nemzedék 1921-1929. A rézkarcművészet megújulása Magyarországon az első világháború után. Miskolci Galéria, 2001.

A diafilm szerepe a népművelésben. Népművelési Intézet, Bp. 1960.

A Magyar Könyv- és Reklámművészek Társasága bemutatkozó kiállításának katalógusa. Budapest, 1930. április 12-27. A kiállító művészek életrajzai

A SZERZŐ ÁLTAL KÉSZÍTETT INTERJÚK

A szerző Balassa Annával, a Móra Kiadó volt irodalmi szerkesztőjével 2016-ban készült interjúja

A szerző F. Györfly Annával 2004-ben készült interjúja

A szerző Heinzelmann Emmával 2005. január 6-án készült interjúja

A szerző Kass Jánossal 2005. január 4-én készült interjúja

A szerző Marosiné Pengő Gyöngyivel, a Móra Kiadó egykori képszerkesztőjével 2016-ban készült interjúja

A szerző Zsoldos Verával 2004 -ben készült interjúja

MEGJELENT KÉPEK, ILLUSZTRÁCIÓK

Csabai Ékes Lajos reklámgrafikái. Magyar Grafika, VIII. évf. 9-10. szám, 1927.

Dallos Hanna karácsonyi üdvözlő lapjai – Magyar Grafika, 1-2 szám, XI. évf. 1930.12-13 oldal

Dallos Hanna 12 naptárfejléc Magyar Grafika, XII. Évf. 1-2 szám 1931. 2-3 oldal

Fiora Margit rajzai a Magyar Grafikában: Magyar Grafika VIII. évf. 4. szám, 1927.

Kaeszné Lukáts Kató címlapterve a Gerauchsgraphik számára. Magyar Iparművészet XLIII. évf. 1940. 1 szám, 13. oldal

Kaeszné Lukáts Kató intarzia tervei Magyar Iparművészet XLIII. évf. 1940. 1 szám, 16. oldal

Kaeszné Lukáts Kató karácsonyi üdvözlő kártyái és plakátjai Magyar Iparművészet XLIII. évf. 1. szám, 1940. 14. oldal

Kaeszné Lukáts Kató színpadi tánckosztümök tervei és falfestmény terv Magyar Iparművészet XLIII. évf. 1940. 1 szám, 15. oldal

Lukáts Kató: Reklámbélyeg. Magyar Grafika XII. Évf. 1-2 szám, 1931. 34. oldal

Lukáts Kató falfestmény terve az Altmann és Kühne számára készült berendezés. Tér és Forma, IX. évf. II. szám, 1936.

Lukáts Kató műveiről fotók. Magyar Iparművészet: 1994/2/18, 1995/3/7, 1996/3/66.

Kosztolányi Dezső: Alakok. Magyar Egyetemi Nyomda, 1929. Illusztrálta: Molnár C. Pál

Mallász Gitta üdvözlő kártyái Magyar Iparművészet XLIII. évf. 1940. 1. szám, 75. oldal

A semmeringi üzlet fotója. Tér és Forma, IX. évf. 2.szám, 1936.

Weöres Sándor: Bóbita. Ifjúsági Könyvkiadó, 1955. Hincz Gyula illusztrációival

Tábor János: Modiano plakát. Magyar Grafika X. évf. 1-2 szám, 50. oldal

Ziegler Gyula: A fotomontázs. kép: 41, 43. oldal Magyar Grafika, 11. évf. 1-2 szám, 1930. 32-49 oldal

INTERNETES FORRÁSOK

Az angyal válaszol – Dokumentumok
(http://www.dialogues-ange.fr/az_angyal_valaszol/gitta_mallasz_hu.html)
<http://www.altmann-kuehne.at/11-1-History.html>

A papírcsomagolás útja és kortárs alkotások. Kiállítás a Kiscelli Múzeumban 2013.
<http://transpack.hu/cikkek/papir-csomagolas-multja-es-kortars-alkotasok>

A második legjobb munka az országban. Interjú Darvas Árpád grafikusművésszel 2012. 07. 28.
<http://www.origo.hu/kultura/20120727-magyar-grafika-aranykora-darvas-arpad-interju.html>

Diafilm katalógus. 2015-2016. Diafilm.hu
(<http://dia.osaarchivum.org/public/index.php>)

Galambos Ferenc: Bortnyik Sándor Plakát című folyóirata
(http://epa.oszk.hu/00000/00021/00281/pdf/MKSZ_EPA00021_1971_87_01_051-067.pdf#page=14)

Gyönygyvirág Palkó. Diafilm. Rajzolta:K. Lukáts Kató
(<http://dia.osaarchivum.org/public/index.php?fs=464&search=2&page=>)

Gécs Béla: A „Nyársforgató”, az utolsó Tevan- könyv-1948. Magyar Grafika, 2008/6.
98-99 oldal
(http://mgonline.hu/archive/200812/27/200812_98-99.pdf)

Mühlbeck Károly (1869-1943) retrospektív kiállítása
<http://karton.hu/hu/art/kiallitasok/muhlbeck-karoly-1869-1943-retrospektiv-kiallitasa>

Papp János: A szép könyv dicsérete. A Tevan könyvek kritikái Békéscsaba. Gyoma,
1989.
(<http://mek.oszk.hu/02300/02361/02361.pdf>)

K. LUKÁTS KATÓ – ÖSSZEFOGLALÓ

Kaeszné Lukáts Kató (Jászkajárjenő, 1900 – Budapest, 1990) a magyar art deco, a 30-as évek tervezőgrafikájának kimagasló alkotója, csomagolástervezője, majd a 60-as évek sikeres gyermekkönyv illusztrátora volt. Pályája a 20-as évek második felének sokszínű időszakában indult, amikor a művészi színvonal, az igényes szakértelem újra fontossá vált a kereskedelmi grafikában és a könyvművészetben. Címlapokat, plakátokat, üzleti papírokat tervezett, az alkalmazott grafika több területén is működött. A harmincas évektől főként csomagolásterveket készített, melyek révén nemzetközileg is elismert, hazai és külföldi szaklapokban publikált (Magyar Grafika, Magyar Iparművészet, Gebrauchsgraphik, Commercial Art and Industry) művésszé válik. Az iparművészet más ágaiban is szép tervek bizonyítják sokoldalúságát: intarziát, textilt, tapétát tervez. Díszítő motívumain érződik a korábbi századok francia, osztrák, német iparművészetének, a biedermeier, valamint a Wiener Werkstätte hatása. Két háború közti stílusa az art deco dekoratív világához is kapcsolódik. Többször dolgozott együtt férjével, a kitűnő belsőépítész és tanár Kaesz Gyulával. A házaspárt szakmai és baráti kapcsolat fűzte Kozma Lajoshoz, akinek munkássága meghatározó volt a korszak magyar iparművészetében.

K. Lukáts Kató grafikáit, csomagolásterveit a kitűnő rajztudás, a realitást könnyedén és jó ízléssel stilizáló, mértéktartó dekoratív stílus és derűs mesélőkedv jellemzi. Ezen terveit művészi színvonalra emeli a figurális, kisebb jeleneteket is ábrázoló, illusztratív ábrázolás. A bécsi Altmann & Kühne édes-ségboltjában ma is árulják dobozait, csomagoló papírjait. A háborút követően pályája a gyermek- és tankönyv illusztráció területén folytatódott. A 60-as évek elején kiadott *Göggös Gúnár Gedeon* mint oktatási segédkönyv, Gazdag Erzs: *Mesebolt*, valamint Móra Ferenc *Zengő ABC*-je sok kiadást megért sikerkönyvek, melyeket a fiatalabb generáció is ismer. Azon kevés grafikusok, illusztrátorok közé tartozik, kiknek munkái a mai napig „forgalomban vannak”, akár csomagolásterveire, akár könyveire gondolunk. Jó arányérzékkel, mértéktartóan tudta ötvözni a hagyományt, a népi motívumokat a modernnel, a részletező megfogalmazást az összefogottsággal, a rendezettséggel. A megrendelő elvárásait szem előtt tartva saját grafikus látásmódja is művészi szinten jelent meg. Munkáinak túlnyomó része és levelezése az Iparművészeti Múzeumban, más tervei közgyűjteményekben, illetve magántulajdonban vannak.

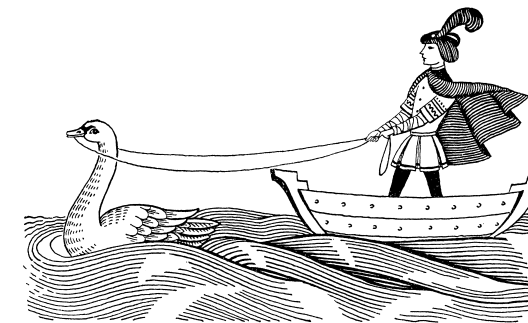
KATÓ LUKÁTS – SUMMARY

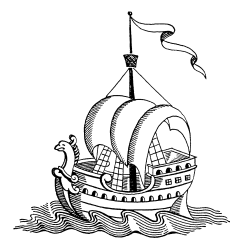
Kató Lukáts (Jászkajárjenő, 1900 – Budapest, 1990) was an outstanding artist of Hungarian art deco and graphic design in the 1930s, a designer for packaging, and later, in the 1960s, a successful illustrator of children's books. Her diverse career started during the second half of the 1920s, when artistic quality and sophisticated expertise in commercial graphics and the book arts became important again. She designed book covers, posters, business planners—and was active in many areas of applied graphics. From the Thirties on she was mainly producing packaging designs that made her an internationally recognized artist. She was publishing in domestic and foreign journals such as *Hungarian Graphics*, *Applied Arts*, *Gebrauchsgraphik*, *Commercial Art and Industry*. In other fields of applied arts, beautiful arts and crafts projects—inlays, textiles, wallpaper designs—demonstrated her versatility. Decorative motifs in her art were influenced by French, Austrian and German art industry of the past especially the Biedermeier period and the black and white effects of the Wiener Werkstätte. She often drew on folk art but applied it in a modern and contemporary form. Her style between the two worlds was also connected with decorative art deco is connected, but in characteristically subtle ways that combined stylistic elements in an individualized fashion. On several occasions she collaborated with Gyula Kaesz, who was a teacher and her husband. The couple had professional and friendly ties with Lajos Kozma, whose work was a decisive influence in Hungarian applied arts of the period.

Kató Lukáts' graphics and packaging designs are characterized by excellent drawing skills, a tasteful and easy-handed ability for stylization, decorative style sober and the merry demeanor of a storyteller. These qualities

lent high standards to her illustrative representations. At the Altmann and Kuhne sweets shop in Vienna they are still selling her boxes and wrapping papers. Following the war, his career continued in the field of illustrating children's books and school books. In the Sixties she designed *Gógös Gúnár Gedeon* [Haughty Goosey-Gendor Gedeon] as an educational aid book; Erzsi Gazdag's *Mesebolt* [Shop of Tales] and Ferenc Móra's *Zengő ABC* [Resounding ABC]. These books of hers are still bestsellers and available in numerous editions; and they are well known by younger generations as well. She is one of the few graphic designers and illustrators in Hungary, whose packaging designs and books are, to this day, in circulation.

She could combine a good sense of proportion and moderation with tradition; folk art with the modern; and detail with coherence and orderliness. Bearing in mind the expectations of her customers she succeeded in realizing her particular graphic vision on a high artistic level. The majority of her works and correspondence are in the Museum of Applied Arts in Budapest, while some of her other designs are scattered in public collections or are privately owned.

THESES

Kató Lukáts' work as a designer between the two world wars corresponds with the Art deco period; however, her peculiar style, its highly original application, and her controlled vision have lent a measure of timelessness to her work.

Her kit of motifs, well-balanced decorative stylization of packaging designs, and simple and clean composition developed between the two wars would resurface later in her 1960's illustrations. It is the illustrative and figural decorativeness that have elevated her packaging designs to an artistic level.

As a trained typographer, her skill at high-level lettering has become an important feature of her packaging and graphic designs and, later, her book illustrations.

A stylized, decorative ornament inspired by folk art functions as an important motif in her packaging, textile, and furniture designs, as well as, later, in her book cover projects. It fulfilled a particular function in her designs that ran counter to trends in the time period.

During her long career, her style has barely changed; yet the simplicity of her style and the loving treatment she gave to her designs withstood the changing fashions of times and meshed well with the work of young and innovative illustrators.

The character and technique of her illustrations and the way in which she depicts her figures, their background and environment have created an easily comprehensible and warm pictorial world for children.

KÖSZÖNETNYILVÁNÍTÁS

Ezúton szeretnék köszönetet mondani mindazoknak, akik munkámat segítették:

- Dr. István Máriának a türelmes, segítőkész témavezetésért,
- Reichart Dórának a folyamatos együttműködésért,
- Kiss Évának a rendelkezésemre bocsátott eredetikért és fontos adatokért,
- Egger Zsófiának, Lichner Magdolnának, Lovay Zsuzsának, Horváth Hildának, Maczó Péternek, Balassa Annának, Soltész Haranghy Ágnesnek és D. Udvari Ildikónak
- Prékopa Ágnesnek és Bakonyi Gábornak,
- az Iparművészeti Múzeum Adattára és Könyvtára minden munkatársának a folyamatos segítségért,
- külön köszönet Szondi Bencének a szöveg és a képek tördeléséért, a nyomdai előkészítésért.

SZAKMAI ÖNÉLETRAJZ BÉKÉS ROZI

1980-ban végzett a Magyar Iparművészeti Főiskola (ma MOME) könyvművészeti szakán.
Főiskolai évei alatt a grafika tanszékét Haimann György vezette.
Tanárai voltak: Kass János, Szántó Tibor, Ernyei Sándor, Virágvölgyi Péter, Zsótér László.
Azóta grafikusként, illusztrátorként, tanárként dolgozik.
Számos mese-, és ifjúsági könyvet illusztrált.
Animációs filmeket és művészkönyveket készített.
Tervezőgrafikát, illusztrációt tanít a Jaschik Álmos Művészeti Szakképző Iskolában.
A '90-es években jelmez- és díszlettervezőként is tevékenykedett színházban és filmben.

DÍJAK

Az Év Gyermekkönyv Illusztrátora Ibby Díj 2008, Ibby Honour List 2010,
Ferenczy Noémi Díj 2012,
Szép Magyar Könyv Oklevél és Különdíj 2014,
Szép Magyar Könyv Díj 2015, Szép Magyar Könyv Elismerő Oklevél 2016
Tagja a Magyar Illusztrátorok és a Magyar Művészkönyv Alkotók Társaságának, mely csoportokkal számos kiállításon vett részt.

VÁLOGATOTT MUNKÁK, ESEMÉNYEK

2016 Háromkirályok, Scolar Kiadó
Tündér Lala, Móra Kiadó
2015 Arany Lacinak, Scolar Kiadó
2014 A didergő király, Scolar Kiadó
2013 Csozogi, az öreg suszter, Scolar Kiadó
2012 Ferenczy Noémi Díj
Amióta az eszemet tudom, Cerkabella Kiadó
Belestem a tévébe, Móra Kiadó
Absztrakt Színház kurzus a magyar Képzőművészeti Egyetemen
2011 Lufi sorozat, Móra Kiadó
Jácint úrfi, Móra Kiadó
2010 Villamos animációs film
Absztrakt Színház előadás Pécssett
A 7 grafikusa a hg.hu oldalon
Viola a violával, Móra Kiadó
2008 Megkapja „Az Év Gyermekkönyv Illusztrátora”, IBBY díjat.
Pipacsok a tengeren, Európa Kiadó
A palacsintás király, Cerkabella Kiadó

Pécssett a Bóbita Bábszínházban „Absztrakt Színház” címmel, Erdély Dániellel, Góbi Ritával és társulatával egy absztrakt színházi kísérletet hoz létre a Bauhaus színház szellemében.

Kertész Erzsébet sorozat a Móra Kiadó számára
Szeretnék beszélgetni, animációs film
2007-től Tanít a Dekoratór Iskolában (ma Jaschik Álmos Művészeti Szakképző Iskola)
2006 Ez év tavaszán mint DLA hallgató, Erasmus ösztöndíjjal a bécsi Angewandte-én tanul a képgrafikai stúdió hallgatójaként.
Illusztrációk a Móra és a Tankönyv Kiadó számára.
Befejezi a DLA tanulmányi szakaszát
2005 Grimm mesék, Osiris Kiadó
Olvasókönyv, Sulinova Kiadó
2003 Könyv és folyóirat illusztrációkat rajzol több kiadó számára
Puskin mesék, Osiris Kiadó
Elkészíti első animációs filmjét „Café” címmel.
Ez évben kezdi tanulmányait a MOME DLA szakán
2001-2003 A „Garabonciás” gyermekirodalmi folyóirat tervezőjeként működik
1980-2000 Színházi és filmes jelmez-, díszlettervek és grafikai munkák, könyvillusztrációk
csoportos kiállítások („Az év legjobb plakátjai” kiállítás MNG, Magyar Plakát Múcsarnok)
1984-86 Tanít a Magyar Iparművészeti Egyetem Csomagolás Szakán
1978-1983 Bódy Gábor filmjeiben dolgozik tervezőként, grafikusként
Tagja a Térszínház amatőr színjátszó csoportnak, amelyben számos jelmezt és díszletet készít.

ANIMÁCIÓS FILMEK

2010 Villamos
2008 Szeretnék beszélgetni
2006 Pénelopé napja
2003 Café

FILMFESZTIVÁLOK, SZEMLEK

ANIMA MUNDI (Rio De Janeiro, Sao Paulo)
BUSHO (Budapest)

Magyar Filmszemle
Képzőművészeti Filmszemle (Szolnok)
TINDIRINDIS (Vilnius)
ANIMATEKA (Ljubljana)
VÁRFOK GALÉRIA (Budapest)
KAFF (Kecskemét)
KROK (Oroszország)
Animation Film Festival (London)
Kiscelli Múzeum Animációs Napok

ÖNÁLLÓ KIÁLLÍTÁSOK

2016 Kisterem Galéria
2010 Lyra Könyvesház Vác
Márai Sándor Könyvtár Budapest
2009 Kass Galéria Szeged
2007 Színhely Galéria
2006 Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár
1998 Kollégium Budapest
1995 Vörösmarty mozi
Számos csoportos kiállításon vett részt a GYIE, valamint az Illusztrátorok Társaságával itthon és külföldön

DÍJAK, ÖSZTÖNDÍJAK

2016 Szép Magyar Könyv Elismerő Oklevél
2015 Szép Magyar Könyv Díj
2014 Szép Magyar Könyv Elismerő Oklevél, Alkotói Különdíj, Közönségdíj
2012 Ferenczy Noémi Díj
2011 A Magyar Filmszemlén Elismerő Oklevél a „Villamos”c. filmért
KAFF, a Magyar Filmkritikusok Díja
Nemzeti Kulturális Alap Ösztöndíj
2010 IBBY Honour List
2008 Az Év Gyermekkönyv Illusztrátora IBBY díj
2009 Lisszabon, ösztöndíj
2006 Erasmus Ösztöndíj, Angewandte, Bécs
2002 Nemzeti Kulturális Alap Ösztöndíj
1985 Fiatal Iparművészek Stúdiója Ösztöndíj

